

Zdeněk Bouček–Jiří Hubička

Období normalizace 1968–1989

***D**ramatické okolnosti vysílání Čs. rozhlasu v průběhu sedmi dnů, které následovaly po 21. srpnu 1968, tvoří jednu z nejvýznamnějších kapitol historie rozhlasového vysílání na našem území. Od podzimu téhož roku, zejména však od dubna roku 1969, se začíná odvíjet proces tzv. normalizace. Znamená návrat k totalitnímu pojetí socialismu, zasahuje všechny složky společnosti, v nemenší míře i podobu rozhlasového vysílání.*

Do poloviny sedmdesátých let prodělává Čs. rozhlas radikální personální i programovou proměnu, která prakticky popřela příznivý vývoj podoby vysílání příznačný pro léta šedesátá. Pod přímým řízením ÚV KSČ zůstává rozhlas až do závěru roku 1989; jeho dominantním úkolem je plnit roli nástroje šíření stranické propagandy.

Koncem sedmdesátých a zejména v letech osmdesátých se četné pořady začínají vymykat jednotné stranické linii. V druhé polovině osmdesátých let se prosazuje větší otevřenost a kritičnost v oblasti publicistiky, ale i v oblasti tzv. uměleckého slova. Návrat k praxi živého vysílání otevírá možnost větší kontaktnosti.

V roce 1977 je zahájena výstavba rozhlasového střediska na Pankráci, které však svému účelu nikdy nezačalo sloužit.

Vysílání Čs. rozhlasu v průběhu srpnových dnů 1968

Celková situace

Na přelomu června a července 1968 nervozita sovětského vedení vzrostla zejména poté, kdy parlament ČSSR přijal novelu tiskového zákona (26. června 1968), již zrušil cenzuru. Potvrdil tak de iure stav, který se v průběhu jara stal již skutečností, stav, kdy se sdělovací prostředky vymkly zpod kontroly centrálních orgánů. Atmosféra se vyostřila zejména poté, kdy byl publikován text výzvy Ludvíka Vaculíka Dva tisíce slov (27. června 1968).

Na schůzkách, které se uskutečnily 29. července v Čierné nad Tisou a 2. srpna v Bratislavě, se českoslovenští představitelé zavázali splnit dva požadavky sovětského vedení: provést změny ve státních a stranických orgánech a obnovit centrální kontrolu nad stranickým aparátem a sdělovacími prostředky. Dubček a pražské stranické vedení ani jednu z těchto podmínek nesplnili.

Vezmeme-li v úvahu pomalé stahování vojsk zemí Varšavské smlouvy, která se na území ČSSR pohybovala od června 1968 v rámci cvičení Šumava, dále pak vliv tzv. zvacího dopisu, který „sovětům“ zaslala skupina konzervativních členů předsednictva ÚV KSČ (signatáři: Indra, Kolder, Kapek, Švestka a Bilak) prostřednictvím sovětského velvyslance 14. srpna, je zřejmé, že v polovině srpna bylo o vojenském zásahu rozhodnuto.

Sedm srpnových dnů

Mezi všemi sdělovacími prostředky, které v průběhu celého roku 1968, zejména pak v třetím srpnovém týdnu, sehrály důležitou roli, zaujal jedinečnou a vůdčí úlohu rozhlas. V situaci, kdy se vývoj událostí valil z minuty na minutu, kdy byli odvléčeni vedoucí představitelé státu, kdy hrozilo, že zemi zachvátí chaos, tu zůstalo především rozhlasové vysílání, které se ujalo nejen funkce informační (směrem k domácím i zahraničním posluchačům), ale také organizátorské, integrující celospolečenské dění. Situaci, v níž se rozhlas během sedmi srpnových dnů ocitl, a role, které na sebe převzal, je možné do jisté míry srovnat se situací v květnu roku

1945. Obě tyto mezní situace lze označit za vrcholné okamžiky působení rozhlasu na našem území.

V úterý 20. srpna před polednem byl programový náměstek ústředního ředitele rozhlasu **Rostislav Běhal** povolán na sekretariát tajemníka ÚV KSČ Čestmíra Císaře, kde dostal důvěrnou informaci o tom, že se odpoledne bude konat zasedání ústředního výboru KSČ. Na něm se prý skupina protireformních členů ÚV pokusí vyvolat hlasování a odvolat Dubčekovo vedení, zrušit platnost tzv. Akčního programu a zabránit svolání XIV. sjezdu strany, který byl naplánován na září. Pokud by se tento scénář naplnil, hodlal A. Dubček vystoupit na veřejném mítinku, který měl být svolán na Staroměstské náměstí. R. Běhal dostal za úkol uvést techniku rozhlasu do pohotovosti a zajistit přímý přenos ze Staroměstského náměstí.

Rostislav Běhal (v té době zastupující nepřítomného ústředního ředitele **Zdeňka Hejzlara**) ihned informoval šéfredaktora zpravodajství **Jiřího Kmocha**, vedoucího domácího zpravodajství **Karla Lánského** a vedoucího ústředního technického provozu **Josefa Havlíčka**. Technika i redakční týmy byly uvedeny do pohotovosti. Z redaktorů zpravodajství byli přítomni **Jeroným Janíček**, **Věra Štovičková**, **Jiří Dienstbier**, kolem 19.00 hod. se dostavil také **Karel Jezdinský**. Po 19.00 hod. bylo zřejmé, že se zamýšlený mítink s největší pravděpodobností neuskuteční, a rozhlasové vedení pohotovost zrušilo. Kromě běžné služební posádky se ostatní rozhlasoví pracovníci rozešli, měli však za povinnost zůstat v telefonickém dosahu.

Po 22.00 hod. zavolał Běhala domů **Karel Hoffmann** (ředitel Ústřední správy spojů) a požádal ho, aby se dostavil do jeho úřadu. O tomto neobvyklém pozvání informoval Běhal ještě před svým odchodem J. Kmocha. Když po 23.00 hodině dorazil Běhal do budovy Ústřední správy spojů, byla u Hoffmanna už řada dalších osob, asi 20–30 lidí, mezi nimi někdejší ústřední ředitel Čs. rozhlasu **Miloš Marko**, zástupce KSČ v časopise Otázky míru a socialismu **Pavel Auersperg** a místopředseda ÚV Národní fronty **Miloš Vacík**. Hoffmann Běhala odvedl do vedlejší místnosti, kde seděl pouze jediný člověk, **Karel Hrabal** (tehdejší náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu pro Zahraniční vysílání). Hoffmann vzápětí Běhalovi sdělil, že touto dobou přistávají na ružýnském letišti letadla a že země je obsazována vojsky

zemí Varšavské smlouvy. Dále Hoffmann programovému náměstkovi oznámil, že je nezbytné, aby spolu s Hrabalem odjeli do rozhlasu a zajistili odvysílání zprávy, kterou dostanou. Bylo evidentní, že půjde o vyjádření, které se pokusí okupaci legalizovat.

Rostislav Běhal odmítl příkaz vyplnit. Hoffmann dal najevo, že s touto variantou počítal, a sdělil, že v tom případě se úkolu ujme Miloš Marko. Vyslovil navíc hrozbu, že pokud by se ze zpravodajství mělo ozvat něco jiného nežli oficiálně doručená zpráva, dá příkaz k vypnutí vysílačů. Hrabal a Marko odjeli do rozhlasové budovy sami.

Jiří Kmoch ještě před jedenáctou hodinou večerní svolal do rozhlasu řadu zpravodajců a techniků, mezi nimi i Josefa Havlíčka. (Zprávu o tom, že hranice překročila vojska zemí Varšavské smlouvy, dostal mezitím Jiří Kmoch stejně jako řada dalších redaktorů telefonicky od vedoucího zpravodajské směny **Miroslava Zázvorky**). Havlíček šel okamžitě na tzv. galerii, tedy do technického centra s hlavním přepojovačem pro odbavování veškerých programů. Bylo nezbytné zajistit, aby spoje nevypnuly vysílání ve dvě hodiny po půlnoci, kdy vysílání pravidelně končilo. Vedoucí směny na galerii **Otto Urban** zavolal na rozhlasovou ústřednu a dohodl, že konec vysílání bude posunut. Požadavek byl spoji potvrzen a jeho splnění bylo příslibeno.

Karel Lánský: „*S Markem přišel Miloš Vacík a doprovod několika příslušníků Státní bezpečnosti. Marko střídavě tvrdil, že přišel z pověření Dubčka, pak zase, že mu volal Hejzlar z Bratislavy. (...) Marko se usadil v kanceláři programového náměstka (...) střídavě u něho seděli Jiří Kmoch, Igor Kratochvíl nebo já s dalšími, abychom zjistili jeho záměry, případně znemožnili realizovat zatím neznámé plány. (...) V každém případě se nakonec o nic nepokusil.*“¹

Přítomnost a činnost Miloše Marka v rozhlase oné noci z 20. na 21. srpen 1968 je ve vzpomínkách téměř všech pamětníků opředena pouze dohady. „*(...) stále byl s někým ve spojení a dokonce i když začaly létat do oken střely a na nároží Vinohradské a Balbínovy ulice vybuchl tank a sypala se okna, neopustil telefon, stáhl si ho pod stůl, lezl pod stolem po čtyřech a telefonoval. Proč se tam stále zdržoval, když věděl, že ho nikdo nerespektuje?*“²

Součástí okupačního scénáře byla představa rychle provedeného vládního i stranického převratu na zase-

dání předsednictva ÚV KSČ dne 20. srpna, přehlasování a svržení Dubčeka stranického vedení a ustavení tzv. dělnicko-rolnické vlády. Tento plán v zárodku ztroskotál. Je velmi pravděpodobné, že organizátoři chystaného převratu měli v záloze připraveno i několik lidí z okruhu rozhlasových pracovníků, kteří dostali za úkol zajistit vysílání, jež by hovořilo ve prospěch dělnicko-rolnické vlády. Šéfem této skupiny se měl stát Miloš Marko.

Redaktoři přítomní v tu dobu v rozhlasové budově se soustředili na přípravu odvysílání stanoviska ÚV KSČ. To však stále nepřicházelo, a tak zhruba od 1.30 hod. (tedy už 21. srpna) začal rozhlas (ústly hlasatele **Vladimíra Fišera**) vysílat na stanici Praha a na všech připojených vysílačích upozornění, aby posluchači nevypínali přijímače, probudili své sousedy a vyčkali důležité informace, která se v brzké době objeví se vysílání.

Prohlášení ÚV KSČ se posléze do rozhlasu dostalo (Zdeněk Mlynář, člen tehdejšího předsednictva ÚV KSČ, je po telefonu nadiktoval stenografce) a těsně před druhou hodinou je Vladimír Fišer začal číst. Přečetl ovšem několik slov a vysílače zmlkly. Karlu Hoffmannovi se podařilo splnit hrozbu a signál středovlnných vysílačů nechal vypnout. Kompletní znění zprávy si mohli v tuto noční chvíli vyslechnout pouze posluchači rozhlasu po drátě. Ve vinohradské budově probíhala usilovná snaha dostat vysílače znovu do provozu.

Josef Havlíček: „Na dispečinku radiokomunikací se mi představil jakýsi pan Miškovský. (...) Zeptal se, jestli mám vůbec nějaké oprávnění takové věci vyšetřovat.“³ Tento pan Miškovský prohlásil, že k vypnutí došlo na příkaz ing. Hoffmanna a že není oprávněn příkaz porušit. Havlíček se ho pokoušel přesvědčit, aby vysílače opět zapnul, ale zpočátku marně. Zpravodajové se tedy po složitém úsilí telefonicky zkontaktovali s představitelem ÚV KSČ – podařilo se jim sehnat Josefa Smrkovského. V rozhovoru, který technici natočili z telefonu, se Smrkovský obrací na celé vedení Ústřední správy spojů a důrazně oznamuje, že skupina kolem K. Hoffmanna nemá žádné oprávnění jakkoli omezovat rozhlasové vysílání, že jde o protiústavní činnost a že se z těchto skutečností bude Hoffmann zodpovídat. Teprve pod vahou tohoto argumentu souhlasil Miškovský s tím, že spoje opět uvedou vysílače do provozu. Zprovoznění vysílačů trvalo ovšem déle – teprve mezi čtvrtou a pátou „ožily“ všechny ty, které nebyly dosud obsazeny okupačními vojsky. (Obsazena byla například už Bratislava

a některá krajská studia.) Z hlavních vysílačů fungovaly všechny – včetně VKV.

Věra Štovíčková, Jeroným Janíček, Karel Jezdinský a redaktoři zpravodajské směny začali od půl čtvrté připravovat ranní vysílání. V půl páté byly vysílače zapnuty a vysílání bylo zahájeno. Kromě základních informací bylo okamžité – a pro většinu obyvatel poprvé v celém znění – přečteno stanovisko ÚV KSČ odsuzující vstup cizích vojsk na naše území. Kromě několikrát čteného prohlášení se ve vysílání od prvních chvil ozývaly výzvy ke klidu, k nástupu do práce, disciplíně a uvážlivosti. Od samého rána začaly do rozhlasu docházet (telefonicky a telegraficky) rezoluce vyjadřující jednoznačnou podporu stanovisku ústavních orgánů. Objevily se první výzvy k okamžitému svolání XIV. sjezdu KSČ. Tyto informace se neprodleně dostávaly do vysílání.

Současně však – těsně před 5.00 hod. – se poprvé na vlně 210 metrů ozývá ilegální vysílač, který se hlásí pod názvem Vltava, a špatnou češtinou a slovenštinou začíná šířit prohlášení agentury TASS a další informace, které mají za úkol politicky podporovat akt okupace a předkládají tuto agresi jako projev „bratrské pomoci“. Vysílačka, působící kdesi v okolí Drážďan, nabídla jako jedno z prvních stanovisek provolání vrchních velení pěti zemí, podílejících se na agresi, adresované Čs. lidové armádě s výzvou, aby se nedala zneužít provokatéry a aby byla připravena ke společné akci proti všem útokům na socialistické vymoženosti. Vysílání Čs. rozhlasu na její působení upozorňuje poprvé v 5.11 hod. a poté pravidelně varuje: „...upozorňujeme posluchače, že s Československým rozhlasem nemá toto vysílání nic společného.“

Kolem šesté hodiny ráno Československý rozhlas odvysílal osobní vzkaz Alexandra Dubčeka, kterým se obracel na všechny pracující, aby nastoupili na svá pracoviště.

Mezitím už ovšem také přicházely zprávy o prvních zastřelených, o střetech okupačních vojsk s civilisty. Úkolem všech, kteří v tuto chvíli tyto zprávy zprostředkovávali posluchačům, bylo především zabránit dalším tragédiím.

Před 7.00 hod. se ruské tanky – po peripetii na horním konci Václavského náměstí, kde vojáci rozstříleli fasádu Národního muzea v domněni, že útočí na rozhlas – pomalu sunuly k rozhlasové budově. V postupu jim bránil

21. 8. 1968 před budovou pražského rozhlasu

dav lidí, z něhož občas vylétaly kameny a jiné předměty. Nebezpečí konfrontace těžké vojenské techniky s neozbrojeným davem hroživě narůstalo. Vojáci začali střílet do vzduchu, do oken rozhlasu a protějších budov. Stopy po střelách zůstávají na fasádě domu číslo 17 na Vinohradské třídě patrné i po více než třiceti letech.

Jiří Dienstbier: „Vyšel jsem na balkón a všiml si, že tanky, předtím rozestavěné, se nad vinohradským tunelem řadí do kolony. Také živá barikáda pochopila, že teď to může být vážné. Lidé zmlkli a podvědomě se tiskli k sobě, jako by tím mohli čelit tunám oceli. Tanky

vyrazily, řidič prvního na okamžik zaváhal, ale pak se pomaličku znovu rozjel. Začal jsem křičet: ‚Rozestupte se a otočte se k nim zády.‘ Ti, kteří mě slyšeli, se rychle tlačili k chodníkům. Ostatní bleskurychle pochopili. Během několika vteřin se barikáda rozdělila na dvě ještě těsnější zátky na obou stranách ulice.⁴⁴ Další tanky se k rozhlasové budově začaly valit z horní části Vinohradské třídy, kam se dostaly Italskou ulicí. Dav lidí se opět pokusil postavit jim do cesty barikádu z aut, nákladních vozů, tramvají. Vojáci rozpoutali divokou přestřelku z kulometů a samopalů. Okna rozhlasu se začala tříštit. Kdosi mezitím prorazil nádrž jednoho tanku a ten začal hořet. Požár posléze zachvátil i obytný dům na rohu Balbínovy a Vinohradské ulice v těsné blízkosti rozhlasu. Byli zde první ranění, posléze i mrtví.

Celková bilance dramatického střetu v okolí rozhlasu dne 21. srpna 1968: na místě zahynulo či na následky zranění posléze zemřelo patnáct lidí.

Josef Havlíček: „Asi v půl osmé jsem byl ‚na hle-dačce‘, abych okamžitě přišel na hlavní přepojovač. Tam už na mě čekali tři muži. Dva jsem poznal v noci, kdy je přivedl Hejda (velitel rozhlasové jednotky milice – pozn. aut.), ten třetí, štíhlý, v sedém obleku, žádal osádku hlavního přepojovače, aby okamžitě přerušila vysílání. Otto Urban, vedoucí směny na galerii, prohlásil, že tam je od toho, aby vysílání šlo a ne aby nešlo. (...) Ptal jsem se toho třetího, kterého jsem dosud neviděl, jaké má pověření. Prohlásil, že je z vnitra, že mi žádné pověření dávat nebude a že mi nařizuje okamžitě vypnout vysílání. Vysvětlil jsem mu, že ani já o tom nemohu rozhodnout. (...) Ve zpravodajství mi řekli, že Rusové jsou už v hale, že už se do budovy dostali, takže během 5–10 minut budeme muset stejně vysílání zastavit. Dohodli jsme se, že pokud to půjde, budeme vysílat, pak se dá z režie operativního pracoviště hymna a po ní skončíme. S tím jsme se rozešli. (...) Zatelefonoval jsem na operativní pracoviště, aby dali hymnu. Po sjetí komentáře šla hymna. (...) Myslel jsem, že vysílání končí. Na chodbách začali běhat sovětští vojáci a když jsem přišel do druhého patra, ptal se mě Jiří Dienstbier nebo Igor Kratochvíl, jestli bychom ještě jednou-dvěma větami mohli do vysílání vstoupit. Vysílače byly ještě ‚najeté‘, a tak se tam daly

ještě dvě, tři zprávy a znovu hymna. Tím se stalo, že jsme ještě třikrát vstoupili do vysílání, posluchači z toho měli asi dramatický zmatek. (...) Běžel jsem znovu do zpravodajství, na chodbě chytil Karla Lánského a říkám: ‚Bylo by účelné najet to vysílání znovu, ale někde jinde.‘ (...) V tu chvíli jsem samozřejmě nevěděl přesně jak, ale za pokus to stálo. Rychle jsme se dohovoreli s Milošem Junkem o situaci a zda by nebylo účelné vysílat přes ‚Pěčko‘.⁴⁵

Miloš Junek, náměstek ústředního ředitele pro techniku, prožil ve stejnou dobu setkání se zástupci ruského vojska.

„(...) ve druhém patře u páternosteru šla proti mně skupina sovětských vojáků, jeden v hodnosti podplukovníka, a s nimi šel i náš technik Luboš Šimek. (...) Podplukovník chtěl mluvit s ředitelem. Některý z rozhlasových pracovníků ukázal na mě. Podplukovník se postavil do pozoru, oznámil, že přichází jménem Varšavské smlouvy, že jejich úkolem je zastavit vysílání. (...) Pak chtěl, abych ho odvedl tam, odkud se vysílá. Mně nezbylo než ho tam odvést s ohledem na přítomnost našeho technika. Operativní pracoviště bylo už v té době vypnuté. Jeden voják z jeho ochranky vytáhl bajonet, aby odřezal šňůry, které tam viděl. Odstrčil jsem ho, vypnul jsem hlavní vypínač, zhaslo světlo, tím se uklidnili. (...) Na chodbě jsem konečně potkal Josefa Havlíčka. Návrh, aby se aktivovalo ‚Pěčko‘, jsem vzal na vědomí, ale jen jako přípravnou fází, protože bylo vázáno na příkaz ústředního ředitele.⁴⁶

Po 8.00 hod. rozhlas vysílal záznam projevu prezidenta republiky L. Svobody, který poskytla televize. Rozhlasoví technici prezidentův projev natočili po lince z televizního záznamu a okamžitě nabídli do vysílání.

Závěrečné minuty ranního vysílání, kdy slova komentátorů a několikrát opakovaná státní hymna byly podmaňovány střelbou ze samopalů, zůstanou asi nesmazatelně vryty do paměti všech, kdož ho byli svědky.

Kolem deváté hodiny vysílání na dobu přibližně dvou hodin umlklo. Skutečnost, že kolem 11.00 hod. znovu ožilo a pokračovalo ve sledu zpráv, informací, komentářů, sdělení, a to až do podvečera 27. srpna, byla zásluhou především technického štábu, jeho vynalézavosti, obětavosti a v nemenší míře i odvahy.

Studia na Vinohradské byla až na jednu výjimku vyřazena z činnosti. Technikům se podařilo uchovat v pro-

vozu studio 7, které se nachází ve skryté části budovy. Studio i s režií je umístěno přímo nad tzv. galerií, tedy nad pracovištěm, odkud se signál šířil k přepojovací na Správě spojů a odtud na vysílače. Galerie na první pohled v provozu nebyla, ale příslušná zařízení byla skrytě propojena, takže se dala používat přímo před očima okupantů. Její funkci mělo nahradit zmíněné „Pěčko“, pohotovostní pracoviště, umístěné na Žižkově poblíž rozhlasového areálu administrativních budov v Jeseňově ulici, zavrtané v terénní vlně a obrněné téměř jako vojenský kryt. Šlo o pracoviště, které mělo sloužit jako fonotéka pro pásky a některé další dokumenty, jež zde měly být ochráněny i v případě války, leteckého napadení či jiných katastrof. Souhlas ke zprovoznění tohoto pracoviště směl vydat pouze ústřední ředitel. Zdeněk Hejzlar se ze služební cesty do Bratislavy vrátil kolem 21.00 hod. a ihned vystoupil ve vysílání. Posluchače ujistil, že vysílání bude pokračovat.

Josef Havlíček spolu s Milošem Junkem zorganizovali skupinu pracovníků (**Jiří Felbr, Otakar Fišer, Jaroslav Kaňka**), kteří poté, co za značně dramatických okolností opustili zadním vchodem rozhlasovou budovu, zamířili osobním vozem Josefa Havlíčka na Žižkov.

Ukázalo se, že technické zařízení „Pěčka“ je v provozuschopném stavu. Technici se brzy propojili s rozhlasovou ústřednou na Vinohradské a sdělili, že odsud mohou zajistit další vysílání, že na vysílače mohou odeslat signál vysílaný buď přímo z tohoto místa, nebo z jakéhokoli jiného rozhlasového studia, s nímž jsou spojeni.

Kolem 11.00 hod. se technici rozhodli vstoupit do vysílání s vlastním hlášením. Přes rozhlasovou ústřednu začaly na toto nouzové pracoviště docházet telefonní hovory. Jeden z techniků tedy vzkazy zapisoval, druhý je četl do vysílání. Asi po hodině tohoto improvizovaného vysílání se ozvalo vinohradské studio 7 a z něj Jiří Dienstbier. Odsud se pak ještě v průběhu celé středy 21. srpna dařilo vysílat zprávy a informace (u mikrofону se střídali kromě J. Dienstbiera **Sláva Volný, Jan Petránek, Karel Jezdinský, Ondřej Neff, Eva Kopecká...**). Vinohradské studio 7 tak prostřednictvím „Pěčka“ vysílalo až do 2.00 hod. dne 22. srpna. Ráno však už do vysílání nevstoupilo, vinohradská budova byla definitivně obsazená a odříznutá, odejít z ní museli už i poslední redaktoři. To už se ovšem přihlásila další studia, rozhlasová odloučená pracoviště v Praze a řada

krajských studií. Takto postupně připojovaná jednotlivá vysílací pracoviště vytvořila v následujících dnech onen vysílací řetěz, jemuž se o něco později začalo říkat **Štafeta**.⁷

Na závěr vysílání z vinohradské budovy vzpomíná Karel Lánský, který byl Zdeňkem Hejzlarem (ten se od 22. srpna coby delegát zúčastňoval jednání XIV. sjezdu KSČ ve Vysočanech) pověřen řízením vysílání. *„Dopoledne (22. srpna – pozn. aut.) se vystřídala okupační posádka, nastoupili podstatně ostřejší hoši a začali budovu vylidňovat. Podařilo se mi přesvědčit nějakého nadporučíka, že v jedné kanceláři mé rubriky ponechá službu pro zajišťování běžného života hlavního města. Když jsem mu vysvětloval funkci této služby, uváděl jsem také, že se sem podávají zprávy o zásobování, dopravě a podobně. **Vlado Příkazský**, kterého jsem touto službou pověřil, nazval to pracoviště pak ‚Pekárna‘.“⁸*

Tzv. „Pěčko“ se pro příští dny stalo řídícím pracovištěm celostátního vysílání. Vysílacími centry, která už v průběhu středy 21. srpna postupně nahradila vinohradskou „sedmičku“, se stalo v první fázi především studio armádní redakce (umístěné ve vile v tehdejší Hvězdoslavově, dnes Dykově ulici), odtud se odbavovalo vysílání, jež se hlásilo pod hlavičkou Československo a vysílalo především komentované zprávy a komentáře, a dále studio Zahraničního vysílání v Nuslích Na Květnici, které připravovalo program vysílaný jako stanice Střední Čechy s akcentem na zprávy ze zahraničí. V Nuslích působilo nadále také Zahraniční vysílání, které průběžně informovalo svět o domácím dění v mnoha jazycích – mezi jinými i v jazycích zemí, jejichž vojska vtrhla do naší republiky. Brzy poté spojaři nabídli k využití další prostor – tzv. studio Skaut (v bezprostřední blízkosti pražského Karlova náměstí), kde dosud působilo pomocné studio České televize. Odtud se vysílaly oficiální zprávy a informace. Od 23. srpna se s vlastními vstupy do vysílání přihlašovalo i malé improvizované studio umístěné v úkrytu „Pěčka“, hlásilo se jako další pracoviště Prahy, vstupovalo s vlastními zprávami, které sem byly doručeny telefonicky a které četl hlasatel Vladimír Fišer.

Rozhlasové vedení si včas uvědomilo, že není možné spoléhat na existenci jediného fungujícího koordinačního centra („Pěčka“), že je třeba pro všechny případy jeho roli zálohovat. A tak se postupně podařilo osamostatnit a vybavit podobnou propojovací technikou také studio v Hvězdoslavově ulici a dále rozhlasovou budovu v Karlíně, která se stala technickým dispečinkem.

Po jistou dobu dublovalo činnost „Pěčka“ také plzeňské rozhlasové studio, jež si uchovalo možnost působení v původní rozhlasové budově.

Tato opatření se ukázala prozíravá. V pátek 23. srpna kolem poledne se muselo osazenstvo „Pěčka“ velmi rychle stáhnout a opustit prostory pracoviště – k objektu se blížily tanky. Jeden z nich se pokusil tlakem hlavně otevřít pancéřové dveře objektu, ale marně. Vrata nepovolila.

Další fungující rozhlasové pracoviště bylo v Opletalově ulici. Do tohoto objektu se uchýlili techničtí pracovníci z Karlína poté, kdy jim v dalším působení v karlínské budově zabránil Arnošt Silan, tehdejší vedoucí krajských studií Čs. rozhlasu.

Dalším vyčleněným pracovištěm, které se podílelo především na příjmu a zpracování zpráv a na monitorování informací ze zahraničních rozhlasů, byly prostory v Rubešově ulici, kde působila skupina sestávající především z pracovníků III. programu. Byli zde **Dagmar Maxová, Jarmila Votavová, Jaroslav Pour, Miroslav Stuchl, Jiří Klír, Zdeněk Bouček** a další. I tato skupina byla po několika dnech z budovy v Rubešově ulici odvolána. Vznikla totiž obava, že se o jejím působení dozvěděli představitelé okupační moci.

Struktura vysílání

Mimořádná situace a integrující společenské role, které rozhlasovému vysílání v srpnových dnech roku 1968 připadly, si vynutily zcela jinou skladbu programu, nežli jaká byla pro jednotlivé stanice až do té doby příznačná.⁹

„Zprávy vysílané v daném týdnu lze v podstatě rozdělit do následujících skupin:

1) Oficiální zprávy (včetně stanovisek, prohlášení...) vlády, předsednictva ÚV KSČ, parlamentu, KNV, ONV, MNV, KV KSČ, projevy členů jednotlivých orgánů (včetně zpráv o XIV. sjezdu KSČ).

2) Nejrůznější druhy rezolucí k různým otázkám momentální situace (rezoluce, stanoviska ke vstupu vojsk, o XIV. sjezdu KSČ, neutralitě atd.).

3) Zprávy situační, obsahující informace zpravodajů, telefonické informace o situaci v nejširším slova smyslu ve všech oblastech republiky, (...) výzvy ke stávce (...). Informace praktického rázu – změny tramvajových tras v Praze, situace v zásobování (...)

až po zprávy čistě osobního charakteru: o onemocněních nebo úmrtích v rodinách, zprávy o pobytu a situaci dětí na rekreačních táborech, pobyty lidí na dovolené a služebních cestách (...).

4) Zvláštní skupinu tvoří zprávy příznačné pro atmosféru daného týdne, které by bylo možno pojmenovat jako exponované situační zprávy – jde o výzvy k bojkotu vojsk Varšavské smlouvy, zprávy o zatýkání českých lidí, konfidentech, zrádcích atd.“¹⁰

Součástí posledního, čtvrtého oddílu zpráv byly i takové, které dementovaly a omlouvaly omyly, klamná a falešná sdělení. I tyto skutečnosti patřily k vypjaté atmosféře oněch dnů.

Při vši improvizovanosti, která rozhlasové vysílání v těchto hektických dnech provázela, naprosto převládající většina těch, kteří se na jeho přípravě podíleli, úzkostlivě dbala o to, aby rozhlas zůstal věren svému poslání sdělovacího prostředku, který je především k dispozici legálně zvoleným státním institucím, tedy Národnímu shromáždění a vládě. Proto také byli v budově Národního shromáždění na Senovážném náměstí (budova byla obklíčena tanky) přítomni dva stálí zpravodajové rozhlasu **Magda Kollárová** a **Rudolf Zeman**, kteří fungovali jako spojka mezi Národním shromážděním a vládou na jedné straně a rozhlasem na straně druhé. Každé prohlášení vlády nebo Národního shromáždění mělo okamžitě přednost před jakýmkoli jiným programem a šlo ihned do vysílání.

Vedení rozhlasu neučinilo v průběhu srpnových dnů ani jedno rozhodnutí, které by mělo eliminovat, vyloučit či zbavit funkce kohokoli z těch několika pracovníků, kteří se postavili na stranu okupantů. Vedení tím chtělo zdůraznit, že se v rozhlase neodehrál žádný revizionistický puč, že ti, kdo vysílají, představují legální, vládou ustanovený a jejími orgány jmenovaný Československý rozhlas, který stojí za svou státní reprezentací. Ti, kteří s okupací souhlasili, se sami ocitli v lidské i pracovní izolaci.

S přibývajícím časem čekání na výsledky moskevských jednání narůstala celková nervozita a nedočkavost, které se promítaly i do vysílání. Úvahy všech komentátorů byly zaměřeny téměř výlučně na tuto událost a snažily se předjímat, jak tato klíčová záležitost dopadne. V některých úsudcích zazníval dobře míněný patos, jistá dávka optimismu, ale už také věcný tón,

Deska se jmény občanů, kteří zahynuli u Čs. rozhlasu v srpnu 1968, umístěná napříčelí rozhlasové budovy, Vinohradská třída 12

jímž se redaktoři snažili připravit obyvatelstvo na to, že výsledek moskevských jednání bude nutně spjat s řadou kompromisů.

V neděli 25. srpna 1968 večer vydalo vedení rozhlasu nové pokyny pro vysílání štafety, protože se do té doby podařilo obnovit vysílání z dalších studií. Od 19.00 hod. toho dne se začaly vysílat dvouhodinové programové cykly, přičemž s desetiminutovými vstupy se do vysílání přihlašovaly vysílače v tomto pořadí: Střední Čechy, Praha, Československo I, Město na Dunaji (Bratislava), Severní Slovensko, Střední Slovensko, Jižní Morava, Severní Morava, Západní Čechy, Jižní Čechy.

27. srpna 1968 po osmé hodině vstoupila do vysílání štafety stanice Střední Čechy s touto zprávou: „Dnes v časných ranních hodinách přiletěla naše československá delegace z jednání v Moskvě. Odjela v čele s prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou na Pražský hrad. Teď očekáváme další zprávy.“¹¹

Na Hrad okamžitě odjeli reportéři Rudolf Zeman a Magda Kollárová. Nastaly dlouhé hodiny čekání na oficiální vystoupení některého z nejvyšších představitelů státu.

Po 14.00 hod. bylo ve vysílání přečteno oficiální komuniké o československo-sovětském jednání v Moskvě.

Téměř polovinu jeho textu zabíral seznam jmen účastníků s výčtem všech stranických funkcí. Dále prohlášení obsahovalo už jen řadu klišé a nicneříkajících frází. Nastalo obrovské zklamání, které vyvolalo příval povolání, v nichž občané odmítali potupné znění rezoluce. Rozčarování nezmírnil ani projev prezidenta Svobody, který rozhlas vysílal ve 14.50 hod. a v němž hlava státu apelovala především na klid a rozvahu a hovořila o pozitivních výsledcích jednání.

Proud nespokojených a především znepokojených reakcí směřovaný do rozhlasu rostl. Proto se vedení domácího zpravodajství rozhodlo zorganizovat besedu kolem kulatého stolu, k níž přizvalo historika Karla Bartoška, profesora právnické fakulty Františka Šamalíka a rozhlasáky Jiřího Dienstbiera, Karla Jezdinského, Josefa Podaného a Ondřeje Neffa.

V 17.30 hod. konečně vystoupil se svým dlouho očekávaným projevem Alexander Dubček. Přibližně půlhodinová řeč byla prochnuta četnými zámlkami, zaškrbnutími a povzdechy. Možná právě okolnost, že projev byl vyslán v první verzi v auditivní podobě, že ho tedy velká většina obyvatel mohla poprvé vnímat i s tímto emotivním pozadím, umožnila všem, kteří ho v tu chvíli poslouchali, prožít kromě onoho věcného a rádobý povzbudivého obsahu i onu informaci obsaženou v tónu, rytmu řeči a v zámlkách, tedy informaci mimoverbální, která byla v tomto případě značně v rozporu s obsahem Dubčekových rádobý optimistických slov. Patrně i proto byl Dubčekův projev přijat sice s rozčarováním, ale zároveň se silnou soucitnou emocí, která zabránila tomu, aby se proti přijetí moskevského diktátu vzdělala silná vlna odporu.

S posledními slovy Dubčekova projevu, krátce před 18.00 hod. v úterý 27. srpna 1968, končí onen sled dramatických událostí, který se započal v nočních hodinách 20. srpna a v nichž sehrálo vysílání Československého rozhlasu tak výjimečnou úlohu. Od této chvíle se ve vysílání znovu ve větší ploše objevuje hudba (především vážná) a vysílání se od tohoto okamžiku postupně vrací do normální podoby.

„(...) I když je některými lidmi celý rok 1968 napadán, patří k nejsvětlejším bodům obrovského národního vzepětí. A to je věc, kterou oceňují všichni, dneska ve světě víc než tady. Jistě, žádné navazování na budování ‚socialismu s lidskou tváří‘. Ale navazování

na obrovské úsilí, které tady milióny lidí v roce 1968 v naprosté svornosti vyvinuly.“¹²

Normalizace

1. období: září 1968–1974

Obecně byl pojem „normalizace“ užíván v prvních posrpnových dnech v optimistickém smyslu; vyjadřoval naději, že vzdor ústupkům a zdržením bude dosaženo určitých dohod, po kterých se okupační vojska stáhnou a země bude pokračovat v trendu příznivých změn, jež se otevřely v lednu 1968. Jak však tyto naděje začaly postupem času vyprchávat, jak se čím dál více potvrdzovalo, že organizátoři vojenského vpádu neponechají vývoj událostí v ČSSR v režii domácích politiků, začal se postupně proměňovat význam některých slov. Legendární pojem „dočasné umístění vojsk“ nenápadně přišel o své adjektivum, pojem „normalizace“ se zcela přesunul do slovníku přívrženců návratu k tuhým, stalinským podobám socialismu. Naděje na pokračování tzv. obrodného procesu byly v průběhu několika měsíců zcela rozmetány.

Proces normalizace započal ihned po návratu československých čelních představitelů z Moskvy. V různých oblastech života postupoval odlišným tempem. V rozhlase byl odstartován prakticky hned na počátku září, ale i zde nabýval nestejně intenzity v různých programových sférách.

Okupace, průběh srpnových dnů a především rozpačité znění komuniké a projevů vládních a stranických činitelů po návratu z Moskvy daly příležitost těm, kteří spatřovali ve vojenském zásahu a přerušení tzv. obrodného procesu naději pro svoje ambice. Neprojevalo se jich zprvu mnoho, ale v průběhu doby jich přibývalo a zejména ti, kteří v tomto vývoji cítili osobní zadostiučinění a prostor pro sebeupltnění, se postupně stali horlivými zastánci a spolutvůrci normalizačního procesu.

Dne 28. srpna 1968 se sešlo předsednictvo ÚV KSČ a přijalo plán opatření pro nejbližší dny, z něhož se řada podstatných bodů týkala sdělovacích prostředků. („Vytvořit na ministerstvu informací a kultury skupinu

pro vyhodnocování veškerého tisku, rozhlasu a televize. Její hlavní úkoly: zpracovávat přehled, upozorňovat na chyby a nedostatky. Předložit Národnímu shromáždění do 10. září 1968 mimořádné dočasné zavedení tiskového dozoru a vybudovat ho do 15. září 1968. (...) Vytvořit v rozhlasu a televizi „skupiny autocenzury“, které zabezpečí odpovídající obsah a přístup.“¹³

Podstatná část společnosti začala odmítat taktiku kompromisů a ústupků Dubčekova vedení a dávala svůj nesouhlas hlasitě najevo. Aktivně vystupovali zejména zástupci studentstva, podporu polednovému vývoji vyjadřovaly také četné odborové organizace.

Netrvalo dlouho a stát proti demonstrujícím studentům použil ozbrojené moci – stalo se tak při protestech, jež studentské organizace uspořádaly 28. října, posléze 6. a 7. listopadu 1968. Výsledkem konfliktu byla třídní okupační stávka, kterou studenti vyhlásili 18. listopadu.

Veřejné mínění se znovu do jisté míry radikalizovalo v lednu roku 1969 poté, kdy se ve snaze zburcovat národ proti letargii a poraženectví upálil student filozofické fakulty UK Jan Palach. Jeho pohřeb se stal jedním z posledních masových projevů veřejného odporu proti postupující normalizaci.

Dubčekovo vedení sice ztratilo podporu veřejnosti, veřejně však svůj nesouhlas s politickým vývojem dávaly najevo jen malé skupiny občanů. Dubček prohrál svůj marný zápas o uchování autority před tváří československé veřejnosti, a tím současně ztratil význam pro sovětské vedení, které dospělo k přesvědčení, že u kormidla politiky v této zemi potřebuje rozhodnějšího a razantnějšího lodivoda.

Zlom v politickém vývoji nastal na dubnovém zasedání ÚV KSČ, na kterém Alexandra Dubčeka vystřídal ve funkci prvního tajemníka Gustáv Husák. (Bezprostřední záminkou pro tuto nadiktovanou změnu stranického vedení se staly bouřlivé oslavy, jež provázely vítězství čs. hokejistů nad mužstvem SSSR na mistrovství světa ve Švédsku 28. března 1969.)

Václavské náměstí tehdy zaplnilo téměř 150 000 lidí; dohromady se v mnoha dalších městech shromáždilo více než půl milionu občanů, kteří oslavou demonstrovali odpor vůči okupační moci. Došlo také k rozbití výkladní skříně Aeroflotu na Václavském náměstí, které však bylo provokací zosnovanou Státní bezpečností.

Husákovo vedení učinilo bezprostředně zásahy do sféry tisku. Během května 1969 byly provedeny kádrové změny v denících Mladá fronta, Práce, zastaveny byly časopisy Listy, Reportér, My 69, Svět v obrazech a Plamen. Vedení KSČ usilovalo o to, aby novináři přijali svoji zodpovědnost za krizový stav, aby sami začali své řady prosévat a nedostatečně loajální členy ze svých řad eliminovat. 17. května 1969 otisklo Rudé právo **Slovo do vlastních řad**. Sebekritický článek podepsalo 350 novinářů.

Ještě jednou a naposledy demonstrovala veřejnost masovým způsobem svůj nesouhlas s normalizační politikou při prvním výročí vojenského vpádu do Československa, a sice 21. srpna 1969. Protesty měly spontánní charakter především ve velkých městech – v Praze, dále v Brně a Liberci. Politická moc však neváhala k jejich potlačení použít ozbrojené síly.

V lednu 1970 se konalo plenární zasedání ÚV KSČ, které přijalo Dopis ÚV KSČ všem základním organizacím a členům strany k výměně členských legitimací KSČ, tedy materiál, který otevřel cestu dalekosáhlým stranickým prověrkám. Cílem této akce bylo očistit stranu od všech „nepřátelských, revizionistických a pravicových živlů“, obnovit její jednotu a znovu upevnit její vedoucí úlohu, akceschopnost a bojovnost. Během této rozsáhlé čistky, jež bývá označována za druhou největší akci poválečné pomsty, bylo vyloučeno a vyškrtnuto na půl milionu členů KSČ. Útok byl veden především proti humanitní inteligenci, která byla oporou reformního procesu v roce 1968. Lidé zbavení členství v KSČ byli postiženi především existenčně, mnozí byli zařazeni do seznamu „nepřátel socialismu“ a sledováni bezpečností.

Po **ekonomické stránce** se normalizačnímu režimu nejprve dařilo nastartovat příznivý vývoj. „*Stabilizace ekonomiky umožnila politickým představitelům přistoupit k budování konzumního socialismu. V letech 1969–1975 vzrostly příjmy, osobní i společenská spotřeba, zmírnily se některé sociální problémy, např. postavení důchodců, zlepšila se situace mladých manželství a rodin s dětmi i vybavenost domácností.*“¹⁴

Relativně úspěšný vývoj ekonomiky a současně tuhý režim silně omezující svobodu projevu a systematicky postihující každý projev neloajality dávaly normalizační moci možnost nabídnout společnosti dvě alternativy: buď život, ve kterém si většina lidí, kteří se orientovali na

materiální zájmy, měla možnost splnit své sny o hmotné prosperitě, ovšem výhradně za cenu toho, že rezignuje na občanskou svobodu, že se vzdá ambicí zasahovat do věcí veřejných. Anebo se této nabídce nepodvolit, svobodně vyjadřovat své názory a nespokojenost se stavem společnosti, to však za cenu perzekuce, ztráty existenčních jistot, případně i ztráty svobody.

V takto jasně vymezených alternativách si naprostá většina občanů zvolila možnost první. Společnost se znovu uzavírá do skořápky apatie, do okruhu ryze osobních zájmů a snah.

V prosinci 1970 schválilo plenární zasedání ÚV KSČ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, základní politickou směrnicí pro celé další období. V jeho závěrech se praví: „*Komunistická strana a socialistický stát musí ovládat všechny nástroje k prosazení svých politických, třídních a ideových cílů. Sdělovací prostředky, tisk, rozhlas, televize, film, jsou nesmírně důležitým nástrojem moci a masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.*“¹⁵

Vzdor narůstajícímu tlaku a systematickým čistkám objevovaly se ve společnosti určité projevy odporu a nesouhlasu se stávajícím vývojem. Výrazný hlas zazněl z iniciativy, která si dala název Socialistické hnutí československých občanů. Vycházela z myšlenek „pražského jara“ a jejím jádrem byly dvě skupiny (pražská a brněnská). Na přelomu let 1971/1972 podnikla Státní bezpečnost proti jednotlivým rozptýleným skupinkám odporu rozsáhlou akci. V červenci 1972 stanulo před soudem 47 osob, které byly odsouzeny celkem na 118 let odnětí svobody.

Politické procesy z léta 1972 vzbudily sice v zahraničí odpor, ale na perzekuci vůči zastáncům opozičních myšlenek se příliš nezměnilo, jen některým odsouzeným byly zmírněny jejich tresty. Západní státy do vývoje v Československu nezasahovaly, považovaly ho za záležitost vnitřního vývoje sovětského bloku.

Husákův režim ještě před uskutečněním politických procesů cítil jistotu a přesvědčení, že průběh dění na politické scéně má pevně v rukou. Demonstroval to tím, že v roce 1971 svolal odkládaný XIV. sjezd KSČ a vypsál volby do zastupitelských sborů federace i republik.

Obě události potvrdily, že Husákova frakce „*prostřednictvím čistek ovládla komunistickou stranu a že se obyvatelstvo začalo přizpůsobovat životu v reálném socialismu. Proto i politické procesy, které uzavíraly etapu ‚dobyty a upevnění moci‘, mohly v létě 1972 proběhnout, aniž narazily na nesouhlas nebo dokonce odpor veřejnosti.*“¹⁶

Atmosféru v československé společnosti první poloviny sedmdesátých let lze shrnout do těchto bodů:

- po krizových letech 1968–1969 odešlo z celé republiky do emigrace téměř 130 000 lidí, převážně vysoce kvalifikovaných odborníků;
- stranické čistky postihly asi půl milionu lidí, tedy přibližně třetinu členstva KSČ – jejich výsledkem nebyla jenom ztráta stranické legitimity, ale zpravidla ztráta pracovního místa;
- byla znovu zavedena cenzura, která prolínala a omezovala veškeré projevy nezávislého myšlení;
- systematicky byla ničena centra společenských věd, jejich institucí i kádřů;
- vytvářela se falešná ideologie, zkreslující a účelově deformující obraz minulosti;
- uvolnění velkého množství kvalifikovaných pracovníků otevřelo prostor pro uplatnění těch, kteří na svou příležitost buď dosud čekali, anebo o ni v nedávném období přišli.

2. období: 1975–1979

Československo stejně jako další evropské socialistické státy se v tomto období ocitlo v situaci pouhého sovětského přívěsku a vojenského předmostí pro eventuální útok na západní Evropu.

Koncem šedesátých let začala sovětská ekonomika zaostávat do té míry, že nedokázala udržet se Spojenými státy v eskalující spirále zbrojení krok. Tato okolnost donutila sovětské představitele zasednout za jednací stůl se zástupci západních států.

V roce 1969 byly v Helsinkách zahájeny rozhovory o omezení strategických jaderných zbraní (SALT). Jednání probíhala střídavě ve Vídni a Helsinkách, k podpisu dohody došlo za účasti amerického prezidenta Nixona v Moskvě v roce 1972.

Proces uvolňování napětí mezi oběma velmocemi pokračoval v průběhu celých sedmdesátých let a byl v další etapě završen podepsáním smlouvy SALT II (1979), která nastolovala faktickou rovnováhu obou zemí v oblasti

strategických zbraní. Výsledek smlouvy ovšem podpořil sovětskou koncepci tzv. omezené konvenční války pod ochranou jaderného deštníku. Významnou událostí poloviny sedmdesátých let bylo uskutečnění celoevropské konference o bezpečnosti a spolupráci. První kroky těchto jednání se začaly odvíjet v roce 1973, konference trvala téměř dva roky a její Závěrečný dokument byl podepsán na setkání zástupců 35 evropských zemí, USA a Kanady na přelomu července a srpna 1975 v Helsinkách.

Helsinský protokol obsahoval tři části:

1. návrhy opatření k odvrácení hrozby neúmyslného konfliktu mezi Východem a Západem;
2. návrhy opatření k posílení vzájemné technicko-ekonomické spolupráce;
3. ustanovení o lidských právech se závazkem respektovat svobodu myšlení, svědomí a vyznání.

Tzv. třetí koš, zabývající se lidskými právy, sehrál posléze v Československu velmi důležitou roli při znovuzrození občanských iniciativ a opozičního hnutí proti strnulosti násilně normalizované společnosti.

Dusná atmosféra první poloviny sedmdesátých let v Československu nebyla ani v nejmenším nakloněna jakýmkoli projevům opozičních názorů. V letech 1974–1975 však začaly skupinky intelektuálů své znepokojení nad mnoha nepříznivými jevy, zejména nad porušováním lidských práv, projevovat formou dopisů, které zasílaly stranickým a státním orgánům. Výraznou osobností opozičních snah, jež v druhé polovině sedmdesátých let nabývaly na síle, se stal Václav Havel. Představení jeho verze Žebrácké opery v sále kulturního domu U Čelíkovských v Počernicích 1. listopadu 1975, na kterém se shromáždil velký počet osobností formující se opozice, dal státní moci záminku rozpoutat proti nim prudkou kampaň.

Součástí zesíleného tlaku, který moc začala vyvíjet na nevelké skupiny intelektuálů a umělců, se stal zásah proti tzv. hudebnímu undergroundu.

Hudební skupiny produkující nekonvenční rockovou hudbu vznikaly od počátku šedesátých let a jejich působení nemělo žádné politické ambice. V atmosféře normalizace však jejich vystoupení působila a byla přijímána jako projev odporu a nesouhlasu se společenskou situací. Tak ji také vnímali mnozí posluchači, zejména z okruhu studentské mládeže, proto také koncerty undergroundových

kapel začaly přitahovat stále více publika. To samo o sobě stačilo k tomu, aby produkce těchto skupin byla z hlediska mocenských center podezřelá a byla podrobena nejprve ostrému sledování, posléze přímé perzekuci. Tato tendence vyvrcholila soudními procesy se členy nejznámější skupiny tohoto žánru Plastic People of the Universe (konaly se v prosinci 1975 v Plzni a v září 1976 v Praze). Jestliže činnost hudebních skupin hlásících se k undergroundu až dosud neměla přímočarý politický náboj, nyní se dění kolem nich politickou záležitostí stalo.

Proces s „Plastikou“ dal rozhodující popud ke zvýšenému úsilí o ochranu lidských práv, k jistému sjednocení do té doby roztržštěných opozičních proudů, ke schůzkám a jednáním intelektuálů, které posléze dospěly k vytvoření a zveřejnění tzv. Charty 77.

K formulaci základního dokumentu Charty 77 se poprvé v sedmdesátých letech sešly různé až dosud nespolupracující skupiny osobností, které pocitovaly potřebu vyjádřit svůj nesouhlas s vývojem společnosti, zejména se stavem lidských práv v Československu. Na jejím vzniku participovali opoziční spisovatelé (Ludvík Vaculík, Pavel Kohout, Václav Havel), bývalí vysocí představitelé komunistického režimu (Zdeněk Mlynář, Jiří Hájek) a další nezávisle uvažující osobnosti.

V úvodním textu signatáři Charty důsledně poukazovali na to, v čem všem vládní garnitura nedodržuje ve vztahu k lidských právům to, k čemu se podpisem mezinárodní úmluvy zavázala.

Chartu při jejím prvním zveřejnění podepsalo 242 signatářů. Jejich počet rostl. K devátému březnu 1977 jich bylo už 617. Jakkoli podpis Charty znamenal pro dotyčného zpravidla existenční postihy, výsledky a vyšetřování orgány StB, v některých případech pak i uvěznění, jmen na seznamu signatářů postupně přibývalo i v dalších letech. Konečný počet lidí, kteří Chartu podepsali od ledna 1977 do konce roku 1989, byl 1886.¹⁷

Hysterická reakce státní moci na vznik Charty 77 přinesla zřetelnou změnu taktiky v úsilí státu o potlačení projevů opozičního myšlení. Až dosud se stát vypořádkával s projevy nesouhlasu vlastními represivními prostředky (zatýkáním, soudními procesy, výsledky), přičemž dbal o to, aby veřejnost byla o tomto dění informována co nejméně, popřípadě ve formě řízených znevažujících kampaní.

I v tomto případě zasáhla státní moc represivně. První mluvčí a hlavní organizátoři Charty 77 byli zatčeni, mezi nimi i Jan Patočka, který byl podroben vysilujícím výsledkům a 13. března 1977 zemřel. Rudé právo rozpoutalo 12. ledna proti Chartě kampaň článkem pod názvem Ztroskotanci a samozvanci. Změna v reakci státních orgánů se však projevila v tom, že představitelé moci – vědomi si závažnosti Charty – se pokusili vtáhnout do znevažující kampaně co nejširší veřejnost. Byla rozpoutána široká podpisová akce, v níž státní moc nutila co největší počet lidí podepisovat prohlášení odsuzující Chartu přesto, že samotný text Charty nikdy nezveřejnila s odkazem na to, že zveřejnění textu by bylo protiprávním činem. Obavy ze ztráty existenčních jistot byly tak silné, že odepřít podpis dokázalo jen málo lidí. Kampaň vyvrcholila shromážděním umělců v pražském Národním divadle 28. ledna 1977, na kterém bylo přijato a podpisy mnoha umělců schváleno provolání československých uměleckých svazů Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru, které vůči chartistům zaujalo nesmlouvavě nesouhlasné stanovisko. Tuto tzv. Antichartu v průběhu následujících dní podepsalo celkem 7250 osob, mezi nimi velké množství známých a populárních tvůrců. Rudé právo podpisy uveřejňovalo na pokračování ve dnech 29. ledna–12. února 1977. Mezi zveřejněnými jmény je rovněž sedmdesát dva rozhlasových pracovníků.

Součástí rozsáhlé kampaně proti Chartě a jejím signatářům se staly rovněž publicistické pořady, které měly za cíl skandalizovat vůdčí postavy Charty: 20. ledna 1977 vysílala Československá televize reportáž s názvem Kdo je Václav Havel? Samostatné pořady byly věnovány Pavlu Kohoutovi, Zdeňku Ornestovi a dalším.

Stranou kampaně nezůstal ani Československý rozhlas – kromě přenosů a záznamů veřejných vystoupení umělců vysílal řadu uměle vyvolaných odsuzujících ohlasů, komentářů a reportáží, které si braly na mušku jednotlivé představitele Charty (například Živá slova z února 1977, v nichž ústřední ředitel Ján Riško zesměšňoval mj. Pavla Kohouta). K nejvulgárnějším počínům patřily úderné agitky, diskreditující soukromé debaty disidentů, jež byly pořizovány z materiálů StB.

4. února 1977 se v Divadle hudby sešli hudebníci, zpěváci a další zástupci populární hudby a na svém setkání podpořili provolání uměleckých svazů. Z této události odvysílaly rozhlas i televize zkrácené záznamy.

Přibližně po 10. únoru 1977 se pozornost médií od Charty odvrací a státní moc zaujímá opět taktiku mlčení a k celé události se vrací jen sporadicky.

Výsledkem celé kampaně byly dvě reakce veřejnosti: mnoho občanů jejímu dogmatickému tónu podlehlo a začalo pohlížet na tvůrce a signatáře Charty jako na někoho, kdo ruší poměrně poklidnou hladinu veřejného života. Druhá část veřejnosti (jakkoli v menšině a rozhodně neveřejně) se o dění kolem Charty začala více zajímat, minimálně se chtěla dobrat znalosti autentického textu Charty a objektivnějších zpráv o dění kolem ní. Tito občané pak začali rozšiřovat řady posluchačů českých vysílání západních rozhlasových stanic.

Přes silně podrážděnou reakci domácího režimu a přes pozitivní ohlas, který Charta vyvolala v zahraničí, nebyl její praktický politický dopad na situaci v Československu nijak velký. Perzekuce, jež se proti signatářům od samého počátku rozběhly, odradily velké množství občanů, kteří s iniciativou v zásadě souhlasili, od toho, aby se k ní otevřeně připojili.

„Už v samotných základech Charty se skrývaly příčiny její odtrženosti od společnosti, neboť postavila před většinu obyvatelstva sotva řešitelné dilema: buď ‚žít v pravdě‘ a tím ohrozit existenci nejen svou, ale i své rodiny, a vzít na sebe i riziko případného zatčení, nebo ‚žít ve lži‘ a podílet se na ‚úspěších socialismu‘. První variantu mohla zvolit jen malá skupina občanů, převážně intelektuálů. Charta se tak stala svým způsobem uzavřeným společenstvím morálně ‚čistých‘ lidí a disent se svou vlastní vinou uzavřel do ghettu.“¹⁸

3. období 1980–1989

Do dění v ČSSR se nadále bezprostředně promítaly pohyby, ke kterým docházelo v Sovětském svazu, respektive ve vývoji soupeření obou světových supervelmocí.

Jednání o jaderných zbraních středního doletu, jež měla navázat na dosavadní iniciativy, byla odložena kvůli válce v Afghánistánu a začala až v roce 1982 v Ženevě. Tato jednání (označovaná zkratkou START – Strategic Arms Reduction Talks) probíhala pomalu. Americký prezident Reagan (v úřadu od roku 1981) se rozhodl vyvinout na Sovětský svaz větší tlak a vyhlásil v roce 1983 tzv. strategickou obrannou iniciativu, v jejímž rámci hodlal vybudovat protiraketový obranný systém, jenž by

byl umístěn v kosmickém prostoru. Tento záměr se stal definitivní ranou do vazy sovětské ekonomice, která na projekt už nedokázala nalézt protiopatření.

Nejpodstatnější změna, která se odehrála ve vnitřní politice hegemonu východního bloku, tedy SSSR, se datuje 11. březnem 1985, kdy se stal generálním tajemníkem ÚV KSSS Michail Gorbačov. Do vedení sovětského státu se dostala mladší a racionálnější generace politiků, která si dokázala uvědomit a přiznat, že východisko ze situace není v izolacionismu a v dalším prohlubování ekonomické krize. Gorbačov zahájil zcela nový kurz sovětské politiky, která se ve svých důsledcích projevila jak ve větší otevřenosti vůči světu, tak v pokusech o demokratizaci domácího života – nastala etapa známá pod pojmem **perestrojka**.

Gorbačovův pokus o reformu společenského života byl v jeho vlastní zemi přijímán obyvatelstvem i stranickým vedením poměrně chladně a s nedůvěrou. Utkával se také s projevy apatie, lhostejnosti a šlendriánu řadových lidí (nejtragičtějším důsledkem pracovní nedbalosti se stal katastrofální výbuch černobylské jaderné elektrárny 26. dubna 1986).

Třebaže dnes historikové hodnotí Gorbačovovu úlohu různě, několik jeho činů je nezpochybnitelných. Jednak se zasadil o konec tzv. studené války (v roce 1987 podepsal ve Washingtonu s prezidentem Reaganem dohodu o likvidaci všech jaderných systémů středního dosahu – tento dokument vycházel z tzv. nulové varianty, které se sovětská strana až dosud bránila; dohoda se stala klíčovým okamžikem k ukončení závodů ve zbrojení). Dále pak dal zřetelně najevo, že Sovětský svaz nebude nadále zasahovat do vývoje svých do té doby satelitních zemí ve střední a východní Evropě. Tím urychlil v celé této oblasti, nazývané dosud socialistický tábor, proces rozkladu a posléze pádu vládnoucích režimů.

Režim v Československu i na počátku osmdesátých let nadále důsledně potlačoval jakékoli nekonformní projevy a aktivity. Po kampani proti Chartě 77 došlo k jednomu z nejtvrdějších zásahů proti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS – založen v dubnu 1978). Ten měl za cíl sledovat případy osob, které byly trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení. V květnu 1979 bylo několik členů VONS (Petr Uhl, Václav Havel, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Otká Bednářová, Albert Černý, Rudolf Battěk, Ladislav Lis, Jan Lito-

miský a další) zatčeno a odsouzeno k trestům v rozsahu tří až pěti let vězení. Pohlížíme-li však na osmdesátá léta jako na celek, lze konstatovat, že režim postupně degeneroval, ztrácel sílu k plošnému teroru a projevoval řadu známek rozkladu.

Podstatným příznakem tohoto úpadku byl pokles hospodářské produktivity.

„Československá vládnoucí skupina se dostávala do vnitřní izolace, když se začaly od ní postupně odklánět jednotlivé vrstvy obyvatelstva. Jednou z příčin byla i hospodářská a sociální situace, která sice nebyla tak hrozivá jako v Polsku, ale od počátku 80. let se opět začaly zřetelněji projevovat základní a trvalé neduhy československé ekonomiky, vyplývající z orientace na těžký průmysl a z centrálního plánování, což se nepříznivě odrazilo i na životní úrovni.“¹⁹

Neustále se prohluboval rozdíl v životní úrovni mezi Československem a západními zeměmi, ale v průběhu osmdesátých let začal nastávat propad i ve vztahu k některým socialistickým zemím – ČSSR v tvorbě národního důchodu zaostávala za NDR a Maďarskem. Začala se projevovat výrazná majetková diferenciace, jejímž zdrojem byla především tzv. černá nebo stínová ekonomika, nárůst korupční atmosféry, překupnictví valut.

„Patří k našim polistopadovým omylům, že podstata bývalého režimu či aspoň příčina jeho ztroskotání spočívala v teroru, v porušování lidských práv, v jeho nedemokratičnosti. (...) Ve skutečnosti spočívala v tom, že nefungoval hospodářsky, nedokázal řešit nic, ani bytovou nouzi, ani výrobu toaletního papíru. (...) V takzvaném reálném socialismu neexistovalo ani smysluplné plánování, ale dokonce ani centrální řízení.“²⁰

V druhé polovině osmdesátých let začal normalizační tlak povolovat, stranické a policejní orgány především z vnitřní nejistoty plynoucí ze změn, jež se odehrávaly ve světové politice, ale hlavně v rozpacích nad perestrojkou přestávaly být v potírání opozičních projevů důsledné. V té době začala vznikat postupně řada nonkonformních skupin nejrůznějšího zaměření. Obecně byly označovány jako nezávislé iniciativy. (K nejdůležitějším patřily: Československá demokratická iniciativa, Československý helsinský výbor, Ekologická společnost, Hnutí za nenásilí, Hnutí za občanskou svobodu, Klub právní podpory, Klub za socialistickou přestavbu Obroda, Mírový klub Johna Lennona, Nezávislé studentské sdružení, Ote-

vřený dialog, Společenství přátel USA, Nezávislé mírové sdružení, České děti aj.) Působení těchto iniciativ probíhalo velmi často nezávisle na sobě a nekoordinovaně, často mezi jejich představiteli docházelo k rozporům v otázce metod, postupu a projevů odporu.

Koncem osmdesátých let se objevila řada neoficiálních tiskovin a kulturních aktivit (Jazzová sekce, časopisy VOKNO, Revolver revue). Na podzim 1987 vyšlo nulté číslo Lidových novin, jež od počátku roku 1988 vycházely několikrát ročně (redaktorem a vydavatelem byli Jiří Ruml a Rudolf Zeman, oba bývalí rozhlasáci).

Od konce roku 1987 začala opozice organizovat veřejná shromáždění na náměstích a v ulicích. Státní moc je pomocí policie rozháněla (při výročních srpnové okupace v roce 1988, při demonstraci k 28. říjnu 1988, zejména pak při tzv. Palachově týdnu v lednu 1989, kdy byl zatčen Václav Havel). Shromáždění na Škroupově náměstí u příležitosti Dne lidských práv 10. prosince 1988 však překvapivě povolila.

V době zadržení Václava Havla v lednu 1989 vznikla široká občanská iniciativa za jeho propuštění, kterou podepsalo nebývale velké množství občanů. V červnu 1989 vznikl a v mnoha opisech se následně šířil text výzvy Několik vět, v němž jeho signatáři vedení země vyzývají, *„aby pochopilo, že nadešel čas ke skutečným a důkladným systémovým změnám a že tyto změny jsou možné a mohou mít úspěch jen tehdy, bude-li jim předcházet vskutku svobodná a demokratická diskuse.“* Tuto výzvu podepsalo plným jménem asi 40 000 občanů. Proti signatářům a proti organizátorům Několika vět Státní bezpečnost nijak důrazně nezasáhla.

Konzervativní jádro domácího stranického vedení, reprezentované především Vasilem Bilakem a Milošem Jakešem, odvolalo na konci osmdesátých let z funkce předsedy vlády Lubomíra Štrougala a z funkce generálního tajemníka strany Gustáva Husáka. Na jeho místo na počátku roku 1989 nastoupil Miloš Jakeš. Ten však v nejvyšší stranické funkci působil velmi neschopně a trapně směšnými výroky, z nichž se mnohé staly téměř legendárními (viz „kůl v plotě“), zbavil stranu posledních zbytků autority i v očích skálních přívrženců a nemalou měrou přispěl k tomu, že po týdnu protestních shromáždění, jež nastala po dramatickém střetu demonstrantů s policií na Národní třídě v Praze 17. listopadu 1989, se komunistický režim zhroutil jako domeček z karet.

„Pravděpodobně v celých dějinách komunismu neměla žádná komunistická strana tak velkou podporu občanů jako KSČ přibližně od dubna do září roku 1968. A právě tak snad žádná jiná komunistická strana nezdiskreditovala sebe i pojem socialismus tak totálně jako Komunistická strana Československa v letech takřečené normalizace.“²¹

Situace rozhlasu

Konec 60. a první polovina 70. let

Jeden z hlavních úkolů, který pro vedení KSČ vyplynul z podpisu tzv. moskevských protokolů v srpnu 1968, byl závazek ovládnout sdělovací prostředky pomocí nových zákonů a opatření a personálními změnami ve vedení tisku, rozhlasu a televize. 30. srpna vyšlo usnesení vlády ČSSR č. 292 o mimořádných opatřeních ke kontrole prostředků hromadných informací. Při vládě byl zřízen Úřad pro tisk a informace, což znamenalo de facto oficiální obnovení cenzury. Řízením vládního výboru byl pověřen Peter Colotka a jeho členy byli ředitel Úřadu pro tisk a informace, vládní zmocněnci pro Čs. rozhlas (Odon Závodský) a Čs. televizi, ředitel ČTK, předseda Výboru pro tisk a informace pro Slovensko a dva zástupci Národní fronty. 10. září vydal náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu **Rostislav Běhal** směrnicí k uplatnění tiskového zákona a dodržování pokynů Úřadu pro tisk a informace.

„Za dodržování pokynů Úřadu pro tisk a informace a za důsledné uplatňování politiky vlády ve vysílání odpovídají ve smyslu tiskového zákona a jeho doplňku v plném rozsahu šéfredaktoři HRZ, HRPV, HRDM, HRLD, HRPO, šéf hudebního vysílání, ředitelé krajských studií, šéfredaktor časopisu Čs. rozhlas, šéfredaktor časopisu Hudba a zvuk a odpovědný redaktor (vedoucí) obchodního oddělení. (...) Do vysílání smějí být zařazovány jen relace potvrzené podpisem jednoho z odpovědných pracovníků. (...) Za dodržování tohoto opatření odpovídá programový inspektor a ředitel krajských studií, z jejichž krajů jsou jednotlivé pořady odbavovány.“²²

Návrat Československého rozhlasu do běžných kolejí nebyl po srpnu 1968 snadný. Platilo to především o studiích, která byla obsazena sovětskými vojsky a uvolňována po podpisu moskevských protokolů. Nejvíce byla postižena hlavní budova v Praze na Vinohradech. Tam,

kde sovětští vojáci pobývali, byl nesmírný nepořádek. Z reportážních magnetofonů a mikrofónů a z dalších elektronických přístrojů mnohdy zbyly trosky. Budovu bylo nutné nejdříve vyklidit, vyčistit, dezinfikovat a zinventarizovat.

9. září 1968 se do hlavní budovy vrátili zaměstnanci a bylo obnoveno vysílání z původních pracovišť. Téhož dne v 11.00 hod. bylo svoláno shromáždění rozhlasových pracovníků do velkého hudebního studia. Za přítomnosti ústředního ředitele **Zdeňka Hejzlara**, vládního zmocněnce **Odonu Závodského**, ministra kultury Miroslava Galušky a vedoucího oddělení ÚV KSČ Dušana Havlíčka hovořil především člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ Zdeněk Mlynář. Poděkoval za heroický výkon všem, kteří se podíleli na srpnovém vysílání, a požádal o pomoc v postupné normalizaci poměrů cestou realistické politiky a důsledného plnění moskevské dohody. Zároveň zcela otevřeně prohlásil, že si rozhlasoví pracovníci zaslouhují větší odměnu než tato slova, ale v dohledné době se dočkají spíše opaku.

Již v prvním období po srpnu 1968 řada rozhlasových pracovníků odešla natrvalo do ciziny. Zemí opustilo celkem 86 rozhlasáků. Byla mezi nimi řada známých jmen, z nichž uvedme publicisty Slávu Volného, Richarda Ernesta, dirigenty Karla Krautgartnera a Jiřího Stárka, hudebníky Zdeňka Bruderhansa a Luďka Hulana (ten se ovšem později vrátil), režiséry Pavla Pecháčka a Danicu Kostovou, korespondenty Karla Jezdinského a Viléma Fuchse. V seznamu emigrantů, který rozhlasové vedení vypracovalo a předkládalo vyšším stranickým orgánům, bylo ovšem také uvedeno tehdy zcela neznámé jméno Pavel Minařík, pomocný pracovník krajského studia v Brně, ve skutečnosti ovšem, jak se později ukázalo, agent StB, který v emigraci proslul přípravou atentátu na redakci Svobodné Evropy v Mnichově.

Oceněním práce rozhlasáků ve složitém období srpnových dnů byla Cena míru, kterou 4. listopadu 1968 Čs. rozhlasu udělil Mezinárodní svaz novinářů. 25. listopadu 1969 byla rozhlasu tato cena opět odebrána.

Z dalších událostí celorozhlasového významu z bezprostředně následujících let je třeba zmínit jednu negativní okolnost: k 1. prosinci 1970 bylo zrušeno Studijní oddělení Čs. rozhlasu.

V roce 1973 si rozhlas připomněl 50. výročí své existence. 18. května byl ve Kbelích v místech prvního roz-

hlasového vysílání odhalen památník a na Slovanském ostrově v Praze byla u stejné příležitosti uspořádána výstava.

Legislativní postavení rozhlasu²³

Bez ohledu na ostrý zlom, který pro polednový vývoj celé republiky znamenaly srpnové události roku 1968, probíhal a do svého finále šel proces federativního uspořádání státu. Měl pochopitelně své důsledky i v organismu Československého rozhlasu.

Po 28. říjnu 1968, tj. po formálním vyhlášení federalizace ČSSR, a tím i udělení relativní samostatnosti Slovensku, vydala 28. prosince 1968 Slovenská národní rada Zákon SSR č. 207/1968 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, který v § 13 praví:

„Dosavadní oblastní ředitelství Čs. rozhlasu, televize, filmu a ČTK působí jako orgány Slovenské republiky až do další zákonné úpravy podle dosavadních předpisů. Oblastní ředitele ČsRo, ČST, ČSF a ČTK na Slovensku jmenuje na návrh ministerstva vláda SSR a za výkon této funkce odpovídají ministru kultury SSR.“

Jako protějšek slovenskému zákonu vydala také Česká národní rada dne 8. ledna 1969 zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, který však neobsahuje ustanovení o jmenování ředitelů ČsRo, ČST, ČSF a ČTK národními orgány ani o jejich podřízenosti národním ministerstvům, ale místo toho praví v § 19:

„(...) právní poměry organizací, zabývajících se v České socialistické republice rozhlasovým a televizním vysíláním a agenturním zpravodajstvím, a jejich vztahy k ústředním orgánům České socialistické republiky upraví zákon České národní rady.“

Takový zákon však nikdy nebyl vydán; proto ředitel Českého rozhlasu (ve funkci náměstka ústředního ředitele Československého rozhlasu) ani Český rozhlas nebyli nikdy – až do roku 1990 – opřeni o ustanovení zákona, ale jen o vnitřní statut Čs. rozhlasu.

Od září 1968 neměl rozhlas v Praze ani ústředního ředitele, a proto vládní zmocněnec pro Čs. rozhlas Odon Závodský pověřil (ve snaze odstranit asymetrii vůči Slovensku) 29. prosince 1968 s účinností od 1. ledna 1969 prozatímním vedením Československého rozhlasu

dosavadního náměstka ústředního ředitele Čs. rozhlasu Rostislava Běhala. Platnost pověření zanikla odvoláním Rostislava Běhala z funkce náměstka ústředního ředitele po nástupu nového ústředního ředitele **Bohuslava Chňoupka** v červnu 1969. Ten také jmenoval – stále ještě bez zákonného podkladu České národní rady – v červnu 1969 svým náměstkem a ředitelem Českého rozhlasu **Karla Hrabala**.

V souvislosti s federativním uspořádáním ČSSR byl vypracován návrh na nové organizační členění rozhlasu. Vycházel z existence dvou národních rozhlasů a zahraničního vysílání. Jednotlivým článkem byl ústřední ředitel, jmenovaný po schválení předsednictva ÚV KSČ federální vládou a podřízený místopředsedovi federální vlády. Jeho poradním orgánem bylo kolegium, složené ze stejného počtu vedoucích pracovníků obou rozhlasů, ředitele Zahraničního vysílání a jeho zástupce. Pomocnými orgány kolegia byly stálé komise programová, technická a ekonomická s paritním zastoupením Čechů a Slováků. Národnostní princip byl dodržován i ve vztahu nejvyšších elektronických médií. Byl-li ředitelem Čs. televize Čech, nastoupil na místo ředitele rozhlasu Slovák.

Proměny personálního obsazení – od konce šedesátých do poloviny sedmdesátých let

Kromě lidí, kteří se nevrátili ze zahraničí a kteří dostávali výpověď záhy poté, kdy bylo prokázáno, že se nevrátí, k propouštění pracovníků do května 1969 prakticky nedošlo. Byly zaznamenány dobrovolné odchody a rezignace (například koncem září rezignoval na funkci ústředního ředitele **Zdeněk Hejzlar**, který krátce poté odešel do emigrace, v listopadu 1968 ze svého rozhodnutí přešel do televize **Karel Kyncl**).

První kroky, které signalizovaly změny ve vztahu k zaměstnancům, učinil ústřední ředitel Odon Závodský (do této funkce byl jmenován 30. ledna 1969) k 1. květnu 1969. Tehdy převedl některé pracovníky z jejich původního zařazení na jiná místa a dalším zakázal přístup na pracoviště. Týkalo se to například **Jana Petránka**, **Věry Šťovíčkové**, **Jeronýma Janička** a **Rudolfa Zemana**.

V čele stranické organizace stáli režisér **Josef Henke** a později redaktor **Vladimír Příkazský**. Oba tuto funkci v kritické době (do konce roku 1969, kdy CZV KSČ podal demisi) přijali se snahou udržet stranickou organizaci co

nejdéle mimo vliv urputných normalizátorů, tedy onoho tzv. zdravého jádra strany.

Dne 17. května 1969 publikovalo Rudé právo **Slovo do vlastních řad**, v němž se okupace země obhajovala jako bratrská internacionální pomoc. Mezi prvními signatáři byli také někteří rozhlasoví pracovníci, kteří si tak vzápětí vysloužili vysoké funkce ve vedení rozhlasu. Byli mezi nimi **Karel Hrabal** (později ředitel Českého rozhlasu), **Květoslav Faix** (ředitel Ústřední redakce zpravodajství a publicistiky, současně náměstek ředitele ČsRo) a další. (Seznam signatářů Slova do vlastních řad viz příloha č. 1.)

Důsledná proměna vedení rozhlasu nastala po jmenování Bohuslava Chňoupka do funkce ústředního ředitele 20. června 1969. Okamžitě odvolal náměstka pro koordinaci programu Rostislava Běhala a na místo svého náměstka a zároveň ředitele Českého rozhlasu dosadil Karla Hrabala. Dále odvolal náměstka pro publicistiku a zpravodajství **Igora Kratochvíla**, náměstka pro literární a zábavné pořady **Josefa Balvína**, vedoucího domácích zpravodajů **Karla Lánského**, šéfredaktora HRZP **Jiřího Kmocha**, šéfkou programových okruhů **Dagmar Maxovou**, vedoucího OMS **Karola Reifa**, ředitele krajských studií a řadu dalších pracovníků.

Nové vedení rozhlasu se poprvé výrazněji projevilo při prvním výročí okupace. Dny 20. a 21. srpna vyhlásilo za nepracovní a zaměstnancům doporučilo nechodit do práce. Provoz zajišťovali politicky nejspolehlivější pracovníci. Do budovy byl omezen vstup. Byla připravena náhradní vysílací pracoviště. Ostrahu zajišťovaly oddíly Pohraniční stráže, Veřejné bezpečnosti a Lidových milicí.

5. listopadu 1969 toto vedení připravilo a v rozhlasovém vysílání uvedlo prohlášení, v němž se distancovalo od vysílání v roce 1968 i později. Vedení, jakkoli ve svých postojích jednotné a věrné husákovské linii stranické politiky, se však stále nemohlo opřít o výraznější podporu rozhlasových pracovníků. Navíc celozávodní výbor KSČ stále setrval na principech polednové politiky a novému rozhlasovému vedení rozhodně nevycházel vstříc. Proto na konci roku 1969 ÚV KSČ vyvinul na CZV KSČ velký tlak a donutil ho k rezignaci. Stranické práce se ujal nový, prozatímní výbor, v němž byli výlučně komunisté hájící husákovskou stranickou linii. Jeho předsedou se stal Pavel Nykles.

Pavel Nykles (1928–1984)

Nedokončil studia FF UK, obor hudební věda, estetika. V letech 1951–1952 hudební referent redakce ruské a sovětské hudby, v letech 1952–1957 vedoucí redakce sovětské a zahraniční hudby, v letech 1957–1960 zástupce šéfredaktora hlavní redakce hudebního vysílání Čs. rozhlasu, v letech 1961–1969 zástupce vedoucího, později vedoucí programového ústředí, v letech 1969–1971 šéfredaktor programového ústředí, předseda programové rady a člen vedení Čs. rozhlasu; od 1. prosince 1971 do roku 1984 náměstek ředitele Čs. rozhlasu a šéfredaktor programového ústředí. Po roce 1969 jeden z hlavních představitelů normalizace. Byl mezi prvními signatáři výzvy Slovo do vlastních řad. Byl velitelem Lidových milicí a předsedou a členem několika tzv. prověřkových komisí. Navrhl k propuštění mnoho pracovníků z řad hlasatelů i svých bývalých kolegů.

Dříve než v rozhlase došlo k organizovaným čistkám, začal se už na podzim roku 1968 aktivně projevovat tzv. akční výbor. Skupina tvořená Josefem Skálou, Svatoplukem Dolejšem a Pavlem Nyklesem se ustanovila z vlastní vůle a pro své jednání získala podporu nejvyšších stranických míst (konkrétně M. Jakeše). Akční výbor neměl sice žádné oficiální pravomoci, ale na základně velmi subjektivních dojmů, osobních antipatií a averzí začal vyvíjet psychický nátlak na osoby, které označil za viníky a iniciátory tzv. krizového vývoje v prostředí Čs. rozhlasu.

Stranické prověrky se v rozhlase rozeběhly po 7. dubnu 1970. K tomuto datu sekretariát ÚV KSČ ustanovil tzv. řídicí komisi pro výměnu členských legitimací pod vedením Bohuslava Chňoupka. Členy komise byli Karel Hrabal, Pavel Nykles a Josef Skála. Detailní pravidla průběhu prověrek pak stanovilo předsednictvo ÚV KSČ materiálem Postup při výměně členských legitimací v základních organizacích zasažených pravicovým oportunismem ze dne 14. dubna 1970.

Výsledkem působení prověřkových komisí bylo důsledné rozkastrování všech pracovníků-členů KSČ do tří kategorií.

1) Ti, kteří dostanou nadále důvěru a bude jim vydán nový průkaz člena KSČ (zpravidla zůstali na svých funkcích, nebo si v budoucnu svoje postavení vylepšili),

2) ti, u kterých bylo shledáno menší provinění a byli ze strany vyškrtnutí (většina z nich v rozhlase setrvala, protože jim byla dána tzv. záruka),

3) ti, kteří byli označeni jako aktivní podporovatelé tzv. pravicového oportunismu a byl jim dán ve stranické hierarchii nejzávažnější trest – byli ze strany vyloučeni. Naprostá převaha z nich byla donucena z rozhlasu odejít, jen nepatrné procento jich dostalo tzv. záruku.

O průběhu a výsledcích prověrek podávali jejich vykonavatelé četná hlášení včetně číselných stavů. Za věrohodná lze považovat čísla ze dvou materiálů – jedním z nich je hlášení o bilanci stranických pohovorů, které na sklonku 1971 předkládal na ÚV KSČ **ústřední ředitel Ján Riško** (do funkce nastoupil po odchodu Bohuslava Chňoupka 8. září 1970).

Ján Riško (1930–2001)

Absolvoval Vysokou školu sociálních a politických věd v Praze. Redaktor Mladé fronty, Smeny, Pravdy, v letech 1967–1970 vedoucí ČTK v Moskvě, od 8. září 1970 do 30. června 1989 ústřední ředitel Čs. rozhlasu. Zahájil a dokončil nejužší éru normalizace. V závěru osmdesátých let se stal terčem kritiky a byl vystřídán Karlem Kvapilem. Až do počátku devadesátých let poslanec Federálního shromáždění.

Z bilance je zřejmé, že původní počet členů KSČ před výměnou stranických legitimací byl 884 (558 v Praze, 326 v krajských studiích), po prověrkách bylo vyloučeno 204 bývalých členů (102 v Praze, 102 v krajských studiích), vyškrtnutých 325 (244 v Praze, 81 v krajských studiích). Po prověrkách zůstalo členy KSČ 355 pracovníků Čs. rozhlasu, ke konci roku 1971 se stranická organizace ztenčila na zhruba čtyřicet procent původního stavu.

Další statistický materiál pochází z konce roku 1972: jde o Přehled o průběhu očisty redakcí, tentokrát v jednotlivých časových etapách let 1970, 1971 a 1972. Plyne z něj, že stranické čistky zdaleka nekončily rokem 1971, ale pokračovaly minimálně v dalším roce. Podle této statistiky je zřejmé, že v závěru roku 1972 bylo vyloučených už 287 a vyškrtnutých 531.

Stranické prověrky měly bezprostřední dopad na další profesní osud všech posuzovaných. K 31. lednu 1973 pracovalo v Československém rozhlase už pouze 29 vyloučených členů strany, dvacet z nich mělo tzv. záruku. Těch, kteří měli zrušené členství, v zaměstnanec-kém poměru zůstalo 220, z toho 78 se zárukou.

Z příkazu ústředního ředitele Čs. rozhlasu se od 1. října 1970 začala uskutečňovat prověrka nestraníků, případně členů nekomunistických politických stran. Popud k ní dalo usnesení vlády ČSSR číslo 202 z roku 1970. Ustavena byla řídicí komise a 104 dílčích komisí, složených ze zástupců KSČ, ROH a příslušného vedoucího, resp. pracovníka, který byl pověřen, aby vedoucího zastupoval.

Všichni pracovníci byli požádáni, aby na základě kritérií zpracovaných řídicí komisí napsali dodatek ke svému životopisu, v němž by zhodnotili a osvětlili svou činnost a postoje v letech 1968–1969, dále vyjádřili názory na současnou politiku strany a náměty ke zlepšení činnosti jak vlastního pracoviště, tak celkové situace vůbec.

15. ledna 1971 podal ústřední ředitel Riško nadřízeným orgánům Závěrečnou zprávu o přípravě, průběhu a výsledcích státněpolitických prověrek, ze které vyplývá, že prověrky neproběhly k úplné spokojenosti vedení rozhlasu, protože „záporným momentem v účasti některých vedoucích pracovníků byl ne dosti odpovědný přístup ke zpracování služebně-politických hodnocení, kde se někdy projevovala značná míra apolitičnosti a alibismu, což vzbuzovalo dojem, že se tyto snaží záměrně ztížit a dezorientovat práci pohovorových komisí. V některých případech se vyskytla snaha záměrně diskreditovat poctivé pracovníky. (...) Ve většině případů se při pohovorech projevil kladný postoj k současně politice strany a jejímu novému vedení a k přijatým opatřením. (...) Charakteristickým znakem pohovorů byla i ta skutečnost, že s odstupem času většina pracovníků uznala nezbytnost vstupu spojeneckých vojsk jako jediné možné záchrany socialistického zřízení v ČSSR. (...) S ohledem na rozbor (...) bylo doporučeno přeřazení na nižší funkce u 26 pracovníků a dán návrh na rozvázání pracovního poměru u 49 pracovníků. U 109 pracovníků bylo doporučeno ponechat je podmíněčně v dosavadním zařazení, zaměřit se intenzivně na jejich výchovu a s odstupem několika měsíců provést nové definitivní zhodnocení. Z celkového počtu prověřovaných pracovníků bylo na vyšší funkci doporučeno 54 a na ponechání ve funkci beze změny bylo navrženo 1864 pracovníků.“²⁴

Zdánlivě nízký počet pracovníků, u kterých byl dán návrh na rozvázání pracovního poměru (49), ovšem

osvětluje informace, že ještě před započatím prověrek byl pracovní poměr rozvázán s 341 pracovníky.

Shrme-li počet všech, kteří byli nuceni z Československého rozhlasu v důsledku normalizačních kroků na začátku sedmdesátých let odejít, dospějeme k číslu 859. Je to ovšem do jisté míry odhad. Zdroje, ze kterých jsme čerpali, se v některých údajích překrývají. Vzhledem k tomu, že stav pracovníků (uváděný ke dni 30. září 1970) byl 2399, znamená to, že odchod postihl přesně třetinu zaměstnanců.

Výměna stranických legitimací, ani pracovně-politické prověrky na přelomu let 1970/1971 neukončily proces kádrování a obměny pracovních sil. Předsednictvo ÚV KSČ vypracovávalo postupně řadu materiálů, které vymezovaly a zpřesňovaly kritéria pro „kádrovou a personální“ práci. 28. ledna 1972 předsednictvo přijalo zásady provádění komplexního hodnocení kádrů ve státní a hospodářské správě a pracovníků hospodářských organizací. Tím proces prověrek, v nichž na prvním místě stálo posouzení politických postojů, nabyl pravidelné podoby periodicky se opakujících komplexních hodnocení.

V onom ohromném počtu zaměstnanců, kteří z rozhlasu dostali výpověď, bylo několik, kteří se s tímto osudem odmítli pasivně smířit a proti výpovědi se odvolali k soudu. V několika případech se tento pokus setkal dokonce s úspěchem, pracovník spor s rozhlasem vyhrál a mohl se vrátit. Rozhlas totiž neměl k výpovědím právní podklad, často byl jako důvod uváděn „nedostatek kvalifikace“. Ve snaze napravit tuto „nedůslednost“ přijalo Federální shromáždění novelu zákoníku práce, podle které se součástí nezbytné kvalifikace stala i „politická orientace“. Od tohoto okamžiku už proti výpovědím nebyla žádná obrana.

Získávání nových pracovníků – „výchova kádrů“

Masivní odchod zaměstnanců na počátku sedmdesátých let vyvolal potřebu získávat pracovníky nové. K tomu byla opět vypracována přesná kritéria, v nichž na prvním místě stály předpoklady kádrové, politické postoje, teprve v druhé řadě byla posuzována způsobilost odborná. Zvlášť pečlivě sledovaným kritériem při výběru nových pracovníků se stalo zastoupení členů KSČ mezi programovými pracovníky. Poměr mezi straníky a nestraníky v jednotlivých redakcích byl stanoven přesnými kvótami, které se rozhlasovému vedení stále nedařilo plnit.

Materiál vedení Čs. rozhlasu z druhé poloviny roku 1974 uvádí číselné stavy členů KSČ podle jednotlivých útvarů k 30. červnu 1974. Z něj vyplývá, že k naplnění stanovených kvót bylo třeba v nejbližším období přijmout 561 komunistů. Obsazení redaktorských míst bylo vymezeno těmito zásadami:

1) Obsadit místa redaktorů v politických redakcích Čs. rozhlasu minimálně ze dvou třetin komunisty. Vedoucí místa v těchto redakcích obsazovat pouze komunisty.

2) Zabezpečit, aby ve funkcích redaktorů, programových a tvůrčích pracovníků v ostatních redakcích a programových útvarcích Čs. rozhlasu byla minimálně polovina komunistů, přičemž ve vedoucích funkcích zpravidla pouze komunisti.

Ve vztahu k odborným předpokladům byla nastolena velká tolerance, předepsané odborné vzdělání bylo často promíjeno. Například absolvent Večerní univerzity marxismu-leninismu byl považován za absolventa vysoké školy. Ve snaze postupovat ve vyhledávání a výchově „kádřů“ systematicky vypracovalo kádrové a personální oddělení celý systém politického a odborného školení, jímž měli projít všichni pracovníci.

Školení probíhala na úrovni odborů a organizace Socialistického svazu mládeže (SSM), řada pracovníků musela podstoupit studium na Vysoké škole politické nebo na Večerní univerzitě marxismu-leninismu. Nejvyšším stupněm politického školení bylo studium na Akademii společenských věd při ÚV KSSS v Moskvě, kterou rovněž několik rozhlasových pracovníků absolvovalo.

Usnesením vedení Českého rozhlasu ze dne 22. dubna 1970 bylo zřízeno **Středisko pro výchovu kádřů Čs. rozhlasu v Liberci**. Úkolem uvést středisko do provozu a řídit jeho činnost byl pověřen **Miroslav Mráz**.

Miroslav Mráz (Xaver) (1925 – neznámě, v Izraeli) Původně herec, který prošel mnoha divadly, mj. v Plzni a v Praze (Švandovo divadlo). Po těžkém úrazu odešel na venkov. Roku 1969 na výzvu generálního ředitele Čs. rozhlasu B. Chňoupka školil kádry pro normalizační vysílání a sám do něj přispíval minutovými promluvami pod pseudonymem Xaver. Po zrušení přípravky v Liberci a následně experimentální skupiny pro stereofonii v Karlových Varech se stal ředitelem tamního divadla. V roce 1980 požádal

o zrušení čs. občanství, vystoupil z KSČ, obvinil normalizátory, že ho oklamali, a vystěhoval se i s rodinou do Izraele, kde později zemřel. Autor několika románů a her.

Školení nových pracovníků bylo v Liberci zahájeno na jaře 1971, kdy proběhlo pět desetidenních kurzů pro začínající redaktory (zúčastnilo se jich 59 osob).

V polovině sedmdesátých let nastala v rozhlase z hlediska skladby zaměstnanců složitá situace. Spektrum složení zaměstnanců se proměňovalo v jednotlivých útvarech a různých stupních funkčního zařazení nerovnoměrně. Nejrazantněji a nejrychleji proběhla čistka v útvarech zpravodajských a publicistických. K podobně důsledné výměně došlo na vedoucích místech všech stupňů řízení: jen výjimečně setrvali někteří vedoucí, kteří řídili určité úseky již v šedesátých letech, na svých místech, a to maximálně do roku 1972.

Tzv. umělecký program, tedy vysílání hudebních, literárních, dramatických a zábavných pořadů, byl normalizátory posuzován poněkud odlišně. Normalizační vedení si uvědomovalo, že má-li zůstat úroveň vysílání alespoň částečně zachována, není možné zbavit se šmahem všech zkušených redaktorů, jejichž odbornost se získává v dlouhodobém procesu zrání.

Ovšem i v uměleckém programu docházelo na postech vedoucích pracovníků k poměrně rychlé výměně. Po nástupu ústředního ředitele Chňoupka se šéfredaktorem literárně-dramatické redakce (tehdy pod názvem SUP – Slovesný umělecký program) stal na krátkou dobu **Václav Hons**. Jeho vedení se zdálo příliš liknavé, nedůsledné. V dubnu 1970 ho nahradil **Oldřich Rafaj**. Ten se naopak zařadil svou neúprosností a arogantním jednáním mezi nejtvrdí normalizátory.

Na úrovni vedoucích dílčích redakcí nastala důsledná výměna. I na místech řadových redaktorů a režisérů došlo k řadě vynucených odchodů. Ti z redaktorů a dramaturgů, kterým bylo dovoleno zůstat, byli většinou vyškrcnuti z KSČ a jakkoli jim byla poskytnuta záruka, byli postaveni do role ostře sledovaných a neustále prověřovaných, do jisté míry tedy „nesvéprávných“ osob.

Vedle nich se tu pak objevily posily, z nichž některé měly podobné postavení jako někdejší „dělnické kádry“ z počátku padesátých let. Byli to lidé, kteří neměli téměř žádné profesní zkušenosti, zato byli však „prověřeni“ soudruzi, mnozí už v těsně předdůchodovém věku. Ani

tato „posila“ však nepředstavovala jednotnou skupinu. Vyskytovali se tu tvrdí normalizátoři, kteří za svůj jediný úkol přijali sledování „podmínečně akceptovaných“ kolegů a otevřeně se ujali i udavačské role. Našli se i takoví, kteří měli jistou ctižádost v nově nabyté profesi něco docílit a projevíli snahu, jakkoli povětšinou marnou, se jistě odbornosti dobat. Byli tu i profesně zkušení pracovníci, kteří si sice uchovali stranickou příslušnost, ale odmítli se smiřovat se zúženým a ideologicky podmíněným prostorem, který byl umělecké činnosti postupně vymezen. Ti se pokoušeli tento prostor občas rozšířit v podobě odbojných postojů, které prosazovali na stranické půdě, ovšem bez zřetelného efektu.

Přicházeli pak noví, mladí, nezkušení. Jejich výběr nebyl (alespoň v redakcích uměleckého programu) tak přísně podmíněn pouze kádrovými předpoklady. Šlo vesměs o čerstvé absolventy uměleckých škol, kteří nesporně měli profesní předpoklady. Členy strany většinou nebyli, pro svůj věk se do dění konce šedesátých let zpravidla nestačili zaplést. Všichni se okamžitě ocitli v zorném úhlu stranické organizace jako perspektivní budoucí členové. Postupně na ně byl v tomto směru vyvíjen silící tlak. Někteří mu časem podlehli, někteří mu dokázali pod nejrůznějšími záminkami odolat.

Přes všechny vyhazovy nebyl tvůrčí potenciál literárního, dramatického, hudebního programu zcela rozbit a zničen.

Zásadním dokumentem, jímž normalizační vedení Československého rozhlasu shrnulo a zhodnotilo rozhlasové dění v konci šedesátých let, se stal materiál s názvem **Analýza činnosti pravicově-opportunistic-kých sil v letech 1968-1969 v Čs. rozhlasu**²⁵. Tento rozsáhlý spis (63 stran textu a několik příloh – kompilace příspěvků, které připravili zástupci jednotlivých úseků; předkládan byl Karlem Hrabalem) byl projednán a schválen kolegiem Čs. rozhlasu 15. června 1970. Stal se jakýmsi vnitropodnikovým Poučením z krizového vývoje. Vyhledával chybné postoje a kroky, jež vedly ke stavu, který byl označován jako krizový vývoj, pojmenovával projevy těchto pochybení v jednotlivých složkách vedení rozhlasu, v redakcích, označoval jmenovitě ty z pracovníků, kteří zmíněnému vývoji nejvíce napomohli. Uvedení jména v textu tohoto materiálu znamenalo pro dotyčného jednoznačný verdikt – brzký odchod z rozhlasu.

Ve stejné době vznikly rovněž podobně formulované materiály Analýza činnosti pravicově-opportunistic-kých sil v letech 1968-1969 ve Slovenském rozhlasu a šedesátistránková Analýza činnosti československého Zahraničního vysílání v období 1968-1969 a jeho konsolidace po nástupu nového vedení rozhlasu.

Jako dovětek k vývoji personální situace Čs. rozhlasu je třeba zmínit okolnost, která vyšla najevo až na počátku devadesátých let. Dne 21. července 1992 zveřejnily Lidové noviny dokument o existenci a přípravě tzv. Jednotné centrální evidence představitelů, exponentů a nositelů pravicového oportunismu, organizátorů protistranických, protisocialistických a protisovětských kampaní a akcí. Vyplývá z něj, že 8. ledna 1971 přijalo předsednictvo ÚV KSČ usnesení č. P 8854, jímž byl schválen vznik této tzv. **černé listiny**. V závěru směrnice je zdůrazněno, že je třeba exponentům pravice důsledným vedením evidence zabránit, aby se znovu dostali do KSČ, do orgánů státní moci a správy (na ministerstva, do národních výborů, armády, bezpečnosti, justice), k práci na úseku tisku, rozhlasu, televize, k pedagogické práci ve školství, k vědecké práci v oblasti společenských věd, do aparátu společenských organizací, do vyšších funkcí v organizacích Národní fronty (včetně jiných politických stran).

Z obsahu materiálu vyplývá, že seznamy byly uzaveny v roce 1973. Během let 1971 až 1973 bylo postupně k evidenci navrženo 10 564 osob. V seznamech „centrálně evidovaných a sledovaných osob“, jak je postupně uváděly Lidové noviny, bylo zaznamenáno i velké množství vesměs vypovězených pracovníků Čs. rozhlasu. (Jejich seznam viz příloha č. 2.)

Druhá polovina sedmdesátých let

V obecném pohledu na činnost rozhlasu se toto období vyznačovalo snahou konsolidovat tuto instituci po období velkých změn a zásahů do vysílání, struktury a do souboru pracovníků a spolupracovníků, které se odehrály v průběhu let 1970–1974. Rozhlas prostřednictvím svého vedení přijal bezezbytku úlohu nástroje nejvyššího stranického aparátu. Toto své určení nijak nezakrýval, naopak je vždy veřejně prezentoval stejně jako fakt, že je přímo řízen ÚV KSČ. Za nejzákladnější postuláty žurnalistické i umělecké činnosti nepokrytě hlásal stranickost, ideologii socialismu, proletářský

internacionalismus a nesmiřitelnou třídní nenávist ke kapitalismu.

Ve shodě s tímto principem řízení byly hlavní směry programové činnosti rozhlasu určovány usneseními plenárních zasedání ÚV KSČ, jež obsahovala pasáže týkající se hromadných sdělovacích prostředků.

Organizace rozhlasu

Po organizační stránce setrval rozhlas u členění, které bylo kodifikováno na počátku sedmdesátých let a které ho rozdělilo do několika velkých celků:

útvary generálního ředitele – sem spadal zpravodajský, publicistický a propagandistický federální komplex ÚVPZP (Ústřední vysílání politického zpravodajství a publicistiky), který vysílal na stanici Hvězda; redakce dodávala zpravodajství ostatním národním okruhům.

Český rozhlas – sestával z Hlavní redakce programu, Hlavní redakce hudebního vysílání, Hlavní redakce literárně-dramatického vysílání, Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež, Hlavní redakce zábavy a Ústředí kraj-ských studií.

Slovenský rozhlas – působil v obdobné struktuře jako Český rozhlas, ale jeho postavení bylo v rámci asymetrického federativního uspořádání mnohem autonomnější.

Dále pak **Zahraniční vysílání a technické, ekonomické a správní složky**.

Princip řízení rozhlasu se vyznačoval přísně dodržovaným centralismem. Zaběhl se a ustálil mechanismus vnitřních odpovědností a systém schvalování všeho, co bylo připraveno do vysílání a posléze odvysíláno. V rámci tohoto mechanismu nesl rozhodující odpovědnost **šéfredaktor**, jemu se odpovídali **vedoucí dílčích redakcí**, těm pak jednotliví **redaktoři**. Žádný pořad nemohl být odvysílán, pokud jeho text nenesl podpisy všech tří zodpovědných pracovníků na různých stupních řízení. Oficiální orgán, který by představoval cenzurní dohled, neexistoval. Tiskový dozor, kterým byly po srpnu pověřeny k tomuto účelu zřízené instituce ČÚTI, později i FÚTI – tedy Český, resp. Federální, úřad pro tisk a informace – svou činností nemohl obsáhnout rozsáhlou rozhlasovou produkci a jeho působení se ve vztahu k rozhlasu v průběhu let zformalizovalo. Hlavním prvkem, který držel všechny zodpovědné pracovníky ve stavu neustálé pozornosti a bdělosti nad tím, aby se

obsah odvysílaných pořadů nedostal do kolize s oficiální politickou linií a strategií, byla **autocenzura**, tedy prostý lidský strach o profesionální existenci.

Rozhodování o tom, jaké příspěvky a jaké pořady by mohly vzbudit u nadřízených orgánů nelibost a stát se zdrojem postihů, bylo vcelku přehledné a jednoznačné v oblasti publicistiky a zpravodajství. Složitější situace byla v tzv. uměleckých programech.

Vedoucí redaktoři a šéfredaktoři, kteří se ve funkcích v průběhu celých sedmdesátých let střídali, pročitali s apriorní podezíravostí texty mnoha literárních a dramatických pořadů, které vznikly zejména v šedesátých letech, předháněli se v odhalování možných nežádoucích podtextů a vyznění a dávali smazat velké množství cenných nahrávek. Jedním z motivů soustředěné likvidace pořadů se stalo i jakékoli spoluautorství (či herecké působení) osobností, jež se v konci šedesátých let, resp. v letech následujících staly z hlediska normalizačního režimu „nežádoucími“. Těchto osobností bylo poměrně hodně. Nikdy neexistoval jejich oficiální seznam, jeho neoficiální verze se však pestře rozšiřovala. Likvidace „ideologicky škodlivých“ pořadů, především rozhlasových her a pořadů literárních, velmi citelně a nenapravitelně poškodila rozhlasový archiv. Patří ke cti několika jedinců z řad redaktorů, režisérů a dramaturgů, že některé pořady, nad jejichž osudem se stahovala mračna, uchovali na soukromých magnetofonových nahrávkách. Některé z nich se po roce 1989 podařilo zrekonstruovat a využít ve vysílání.

Byl zaveden systém pravidelného hodnocení vysílaného programu za účasti všech členů hlavních redakcí – v týdenní frekvenci na úrovni hlavních redakcí zpravodajství, ve stejném rytmu pak také na úrovni rubrik v hlavních redakcích propagandy pražského a bratislavského rozhlasu. Tzv. umělecké redakce pořádaly hodnotící debaty jednou měsíčně. Součástí hodnocení, spojeného s plánováním dalšího časového období, byly rovněž pravidelné poslechy nových pořadů. Na rozdíl od poslechů redakčních, které sloužily zpravidla věcnému posouzení a vznesení kvalifikovaných připomínek, byly pro poslechy na poradách vedení hlavních redakcí, zejména však pro poslechy na vedení Českého, resp. Slovenského rozhlasu vybírány pořady, u nichž se předem předpokládal nějaký problém. V kruzích redaktorů tak brzy dostaly označení „trestný poslech“.

Programovými dominantami, proklamovanými v oficiálních materiálech, byly v tomto období (prakticky po celou etapu tzv. normalizace) pořady oslavující nejrůznější politická výročí. Nejdůležitější a ostře sledované programové řady se každoročně soustředily k výročí vyvrcholení národně osvobozovacího boje a osvobození Československa, výročí „Vítězného února“, k říjnovému výročí znárodnění průmyslu, výročí „Velké říjnové socialistické revoluce“, dále pak k několika dalším příležitostným, nicméně také k pravidelným událostem, jimiž byly například stranické sjezdy a volby. Z hlediska rozhlasového vedení byla pozornost velmi jednostranně soustředěna na politicky oslavné a propagandisticky účelové akce, zatímco jiné sféry programu naštěstí zůstávaly ve stínu zájmu.

Monitorování zahraničního vysílání do Československa

Význam vysílání zahraničních stanic v českém jazyce postupně narůstal. Zejména Hlas Ameriky a Svobodná Evropa přinášely informace o vnitropolitických i zahraničních událostech. Toto vysílání bylo velmi bedlivě sledováno tzv. monitorovacím střediskem Čs. rozhlasu, které sídlilo v objektu v Nuslích a bylo zřízeno k 1. lednu 1974 při Zahraničním vysílání. Hodnocením účinnosti zahraničních stanic se zabývaly četné interní materiály.

Poslechu zahraničních stanic na našem území se stát snažil zabránit zřízením a neustálým rozšiřováním sítě rušiček. Jejich působení skončilo až v roce 1988.

Posluchači – sledovanost

Skutečnost, že rozhlas nabízel vedle neobjektivního a ideologicky podmíněného zpravodajství a tendenční publicistiky stále ještě řadu hodnotných pořadů, způsobila, že se od poslechu jeho programů posluchači houfně neodvrátili a jeho sledovanost v průběhu doby dokonce narůstala.

Výzkum poslechovosti se v té době ještě neprováděl systémem srovnatelným s dnešním. Proto dokladem vysoké sledovanosti se mohou stát údaje o počtu platících posluchačů. Například v roce 1975 došlo v celé ČSSR (pouze za 1. čtvrtletí tohoto roku) k celkovému nárůstu evidovaných radiopřijímačů o 5684 ks. Celkový počet evidovaných přijímačů byl k témuž období 3 244 759.

Zájem o rozhlasové vysílání dokládají i obchodní údaje. Od roku 1971 se prodalo přes 500 000 rozhlaso-

vých přijímačů ročně. V druhé polovině sedmdesátých let na sto domácností připadalo 176 radiopřijímačů. Úspěch přinesla akce namířená proti tzv. černým posluchačům. Ve větší či menší míře poslouchalo v polovině sedmdesátých let rozhlas 80–90 % populace starší patnácti let.²⁶

V lednu roku 1977 došlo k rozšíření vysílacího času televize a ke změně zařazení některých stěžejních (zejména zpravodajských) pořadů. Rozhlas na to zareagoval úpravami vysílací struktury stanic Praha a Vltava. Tyto úpravy vycházely z přesvědčení, že televize je prostředek mocnější a postupně zasahující do vědomí mnohem větších vnímavelských skupin. Svým změněným schématem totiž rozhlas z hlavních kolizních časů ustupoval. „Vzhledem k tomu, že televize provedla úpravy vysílací struktury v tom smyslu, že hlavní večerní dominantu zahajuje už v 19.30 a druhé vydání televizních novin ve 21.30, navrhuje (...) zařadit Rozhlasové noviny už na 18.00 hod. a Magazín Hvězdy na 21.00. Tato varianta už do budoucna reaguje na zřejmou strategii televize, která bude nadále projevovala snahu rozšiřovat svůj vysílací prostor i směrem do podvečera.“²⁷

Personální otázky – druhá polovina 70. let

Často nízká profesionální úroveň pracovníků přijatých na vedoucí místa v první polovině sedmdesátých let začínala přinášet neblahé důsledky, které si postupně začalo uvědomovat i normalizační vedení. Koncem sedmdesátých let začalo docházet k postupné personální obměně. (Trapná extempore onoho druhu, kdy například tehdejší vedoucí literární redakce vyslovil veřejně jméno básníka Rimbauda jako „Rimbuda“, se mohou zdát jako anekdoticky nadsazená vyprávění, jsou však smutnou realitou dokládající úroveň některých tehdejších kádrových posil.)

V rámci těchto výměn vystřídal například **Vlastimila Brtka** ve funkci šéfredaktora Hlavní redakce zábavy **Josef Hajdučík**, šéfredaktorem Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež (HRDM) se stal **Svatopluk Dolejš**, **Lýdii Vernerovou**, která z rozhlasu odešla sama, nahradil ve funkci šéfredaktora Hlavní redakce literárně-dramatického vysílání (HRLDV) dosavadní literární redaktor **Stanislav Neubert** atd. Někteří odešli na jiné důležité posty (z funkce ředitele Zahraničního vysílání odešel Vladimír Vipler, stal se ředitelem nakladatelství Orbis, ve funkci ho nahradil jeho zástupce **Vladimír Landovský**, po jeho smrti se šéfem Zahraničního vysílání stal

Karel Šimon). Změny proběhly i na nižších úrovních a postupně tak odešli někteří lidé, kteří se nejvíce podíleli na vulgarizaci a profanaci rozhlasového vysílání. Na druhou stranu se po učednických letech začali výrazněji prosazovat někteří mladí ambiciózní pracovníci, kteří spojili začátek své kariéry s nástupem normalizace, například **Karel Kvapil**, šéfredaktor Hlavní redakce mezinárodního života, později ředitel Českého rozhlasu a na sklonku osmdesátých let i ústřední ředitel Čs. rozhlasu.

Karel Kvapil (1945)

Původním povoláním mechanik, absolvoval Vysokou školu politickou KSČ (1977), tamtéž CSc. (1988). Nastoupil do rozhlasu v srpnu 1969 jako jedna z prvních posil nového vedení. V letech 1972–1980 šéfredaktor redakce politické publicistiky, v letech 1974–1978 rozhlasový zpravodaj v Londýně, v letech 1980–1981 ve Španělsku. V letech 1981–1985 šéfredaktor Hlavní redakce mezinárodního života, v letech 1985–1989 ředitel Českého rozhlasu, od 1. července 1989 do 1. prosince 1989 ředitel Čs. rozhlasu, z něhož odešel 30. dubna 1990. Představitel nové vlny šéfů, kteří šli nesmlouvavě za svou kariérou.

Situace rozhlasu v osmdesátých letech

Organizační struktura, systém fungování a obsazení vedoucích funkcí²⁸

Československý rozhlas byl v osmdesátých letech samostatnou organizací s celostátní působností na úrovni ústředního orgánu. Nositeli práv a závazků v rámci jednotné právní subjektivity byly Čs. rozhlas Praha, Čs. rozhlas na Slovensku a jednotlivá krajská a jim na roveň postavená studia. Po stránce hospodářské byl Čs. rozhlas příspěvkovou organizací (§ 62 hospodářského zákoníku) se samostatnou kapitolou ve státních rozpočtech. Z hlediska mezinárodního postavení byl členem OIRT a zahraniční styky udržoval takřka výlučně se socialistickými, popř. rozvojovými zeměmi.

Až do roku 1987, kdy 27. února byl projednán kolegiem a 18. června vydán, neexistoval organizační řád (nahrazovaly jej Prozatímní organizační řád a statuty jednotlivých útvarů).

V souladu se zásadami systemizace byl v Čs. rozhlasu zaveden systém čtyřstupňového řízení. Prvním stupněm byl ústřední ředitel, druhým náměstkové, třetím šéfredaktoři, vedoucí úseků a ředitelé krajských studií (hlavní články řízení), čtvrtým vedoucí odborů, zástupci šéfredaktorů a ředitelů krajských studií. Čtvrtý stupeň představoval střední článek řízení. Mezi principy řízení byla na prvním místě uvedena vedoucí úloha KSČ.

Vnitřně se rozhlas členil stejně jako v předchozím období. Základní organizační složky se dále dělily na hospodářská střediska (HHS – hlavní hospodářské středisko, HS – hospodářské středisko). Nejnížší složkou byla nákladová střediska (NS).

Ústřední ředitelství tvořily úsek útvarů vedení a úsek kádrové a personální práce. Funkce ústředního ředitele spadala do nomenklatury ÚV KSČ. Od 8. září 1970 ji zastával Ján Riško. Sekretariát ústředního ředitele vedl do 31. srpna 1988 **Jan Straka**, po něm **Ladislav Anderlík**, kontrolní odbor řídila **Alena Kubátová**. V čele odboru mezinárodní spolupráce stál **Ján Krajč**. Ředitelem Ústředního vysílání politického zpravodajství a publicistiky byl do 30. června 1988 **Květoslav Faix** a od 1. ledna 1989 **Štefan Babiak**. Zahraniční vysílání řídil **Karel Šimon**, po něm **Helena Landovská**. Jeho součástí byl sekretariát náměstka ústředního ředitele pro zahraniční vysílání, Hlavní redakce zpravodajství a publicistiky, Hlavní redakce vysílání do kapitalistických států a Hlavní redakce vysílání do rozvojových zemí.

Největší organizační složkou Čs. rozhlasu byl Český rozhlas (ředitel **Karel Hrabal**, kterého vystřídal **Karel Kvapil**, později **Jaroslav Hacmac**). Členil se na sekretariát ředitele ČRo (vedoucí **Drahomír Zdražil**, po něm **František Sojka**), Hlavní redakci programu (po smrti Pavla Nyklese v roce 1984 byla šéfredaktorkou **Dagmar Jagošová**), Hlavní redakci pro děti a mládež (šéfredaktor **Svatopluk Dolejš**, po něm **Bohumil Kolář**), Hlavní redakci literárně-dramatického vysílání (šéfredaktor **Stanislav Neubert**, později **Jiří Kamen**), Hlavní redakci hudebního vysílání (šéfredaktor **Ladislav Kubík**, později **Milan Kašpárek**, od 1. října 1989 **Jiří Štílec**), Hlavní redakci zábavy (šéfredaktor **Josef Hajdučík**), Ústředí krajských studií (vedoucí **Vladimír Brunát**).

Někteří vedoucí těchto základních organizačních složek byli z titulu svých funkcí náměstky ústředního

ředitelé a členy kolegia, hlavního poradního orgánu ústředního ředitele.

Kolegiem schválené předpisy **publikoval Ústřední věstník Čs. rozhlasu**. Dalšími interními tiskovinami byly sborník studií a statí **Rozhlasová práce, Přehled informací**, obsahující nejrůznější informace o dění v rozhlase, a kvartálně vycházely **Informace**, zaměřené na technické novinky.

Samostatnou zmínku si zaslouží tzv. zvláštní zpravodajství, určené vedoucím špičkám v rozhlase a stranickým a vládním činitelům. Obsahem tzv. **bulletinů** byl monitoring českého a slovenského vysílání zahraničních rozhlasů.

Z celkového počtu 4700 zaměstnanců Čs. rozhlasu (v českých zemích 3172, na Slovensku 1528) bylo téměř 30 % členy nebo kandidáty KSČ. Nejvyšší podíl členů KSČ byl logicky ve zpravodajství (přes 50 %), nejnižší naopak v uměleckých profesích. V Čs. rozhlase v Praze pracovaly základní organizace KSČ, které se dále dělily na stranické skupiny.

Odborové hnutí mělo v rozhlase závodní výbor v čele s placeným předsedou. Organizovanost zaměstnanců v odborech byla takřka 100 %, téměř ve všech útvech pracovaly brigády socialistické práce. Podstatně méně bylo členů SČSP (Svaz československo-sovětského přátelství). Rovněž činnost SSM (Socialistický svaz mládeže) byla značně formální, počet členů stále klesal, problémy byly i s obsazením funkce uvolněného předsedy celorozhlasového výboru SSM (**Miroslav Karas, Miroslav Svoboda**).

Poslechovost

Rozhlas si výzkum svého působení pořizoval sám prostřednictvím Výzkumného oddělení (vedoucí **Jaroslav Košťál**), které pracovalo systémem rozsáhlé sítě tzv. tazatelů, tedy osob, které zprostředkovávaly kontakt s poměrně širokým a reprezentativním vzorkem posluchačů. Pracovalo se prostřednictvím cílených dotazníkových akcí.

Jako příklad si uvedme výsledky poslechovosti v závěru sledovaného období, konkrétně v roce 1987 – v České republice tehdy poslouchalo pořady Čs. rozhlasu průměrně každou hodinu 14 % populace starší 15 let, tj. 1 100 000 lidí. V sobotu tento hodinový průměr stoupal o 100 000 posluchačů, v neděli naopak o 100 000 klesal. Nejvyšší průměr-

nou poslechovost měl národní okruh Praha – 500 000 lidí, téměř stejnou Hvězda, nejmenší Vltava – 50 000.

Nejposlouchanější pořady (sledovala se dohromady stanice Praha a Hvězda) v roce 1987:

1. Jak se máte, Vondrovi? (2 497 000 posluchačů),
2. Pozor, zákruta (2 172 000),
3. Nedělní pohádka (1 935 000).

Z významných událostí celorozhlasového charakteru je třeba v daném období připomenout dvě okolnosti:

1. květen 1986 je datem vzniku nové bratislavské hudební rozhlasové stanice **Melódia**, 4. září 1989 se pak ve vysílání objevil nově koncipovaný program pro mládež, který vznikl spojením slovenského Radia Elán a českého Mikrofóra (odtud jeho název **okruh EM**).

V druhé polovině osmdesátých let se atmosféra začala pomalu uvolňovat. Souviselo to s vlivem tzv. perestrojky. Projevy volnějšího myšlení se v poměrech Čs. rozhlasu prosazovaly pomalu, liknavě a často setrvaly pouze u obecných proklamací. Několik personálních změn přineslo příchod ambicióznějších a dravějších lidí, vesměs však šlo o změny, které se v rozhlasovém mechanismu projevíly pouze poněkud odlišnou frazeologií, akcentující nový „přestavbový“ trend.

„Nové myšlení“, „změna“, „přestavba“ (nikoli ovšem slovo „reforma“, které bylo tabuizováno svou asociací na konec šedesátých let) jsou slogany, jimiž byly protkány projevy všech rozhlasových funkcionářů, posléze i komentátorů. Vzdor tomu se podstata vysílání změnila velmi pomalu. Na rozdíl od přísně střeženého zpravodajsko-publicistického vysílání, v němž se sice objevovaly náznaky kritičtějších postojů (byly ovšem zřetelně podvázány striktními požadavky na „pozitivní“ vyznění kritiky), se uvolňování myšlenkových stereotypů dařilo výrazněji prosazovat v oblasti uměleckého programu. Zde se stále více prosazovala snaha zařazovat do vysílání dramatické i literární texty nové vlny sovětských autorů, které se vyznačovaly poměrně velkou otevřeností a které – jakkoli představitelé nejvyššího rozhlasového vedení často velice zneklidňovaly – nebylo dost dobře možné zakázat. Ve stopách takto nastolené větší otevřenosti pak následovali i někteří domácí autoři původních rozhlasových her, literárních pořadů a některých tzv. her faktu.

Po zpravodajské a komentátorské stránce rozhlas na dění, jež se odvíjelo v roce 1989, nebyl připraven. O sí-

lících projevech odporu veřejnosti (například tzv. Palachův týden v lednu 1989, petice za propuštění Václava Havla, petice Několik vět, události při výročí srpnové invaze) buď nereferoval vůbec, anebo naopak zesílenou diskreditací představitelů Charty 77 a dalších iniciativ. Vzhledem k tomu, že v prosinci 1988 byla pod tlakem mezinárodních dohod o lidských právech zastavena činnost rušiček zahraničních stanic, velké množství posluchačů se od vysílání Čs. rozhlasu odvrátilo a sledovalo vnitrostátní dění z Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy. Zpravodajské pořady Čs. rozhlasu ztrácely zbytky svého kreditu.

Situace před listopadem 1989

„V pražské Hajnovce se 10. července 1989 konal stranicko-služební aktiv s povinnou účastí od úrovně vedoucích odborů, na kterém pracovník ideologického oddělení ÚV KSČ analyzoval petici Několik vět. Na 3. srpna svolal ústřední ředitel stranicko-politický aktiv pracovníků Čs. rozhlasu, na němž se za účasti vybraných jedinců projednával dopis předsednictva ÚV KSČ. Pro Zahraniční vysílání platil zákaz zařazovat do vysílání osobnost roku – Michaela Kocába. Velice opatrný postup volilo vedení Čs. rozhlasu v poskytování informací o dění v Polsku, Maďarsku a NDR. (...) Na doporučení operativní porady byl sice do zpravodajství (13. října 1989) zařazen příspěvek o udělení Mírové ceny německých knihkupců na knižním veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem Václavu Havlovi, ale musel být doplněn ‚kontrapropagandistickou‘ vysvětlivkou. O tom, jak bylo vedení Čs. rozhlasu vzdáleno realitě, svědčí fakt, že ještě dne 3. listopadu 1989 projednávalo návrh na vhodné účastníky kurzu pro nomenklaturní kádry, zabývající se otázkami ideologického boje, místo konání Moskva, ve dnech 3. března–27. dubna 1990, pořadatel Akademie společenských věd.“²⁹

Oblast techniky

Sedmdesátá léta

Začlenění Úseku techniky v polovině sedmdesátých let do struktury rozhlasu nebylo řešeno důsledně. Organizační změny, které proběhly v souvislosti se vznikem federace, se zastavily u programových složek, nebyly však žádným organizačním opatřením promítnuty do ostatních součástí rozhlasu, zejména do úseku techniky. Nově vzniklé rozhlasové útvary začaly přistupovat k plnění svých úkolů vlastním způsobem, a to mnohdy zcela odlišným od dosud vžitých a zaběhnutých rozhlasových zvyklostí, což vedení techniky pociťovalo jako podstatný nedostatek. Dosavadní provozní předpisy totiž ztrácely platnost a byly nahrazovány individuálním rozhodováním vedoucích pracovníků, a to někdy rozhodováním ryze improvizovaným i na tak citlivých úsecích, jakým je výroba a vysílání programů. Vznikaly nesystematické fonotéky v rámci různých hlavních redakcí, nesprávně se manipulovalo se zvukovými nosiči a zvukovými záznamy.

Tento stav se postupně upravil v druhé polovině sedmdesátých let, kdy byly vydány a novelizovány základní předpisy. Postupně byl zpracován a přijat nový provozní řád úseku techniky, který se stal závazný pro všechny útvary Čs. rozhlasu.

V roce 1972 vedení rozhlasu projednalo hlavní směry rozvoje rozhlasu do roku 1985, v polovině sedmdesátých let pak vznikl materiál, který nastínil rozvoj rozhlasu do roku 1990. Ve vztahu k technickému vybavení tyto materiály vycházely z konstatování, že současný stav studiové a přenosové techniky je povětšinou neuspokojivý; prognózy předpokládaly její důslednou a postupnou výměnu a dále dostavbu a zkvalitňování sítě vysílačů. Některé předpoklady se v průběhu doby skutečně naplnily, ovšem až se značným časovým skluzem.

Koncepce rozvoje vysílačů pracujících na středních a dlouhých vlnách měla podle prognóz spočívat na sítích založených na principu velkovýkonových vysílačů (750–1500 kW). V rámci tohoto požadavku byly některé středovlnné vysílače rekonstruovány a jejich výkon zvýšen (Liblice, Mělník, Topolná, Dobrochov). Síť VKV vysílačů byla v sedmdesátých letech stále považována ze doplňkovou a s jejím podstatným rozvojem se nepočí-

talo. K jejímu rozšiřování došlo až v osmdesátých letech. Zkvalitnila se tím možnost stereofonního příjmu.

Významný byl postupný přechod z vysílací normy OIRT (tzv. VKV I) na vysílací normy CCIR (VKV II), tedy na rozsah frekvencí 87,5–108 MHz, pásma běžného v západní Evropě. První vysílání v této normě se uskutečnilo 20. března 1985, kdy na frekvenci 102,5 MHz začal šířit vysílač Cukrák program bratislavské stanice Melodie. Sama Bratislava začala tento program v normě CCIR šířit až 1. května 1986. V následujících letech docházelo k postupnému přeladování vysílačů: posledním byl Praděd, který začal v nové normě vysílat 28. července 1995.

Rozvoj stereofonie (zejména ve vysílání uměleckého programu, tedy stanice Vltava) měl podle prognóz vyústit v tzv. kvadrofonii. Zavádění tohoto čtyřkanálového systému se mělo rozvinout po roce 1976. Přestože byl v roce 1975 touto technologií vybaven hudební komplex studia A v Karlíně, k jejímu dalšímu rozvoji ve shodě se světovými trendy nikdy nedošlo. (S využitím kvadrofonie byla natočena a vydána LP deska Variace Josefa Vobruhy.)

Rozhlas po drátě (původně koncipován jako tříprogramový) zanikl koncem devadesátých let.

Prognostické materiály z poloviny sedmdesátých let vcelku správně odhadovaly vývoj a využití družicové techniky pro potřeby rozhlasových přenosů. Realizace těchto plánů se však posunula až na začátek devadesátých let, tedy o deset let později, nežli se předpokládalo.

Většina úvah spojených s rozvojem rozhlasové techniky souvisela s budováním nových studií, v Praze pak zejména s budováním nového rozhlasového střediska. Počet regionálních studií se postupně rozšířil na deset (do tohoto počtu jsou zahrnuta i regionální studia na Slovensku).

Co se týče vybavenosti posluchačů kvalitními rozhlasovými přijímači, došlo sice postupně k výraznému zlepšení, přesto ještě dlouho přežívaly zastaralé typy přijímačů, které nevyhovovaly vývoji – zejména v pásmu VKV.

K podstatné obměně došlo u reportážní techniky. Od roku 1976 se zaváděly do provozu malé rychlé reportážní vozy s vysílačkami s možností přímých vstupů do vysílání (šlo o dva reportážní vozy Lada kombi, které zajišťovaly bezdrátové vysílání do sítě VKV). Využívalo je kromě zpravodajství také Studio mladých HRDM.

Kromě tradičních magnetofonů Nagra, obsluhovaných přenosovým technikem, dostali redaktoři k dispozici kvalitní západoněmecké přenosné cívkové magnetofony Uher s možností stereofonního záznamu. Jejich jedinou nevýhodou byla větší hmotnost. Tento problém byl později odstraněn nákupem menších kazetových reportážních přístrojů Sony.

V roce 1978 byla dovezena aparatura ALMES, profesionální rozhlasové zařízení, kde byla použita nejnovější součástková základna s integrovanými obvody i polovodičové spínací logické prvky.

Osmdesátá léta

V technické oblasti pokračovalo zaostávání, neboť devizové limity přidělované ze státního rozpočtu stačily sotva na obnovu základního technického vybavení. Rozhlas sice měl poměrně početný útvar Automatizované systémy řízení (ASŘ), který zpracoval několik projektů, žádný z nich však nebyl pro nedostatek financí realizován. Jedním z prvních skutečných kroků na cestě k automatizovanému zpracování dat bylo vytvoření úseku archivních, programových a dokumentačních fondů (ÚPDAF), v němž se spojily útvary spravující obrovské dokumentační bohatství. Postupně se začalo s počítačovým zpracováním dat, které však s sebou přineslo vzhledem k úrovni technického a programového vybavení více komplikací než výhod. V květnu 1989 byly v Ústřední dokumentaci instalovány dva terminály Robotron s možností napojení na databáze ASNI (automatizovaný systém novinářských informací) a terminál Siemens s možností napojení na databanku ČTK.³⁰

V lednu roku 1987 zahájil rozhlas díky zařízení na vysílačích Hvězdy Cukrák, Kojál a Kamzík automatizované předávání dopravních informací. V rámci Zelené vlny tak začal fungovat systém ARI (automatické rozhlasové informace).

Pokusem o urychlení procesu automatizace v Čs. rozhlasu bylo vypracování návrhu státního úkolu Integrovaný informační systém Čs. rozhlasu, který úspěšně prošel oponenturou. K jeho realizaci vzhledem ke změnám, které s sebou přinesly události listopadu 1989, nedošlo. Rozsáhlejší nasazení kvalitnější výpočetní techniky nastalo až v roce 1989 ve zpravodajství, kde byly využívány Commodory PC-10/20 s možností připojení do lokální

Slavnostní akt zahájení výstavby rozhlasového střediska na Pankráci 12. 4. 1978; v popředí předseda vlády ČSSR L. Štrougal, vlevo ústřední ředitel ČsRo J. Riško

počítačové sítě pro tvorbu pořadů, vytváření faktografických a informačních databází a různých administrativních úkonů.

Výstavba rozhlasového střediska

Dne 11. září 1973 byly – už poněkolkáté – zahájeny přípravné a předprojektové práce pro výstavbu střediska na Pankráci. Státní plánovací komise rozhodla, že k zahájení výstavby dojde v roce 1977. Ve skutečnosti byla výstavba slavnostně zahájena 12. dubna 1978. Slavnostní akt (poklepání kladívkem na základní kámen obří

budovy na Pankráci) provedl předseda vlády ČSSR Lubomír Štrougal.

Zatímco v Bratislavě byla stavba nové rozhlasové budovy dokončena v roce 1984 a od roku 1985 byla dána do provozu, rozhlasový komplex na Pankráci byl v hrubé podobě dokončen v závěru osmdesátých let. Svému účelu však nikdy nezačal sloužit.

Po rozdělení federace na počátku roku 1993 a po vzniku samostatného Českého rozhlasu bylo rozhodnuto o prodeji této naddimenzované stavby. Po několika nezdařených pokusech byla prodána v roce 1999 (smlouvu o prodeji podepsal v den svého odchodu z funkce generální ředitel V. Ježek).

O programu

Programové změny po zahájení pravidelného vysílání v září 1968 se týkaly v první řadě eliminace živě vysílaných pořadů. Zmizely **Písničky s telefonem**, pro celý zbytek roku 1968 bylo zastaveno vysílání **Mikrofóra** (živě vysílání tohoto populárního pořadu se opět přihlásilo 6. ledna 1969), **Nedělní poznámka**, **vnitropolitický týdenní komentář** a další pořady z jara a léta toho roku.

V polovině května 1969 předložilo rozhlasové vedení na ÚV KSČ **Rozbor programové činnosti rozhlasu a jeho postoje k plnění rezolucí listopadového pléna ÚV KSČ**. Ve zprávě zaznělo přiznání, že rozhlas omezením živé publicistiky a nedostatkem komentátorů, kteří by byli ochotni prosazovat normalizační politiku, zaostává za plněním úkolů, které se od něj očekávají. Uvedeny jsou tu zmínky o dvou případech porušení pevně stanoveného a ostražitě (systémem inspektorských dohledů) hlídaného vysílání, které se odehrály po sebeupálení Jana Palacha: „(...) *jediným vybočením z přijatých usnesení bylo přečtení dopisu Jana Palacha, který zařadil do vysílání II. programu 17. ledna v 18.00 bez vědomí kterékoli redakce jeden z hlasatelů. (...) Okamžitě po odchodu ze studia mu byl vysloven zákaz vstupu do budovy až do prošetření případu. Poté byl vyřazen ze sboru hlasatelů pracujících na vysílání, udělena mu písemná důtka s výstrahou a byl finančně*

postižen. O případu byla podána Vládnímu výboru zvláštní zpráva.“

Hlasatelem, který přečetl Palachův dopis v pořadu Kolotoč, byl Ivan Ruml, který na toto své rozhodnutí doplatil odchodem z rozhlasu k 30. červnu 1969. Po obdobném porušení pracovní disciplíny ho za půl roku následoval kolega Jiří Kadlec.

Druhou „mimořádnou“ událostí bylo zařazení písně Běž domů, Ivane do pořadu „Houpačka“. Manželé Černí pořad předložili ke schválení s jiným názvem písně i jménem zpěváka. Jejich externí spolupráci rozhlas okamžitě přerušil.

Naopak za úspěšné kroky jsou v materiálu označeny pořady, které pomáhají konsolidovat rozrušené hospodářské poměry (Ekonomické křižovatky, Dialogy práce, Zvukový zápisník zákazníků). Druhým ostře sledovaným tématem bylo vyjasňování principů i problémů federalizace (upraven a odvysílán byl cyklus Slovenské dějiny, pořádaly se společné besedy českých a slovenských odborníků, pokračoval pořad Haló, Praha – haló, Bratislava, ve kterém spolu každých čtrnáct dnů hovořily populární české a slovenské osobnosti). Třetím cílem bylo nepřipustit dlouhodobé přerušení kulturních i informačních styků se zeměmi Varšavské smlouvy (v říjnu 1968 byl obnoven pravidelný pořad Ze zemí socialismu). Akcent je ve zprávě položen na skutečnost, že v rozhlase „jako v jediné kulturní instituci začala být uváděna klasická díla ruská, polská a maďarská“.

Do vysílání se vrátilo politické školení, je vysílán cyklus Dějiny lidského snu o šťastné společnosti (od utopických teorií k vědeckému socialismu) a seriál Otisky v lidské paměti sestavený z vystoupení a vzpomínek starých komunistů na období buržoazní republiky. Sociální problematiku řešil pořad Člověk volá člověka, který zprostředkovával vzájemnou praktickou pomoc mezi posluchači. Od 1. ledna 1969 se ve vysílání objevil denní pořad pro důchodce, později velmi oblíbený A léta běží, vážení... (zanedlouho ovšem přišel o oslovení „vážení“, protože v něm někdo slyšel nádech měšťáctví).

Choulostivou otázkou byla oblast vysílání pro mládež. Na místo Mikrofóra byl zařazen týdeník magazínového charakteru Večery po neděli, určený mládeži od 18 do 25 let.

Materiál prozrazuje – i když téměř mimoděk – že vývoj literárně-dramatických pořadů probíhal prozatím

bez větších zvrátů a odklonů od linie, kterou tvůrci slovesně-uměleckých pořadů vystavěli v průběhu předchozích let.

Jestliže se v materiálu praví, že umělecký program by měl „bojovat uměleckými prostředky proti pocitům deprese, bezperspektivnosti, proti skepsi, lhostejnosti a nihilismu, proti pasivní morálce přetrvávání a tendencím uzavírat se do úzkého okruhu soukromých zájmů“, pak je to bezděčné přiznání existující atmosféry a stavu naší společnosti, kterou – do této chvíle – umělecký program rozhodně odmítal překonávat za cenu zkreslování reality.

Dvě hlavní podmínky, které si tehdejší vedení vymezilo – žádné propouštění a zachování kvalitních pořadů – bylo možné docílit pouze za cenu kompromisů. Některé pořady nebylo možno zachránit, ale v jiných se dařilo udržet poměrně dlouho úroveň z předchozího období.

„(...) abychom to dokázali, museli jsme celého půl roku odřázet útoky ‚sršňů‘, kteří chtěli, aby se zase začal vysílat pořad Hovoří Moskva, aby se přestala vysílat západní taneční hudba a vrátily se budovatelské písně, aby rozhlas schvaloval sovětskou okupaci a podporoval ‚přátelství se sovětským lidem‘. A také aby byli okamžitě propuštěni všichni, kdo se podíleli na srpnovém vysílání. (...) Museli jsme být hluchí ke všem těm tlakům a výzvám a všechno zahalovat kouřovou clonou. A právě ta kouřová clona horlivosti, kterou jsme vypouštěli v požadovaných hlášeních směrem nahoru – to jsou písemnosti, které se zachovaly. Úpěnlivě jsme museli v pořadech vyhledávat a nafukovat každý pořad, každou větu, která byla v ‚požadované linii‘. (...) Určitě se dá takovému postoji vyčítat nedostatek hrlosti, zejména osobní, ale o tu v oné situaci nešlo. Určitě by bylo efektnější vzkázat nahoru ‚vlezte nám s vašimi požadavky na záda, my si budeme vysílat, co chceme‘. Ale jak dlouho? A že jsme si zbytky hrlosti přece jen zachovali, dosvědčuje to, jak a v jakých směrech jsou formulovány programové perspektivy uměleckého programu. (...) jsou tu stanoveny cíle, které bych podepsal i dnes...“³¹

Přestavba vysílacích okruhů

Začátek sedmdesátých let je spjat s rozsáhlou přestavbou programových okruhů, k níž došlo postupně v rozmezí let 1970–1972. Prvním krokem k této reorganizaci, kterou ústřední ředitel Ján Riško označil za druhou nejdůležitější a nejhlubší přeměnu, již rozhlas po druhé světové válce prošel (po reorganizaci rozhlasu v roce 1952), bylo zřízení celostátního zpravodajského okruhu

Hvězda (se znělkou z pochodu Směr Praha). Ta nahradila dosavadní okruh Československo I.

Hvězda začala vysílat 1. září 1970, nejprve v podobě téměř shodné s programem Československo I, teprve od ledna 1971 přešla na novou programovou koncepci založenou na proudovém vysílání. Od tohoto data provázelo vysílání Hvězdy posluchače téměř po celý den: s výjimkou intervalu od 2.00 do 4.30 hod. nabízelo především v důsledně dvojjazyčné podobě informace (dvaadvacet zpravodajských relací denně), komentáře, publicistiku. Dominující složkou se stala zábavná hudba, která měla mít podle proklamovaných záměrů především zábavný a rekreativní charakter. Od počátku roku 1973 Hvězda vysílala celých 24 hodin denně, od ledna 1980 stereo-fonně.

Přestavba okruhů pak pokračovala v roce 1972. Dne 4. září v 8.55 hod. vstoupila do vysílání znělkou ze Smetanovy stejnojmenné symfonické básně stanice Vltava, v Bratislavě pak ve stejný okamžik zahájilo vysílání stanice Děvín (znělkou ze Suchoňovy opery Svätopluk). Obě stanice tak nahradily dosavadní tzv. Třetí program, přičemž přebraly jeho poslání, jímž bylo „poskytování estetických zážitků posluchačům v míře co nejbohatší, rozšiřování poznání a vzdělání socialistického člověka“.

Touto proměnou byla dovršena snaha o diferenciaci jednotlivých vysílacích okruhů, úsilí o jejich vyhranění a profilování. Od tohoto okamžiku tvořilo vysílání Československého rozhlasu pět programových okruhů: celostátní zpravodajská stanice Hvězda, dva národní okruhy vysílající na středních vlnách – Praha a Bratislava (jejich zaměření se zásadně nezměnilo) a další dva národní kulturní okruhy šířící svůj program na VKV (v pásmu OIRT, tedy tzv. VKV I) – Vltava a Děvín. Součástí Československého rozhlasu pak bylo deset krajských studií (včetně stanic slovenských), zvláštní studia pro Prahu a Bratislavu a konečně Zahraniční vysílání Radio Praha.

O programu sedmdesátých let

Čím rychleji postupovala obměna rozhlasového osazenstva, tím více upadala úroveň vysílání především ve zpravodajství a publicistice. Politická náplň byla nadimenzována a časté opakování ideologických floskulí působilo metodou vymývání mozku. Příliv redaktorů a vedoucích pracovníků z výrobních profesí způsobil,

že vysílání připomínalo první polovinu padesátých let, a to včetně obnovy stranicky angažovaných písní a dělnických kantát (viz například skladby P. Nyklese). Příznačné bylo tvůrčí uplatnění stranických funkcionářů a dělnických zástupců v programu a zařazování velkého množství propagandistických příspěvků ze zemí socialistického tábora. Příkladem poklesu úrovně rozhlasového programu působením snaživých, politicky prověřených autorů třetího řádu bylo silvestrovské vysílání roku 1974.

Hlediskům nesmiřitelně zpolitizovaného pohledu podléhaly i redakce připravující tzv. umělecký program. Zřetel na „ideologickou nezávadnost“ byl vedením uplatňován i v období tradičních křesťanských svátků (Vánoce, Velikonoce). Pro ilustraci ocitujme pasáže z Rámcových směrnic pro tvorbu vánočních, silvestrovských a novoročních programů z roku 1975: „*Vánoce považovat za svátky pokoje a míru, odpočinku a regenerace fyzických a duševních sil pracujících. I v tomto období však ukazovat na agresivní síly imperialismu, na nepřátele pokroku a míru. Programy koncipovat ve smyslu prohlubování socialistické výchovy posluchačů, samozřejmě s respektováním specifiky svátečních dnů. K lidovým tradicím přistupovat z třídního hlediska v souladu s hlavními zásadami ideové výchovy občanů socialistického státu. (...) Celkovým vyzněním vysílání prosazovat socialistický charakter vánočních svátků, soustředit se na tematiku našich pokrokových a revolučních tradic, připravit působivé pořady motivované současnými politickými záměry, socialistickým vlastenectvím a bojem pokrokových sil celého světa. (...) celkové vyznění programu nepřelýžovat, nenavozovat laciné sentimentální nálady, (...) nezařazovat pořady oživující podvědomí církevního chápání vánoc.*“³²

Pro srovnání uvedme, jak se s těmito požadavky programové redakce vypořádaly. Stanice Praha vysílala v průběhu Štědrého dne 1975 mj. tyto pořady: Listy přátelství a lásky (z korespondence významných osobností české literatury); Mikuláš Dačický z Heslova: Prostopravda – literární montáž; Jan Seidel: Zpěvy vánoční na slova lidové poezie; pohádka Zlatovláška; Posvícení v Hudlicích – premiéra úpravy původně loutkové hry; Milostné dvojzpěvy z oper; Jakub Arbes: Štědrý večer bratří Mánesů; Josef Suk: Serenáda Es dur; Vánoční zamyšlení zasl. umělce

Natáčení silvestrovského programu v roce 1973 – L. Lipský a M. Homola

Ladislava Stehlíka; Veselé vánoční hody (koledy). Stanice Vltava: Italo Calvino: Vánoční nadílka, povídka; Julius Zeyer: Rokoko, novela; Erbenův Štědrý večer; Vinšujem večer veselý (lidové písně a koledy); J. K. Tyl: Don Juan, arabeska; Hvězdy světového reprodukčního umění; Jakub Jan Ryba: Česká mše vánoční...

V duchu nesmiřitelně třídního pohledu normalizačního vedení byla pochopitelně výrazně potlačena liturgická a křesťanská podstata vánočních svátků, nicméně prostor tu zbyl i na koledy. O rozsah vysílání koled byly sváděny velmi ostré diskuse. Vedení sledovalo přesnou stopáž, po kterou se koledy ve vysílání směly objevit.

Příklad vánočního programu z roku 1975, resp. jeho rozpor s deklarovanou podobou lze zobecnit. Pokud bychom se pokoušeli hodnotit celkovou úroveň vysílání rozhlasu v průběhu nevládných sedmdesátých let pouze na základě znalosti programových provolání, hodnocení a formulací záměrů tak, jak je nalézáme v četných materiálech rozhlasového vedení všech stupňů, dospěli bychom k velmi nevábnému obrazu zmaru, šedi, nezajímavosti a všeprostupující ideologizace programu. Skutečnost však byla složitější, vrstevnatější a barvitější. Záslouhou řady redaktorů, dramaturgů, režisérů a dalších

pracovníků vysílal rozhlas i v této době program, který (jakkoli na ploše ohraničené řadou omezení, tabuizovaných témat, zúženým autorským zázemím a hrozbami sankcí za překročení tohoto prostoru) dokázal posluchačům nabídnout řadu nepominutelných kulturních hodnot.

Inovace programu

Polovina sedmdesátých let přinesla z hlediska rozhlasového programu několik počinů, které v několika případech založily nové programové řady, jež se časem staly na mnoho let programovými dominantami. Několik z nich zaznamenal ve svém – v jiných souvislostech značně nekonkrétním – vystoupení ústřední ředitel Ján Riško na programové konferenci na Konopišti v roce 1976:

„K hlavním patří na prvním místě relace Vysílá studio 7 na stanici Hvězda, která vznikla 1. ledna 1976. Tento iniciativní tvůrčí počin ÚVPZP je třeba ocenit. (...) podařilo se vnést do programu Hvězdy v nejpolslouchanější době moderní rozhlasový programový typ. (...) Většina vstupů se vysílá živě a mají proto náboj osobní bezprostřednosti a tím vyšší účinnosti. (...) od prosince minulého roku začal i Český rozhlas vysílat rodinný seriál Jak se máte Vondrovi?. (...) k důležitým programovým iniciativám je třeba počítat rovněž vnitrostátní vysílání Interprogramu, který je určen pro zahraniční návštěvníky ČSSR. (...) v březnu letošního roku začal ČsRo společně s MV ČSR v pražské aglomeraci vysílat specifický pořad pro motoristy nazvaný Zelená vlna Hvězdy.“³³

Stále větší oblibu si u posluchačů i u tvůrců získává magazínová forma. Jedná se o obsahově většinou nepříliš náročný program, tvořený z poloviny hudbou, z poloviny slovem. Klíčovou postavou je tu moderátor, navazující s posluchačem bezprostřední neformální vztah a osobitým způsobem uvádějící jednotlivé části.

O programu – osmdesátá léta

Základním výhledovým materiálem byla tzv. **dlouhodobá koncepce rozvoje**, která předjímala plán činnosti na období pěti až deseti let. Tyto materiály byly každoročně detailně rozpracovávány do **ideově-tematických plánů** pro nastávající rok. Základní směrnicí, která určovala činnost všech sdělovacích prostředků, bylo pro celé toto období usnesení sekretariátu ÚV KSČ z roku

1980, které v obecné poloze určovalo úkoly politického zpravodajství a publicistiky.

Dominantní byly především tři oblasti: 1) podpora realizace hospodářského a sociálního programu KSČ, 2) boj za mír a odvrácení válečného nebezpečí a 3) tzv. výchova socialistického člověka.

Tyto tři úkoly byly uloženy všem programovým složkám bez výjimky včetně tzv. redakcí uměleckých.

Zpravodajství a publicistika

O tom, jakou důležitost působení této programové sféry pozdější normalizační vedení rozhlasu přisuzovalo, svědčí ostré výpady, které jsou obsaženy v **Analýze činnosti pravicově-opportunistických sil v letech 1968–1969 v Čs. rozhlasu**. Působení jednotlivých redakcí v oněch letech je zde ztotožněno s činností pevně zformovaných „skupin pravicově oportunistických rozhlasových pracovníků“. Je zde vyjmenována velká řada nejlepších novinářů té doby – Horká, Skála, Šleisová, Hončík, Volný, Pražák, Zeman, Sobišková, Hrábková, Šneková, Kmoch, Orlický, Lánský, Kratochvíl, Weiner, Kyncl, Petránek, Dobrovský, Jezdinský, Štovičková, Dienstbier... Ostrá kritika, již byli tito pracovníci podrobeni, měla za následek jejich okamžité odstavení od mikrofonu.

Počínaje létem 1969 se ve vysílání prosazují už bezvýhradně publicisté a komentátoři, jejichž díkce byla zcela ve shodě s normalizační linií nastolenou Husákovým vedením strany.

V následujících letech věnovalo vedení rozhlasu utváření a důkladnému podřízení zpravodajství a publicistiky potřebám stranické propagandy velké úsilí; součástí toho byly i **organizační změny** v podobě nově formulovaných vysílacích okruhů (viz výše).

Místo dosavadní struktury zpravodajských a publicistických redakcí zřídilo vedení Československého rozhlasu k 1. lednu 1972 **Ústřední vysílání politického zpravodajství a publicistiky (ÚVPZP)**. Vzniklo na základě usnesení sekretariátu ÚV KSČ z 26. října 1971 „s cílem přizpůsobit organizaci Československého rozhlasu podmínkám federálního státoprávního uspořádání. Dalším důvodem bylo zajistit na všech vysílacích okruzích Čs. rozhlasu jednotnou politickou linii a jednotnou informovanost všech rozhlasových posluchačů na celém území republiky.“

Tento útvar, jehož šéfredaktorem se stal **Květoslav Faix**, měl pracoviště v Praze a v Bratislavě a členil se na zpravodajské směny celostátního okruhu Hvězda, českého a slovenského národního okruhu, na redakci ústředních a krajských zpravodajů, redakci vnitropolitickou, zahraničně-politickou a sportovní. K ÚVPZP patřily dále dramaturgické oddělení okruhu Hvězda, redakce mládežnického pořadu Mikrofórum a armádní a bezpečnostní vysílání.

Základní zpravodajskou relací byly **Rozhlasové noviny**. (Poprvé se vysílaly 16. září 1945 v 19.00 hod. Jejich dlouholetou znělkou byl úryvek z budovatelského pochodu Kupředu levá, jehož autorem byl Jan Seidel. Znělka se po krátké odmlce roku 1968 do vysílání opět vrátila o rok později.)

Zpravodajských relací bylo však více – na počátku osmdesátých let se na stanici Praha vysílalo denně čtrnáct zpravodajských pořadů, na stanici Vltava tři, nejvíce pak přirozeně na stanici Hvězda, která byla domovskou stanicí zpravodajství: denně se tu odvysílalo dvacet osm zpravodajských pořadů.

Zpravodajství a publicistice bylo v té době vyhrazeno denně osm a půl hodiny. K tomu je nutno dále přičíst hojné přímé přenosy z nejrůznějších politických událostí (především ze stranických sjezdů, zasedání zastupitelských orgánů atd.).

V průběhu osmdesátých let se postupně začíná prosazovat diferencovanost zpravodajství podle povahy jednotlivých vysílacích okruhů.

S rostoucími ekonomickými problémy, které se začaly projevovat od počátku osmdesátých let, postupně zesiloval tlak na sdělovací prostředky. KSČ šlo především o obhajobu ekonomických strategií a výhod socialistického systému. Konkrétními publicistickými pořady, od kterých si vedení rozhlasu slibovalo výraznou účinnost, byly například Tribuny Hvězdy, pořady Jak já to vidím, Dělnický komentář, Host ve Studiu 7, Živá slova, Co chcete vědět, Lidé kolem nás, Věda a technika na pomoc praxi aj. Jako úspěšný byl hodnocen například nový typ týdeníku O čem se hovoří, Spektrum – minuty se zahraničními zpravodaji, pořady Hovoří Berlín (Sofie, Varšava, Budapešť, Moskva), Zápisník zahraničních zpravodajů, Zahraničněpolitické poznámky...

V lednu 1981 vznikl jako součást Rozhlasových novin Komentář dne s domácí tematikou. Na začátku roku 1982

se objevil nový pořad Nad dopisy posluchačů. V dubnu 1988 zahájily vysílání Ozvěny dne, nový autorský zpravodajsko-publicistický magazín stanice Hvězda (pondělí až pátek ve 12.00 hod.). Na přípravě tohoto magazínu se střídali po týdně redaktori z Prahy a Bratislavy.

Součástí ÚVPZP byla od počátku sedmdesátých let také redakce marxismu-leninismu. Přípravovala propagandisticky výukové pořady – například Na pomoc roku stranického vzdělávání. Rozhodnutím ústředního ředitele z roku 1980 byla tato redakce začleněna do Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky (součást ÚVPZP) a rozšířila svůj název, takže nyní to byla redakce propagandy teorie marxismu-leninismu a komunistické výchovy. V osmdesátých letech v ní působili mimo jiné Jitka Stuchlíková, Dagmar Čermáková, Jitka Procházková, Zbyněk Honys, Jaroslav Šturma, Libor Vacek a další.

Poměrně značného ohlasu u posluchačské obce se dočkalo Vysílání pro ženy, obnovené 1. září 1979.

Kulturní publicistice se v nejrůznějším rozsahu a kvalitě věnovala řada redakcí, například literatury a hudby byly ve vysílání Vltavy věnovány speciální pořady literární a hudební redakce, ve vysílání stanice Praha byl kultuře zasvěcen pravidelný pořad **Zrcadlo kultury**, který připravovali redaktori **Jiří Tušl** a **Jitka Stuchlíková**.

Tradičně velkou oblibu měly pravidelné pořady sportovní redakce, zejména přenosy z domácích i zahraničních sportovních akcí v pořadu S mikrofonem za sportem. Zájem posluchačů si dlouhodobě udržel pořad Turistický tip, který se vysílal jako součást pátečního programu Hrajeme první směně (Praha 15.00 hod., vysíláno od roku 1969). Redaktori v něm posluchačům nabízeli náměty a rady k turistickému putování po vlasti. V roce 1984 získal pořad název 52 výletů s rozhlasem.

Vysokou profesionální úroveň projevovali všichni sportovní komentátoři; jmenujme alespoň **Stanislava Sigmunda**, **Karla Malinu**, **Václava Svobodu**, **Miloslava Holmana**, **Františka Macáka**, **Antonína Pečenku**, **Aleše Procházkou**, ze slovenských **Gaba Zeleňaye**, **Rudolfa Gallo**, **Stanislava Dutku** aj.

Je zřejmé, že největší váhu přikládalo vedení redakcí, jež se soustředily na problematiku ekonomickou a na otázky vnitřní a zahraniční politiky. To se projevovalo v pozornosti, kterou redaktorům těchto útvarů

věnovali ve svých hodnoceních nejvyšší rozhlasoví představitelé i při oceňování v rozhlasových Žatvách, tedy pravidelných vnitropodnikových soutěžích o nejlepší pořad.

„V uplynulých letech vyrůstlo u nás v rozhlasu zopár redaktorov a komentátorov (Steiner, Červenka, Bauman, Hejný, Karimová, Kryštofová, Havligerová, Hvizdoš, Šanderová), ktorí sú schopní pomerne fundovane písať o stále složitějších ekonomických problémoch. (...) Máme skúsených, dokonca i zahraničnou praxou preverených autorov, jako sú súdruhovia Horák, Angel Kostka, Jiří Cebrovský, Alois Tomášek, i súdruhov mladších, profesionálne skúsenosti iba zhromažďujúcich.“³⁴

Ve světle pořadů, jež si v průběhu osmdesátých let vydobyly ocenění v rozhlasových Žatvách, můžeme připomenout jména dalších rozhlasových zpravodajců, publicistů a dokumentaristů oné doby: Luboš Lidický, Petr Voldán, Pavel Landa, Ilja Jenča, Josef Nývlt, František Prachař, František Vonderka, Pavel Seifer, Karel Mastný, Jitka Pražáková, Dana Frantállová, Jana Čechová, Marie Kysilková, Vladimír Bernášek, Zdeněk Vilímek, Jana Špačková, Libuše Petrová, Boris Riegler, Dušan Všelicha, Václav Klement, Václav Kvasnička, Jan Franěk, Marie Houšková, Alena Müllerová, Pavel Šmíd, Petr Lukeš, Michal Čermák, Zbyněk Honys, Jaroslav Šturma, Aleš Voves, Vladimír Věřčák, Jaroslav Skalický, David Štáhlavský, František Tvrz a další.

V druhé polovině osmdesátých let se do většiny rozhlasových komentářů a do velké části publicistických pořadů začínala hojně prolínat módní „přestavbová“ frazeologie. Kritičnost, nové myšlení, intenzifikace, dynamika, náročnost patřily mezi nejoblíbenější pojmy, jež nesměly chybět téměř v žádném vyjádření k vnitropolitické situaci. Někteří publicisté se s výzvou k „novému myšlení“ obraceli i dovnitř, nabádavě hovořili ke svým kolegům: *„Doba se změnila. Materiály bez problémů, bez zaujetí, bez vnitřního napětí a dynamiky již posluchači nestačí. (...) Je nesporné, že to nutí i ty nejzkušenejší z nás učit se. Obávám se, že ne všichni si to uvědomili. Jestli vůbec někde, pak v rozhlasové žurnalistice platí dvojnásob: kdo chvíli stál, stojí nejen opodál, nýbrž hodně vzadu. (...) Jsem prostě názoru, že s přestavbou může každá redakce začít ihned.“*³⁵

Míra kritičnosti rozhodně vzrůstala. V pořadech byla pojmenovávána celá řada negativních jevů, zejména v ekonomické oblasti. Stále častěji se zveřejňovaly varovné jevy, jež souvisely s ekologickou situací v zemi.

Sportovní redaktor K. Malina komentuje dojezd etapy Závodu míru. Karlovy Vary, květen 1986

Obsah připravovaných relací byl ovšem stále podroben silné autocenzuře a příspěvky, které poukazovaly na příliš křiklavé projevy nedostatků, především takové, které by svým obsahem jen naznačily zpochybnění kompetentnosti řídicí činnosti nejvyšších vládních a stranických činitelů, byly z vysílání eliminovány. Otevřenost projevu, nové kritické myšlení a další tak hojně proklamované zásady rozhlasové žurnalistiky zůstávaly převážně v rovině prohlášení.

V červnu roku 1989 vznikla a ve veřejnosti se rychle šířila petice Několik vět. S přibývajícím počtem jejích signatářů rozhlas, aniž zveřejnil text petice, vysílal od-suzující stanoviska. Velice opatrný postup volilo vedení Čs. rozhlasu v poskytování informací o dění v Polsku, Maďarsku a NDR. (Například existoval pokyn neuvádět počty účastníků protestních demonstrací.)

Dramatické dění listopadových dnů roku 1989 rozhlas zaznamenával zpočátku velmi rozpačitě. *„Listopadová revoluce roku 1989 nepatří, na rozdíl od květnového povstání roku 1945 a srpnových dní roku 1968, k heroickým okamžikům v historii Československého rozhlasu, na něž mohou být jeho pracovníci právem hrdí. (...) Rozhlas jako celek v listopadu 1989 totálně selhal, promarnil svou příležitost. (...) Pokud se mezi redaktoři ve zpravodajství našly čestné výjimky, usilující o poskytování pravdivých informací, vedení se jim v tom snažilo zabránit.“*³⁶

Ke zmíněným čestným výjimkám patřily redakce Mikrofóra a Vysílání pro hlavní město Prahu, které se jako první ujaly pravdivého a otevřeného informování o probíhajícím revolučním procesu na konci roku 1989.

Vysílání do zahraničí

Zahraniční vysílání se řídilo stejnými ideologickými zásadami jako domácí redakce. Spolupracovalo se sovětským partnerem a východoněmeckým Radio Berlin International. Poměrně rychle rostl počet jeho posluchačů – členů Klubu Radio Praha: v roce 1980 existovalo 786 zahraničních klubů posluchačů, z nichž největší měl přes padesát členů.

Obsahem vysílání byli zahraniční posluchači motivováni k politickým akcím, například k manifestacím na podporu levicových emigrantů z Chile, k peněžním sbírkám ve prospěch rozvojových zemí apod. Činnost klubů byla v Praze pečlivě sledována a Zahraniční vysílání tak mohlo plnit i jiné než jen informační a propagandistické služby. První klub byl založen na Kubě už v šedesátých letech. Další později vznikly v zemích Afriky, zejména v Ghaně, dále v Indii a Pákistánu, francouzská redakce pečovala o kluby v Zairu a v Alžírsku, kde také působily kluby sledované arabskou redakcí.

Na adresu Radia Praha docházelo od poloviny sedmdesátých let ročně kolem sta tisíc dopisů ze zahraničí a jejich počet rostl. *„Nikdy sme nemali takú možnosť viesť dialóg s naším protivníkom na jeho vlastnom území. (...) Na rozhlasových vlnách, v éteri sa dnes zvädzajú najintenzívnejšie propagandistické bitky a zápasy.“*³⁷

Vedoucí stranické orgány věnovaly Zahraničnímu vysílání značnou pozornost. Žánrové zpracování mělo respektovat specifika cílových zemí. Hlavním úkolem

Zahraničního vysílání bylo „šíření pravdy o socialismu pomocí důsledné konfrontace dvou společenských systémů“.

Součástí Zahraničního vysílání byl (od 8. května 1972) **Interprogram Radio Praha**. Vysílal na krátkých vlnách a jeho posláním bylo, aby posluchače v zemích západní Evropy informoval o událostech v socialistickém Československu a propagoval úspěchy celého socialistického tábora. Na počátku osmdesátých let vysílal Interprogram (jako prolog večerního vysílání Radia Praha) 12,5 hodiny denně v českém, slovenském, německém, francouzském, anglickém, ruském a polském jazyce. Dopolední vysílání ve třech jazycích a v češtině nebo slovenštině směřovalo do západní Evropy, vysílání od půlnoci do dvou hodin středoevropského času bylo určeno pro severní Ameriku. Na dopolední vysílání, které se po prvních letech existence rozšířilo také o vysílání na dvou středních vlnách, navazovalo hodinové vysílání v ruštině pro turisty a návštěvníky Československa ze socialistických zemí. Od dubna 1981 přibýlo také sezonní vysílání (od 15. června do 15. září) pro Čechy, kteří trávili dovolenou v jihovýchodní Evropě a u Baltu.

Od 1. ledna 1987 bylo zahájeno stereofonní vysílání Interprogramu v pásmu VKV.

Literárně-dramatické vysílání

Počátek vysílání literárně-dramatického programu (po opětovném zahájení provozu z budovy na Vinohradech v září 1968) byl poznamenán provizoriem. Vysílalo se podle mimořádného schématu. HRLD zařazovala do vysílání zprvu většinou reprízové literární pořady takřka výlučně české provenience, neútočného, ale vlastenecského zaměření, později i pořady zajímavostí a zábavy s neutrálním charakterem. Postupně však redakce usilovala o plynulé navázání na program, který byl vysílán před srpnem.

Literárně-dramatické programy se v prvních týdnech vysílaly pouze na okruzích Praha a Československo, vysílání Třetího programu bylo znovu zahájeno až v pondělí 29. září 1968.

Během celého závěru roku 1968 byly uváděny tituly bez jakéhokoli omezení ve vztahu k tématům, autorským či hereckým osobnostem. (Vysílány byly mimo jiné hry Ladislava Smočka, Karla Ptáčníka, Ludvíka Kundery, Petera Karvaše, Jiřího Vilímka, Karla Michala, Ivana

Vyskočila, Ludvíka Aškenazyho, Václava Havla, Karola Sidona...) Program obsahoval celou řadu zábavných titulů, adaptací klasického dramatického repertoáru, detektivní hry, znovu se objevily oblíbené pořady redakce A-Zet (Rada moudrých, Piš a slyš). Redakce zábavy nadále vysílala pořad Jiřího Štuchala Šťastnou cestu.³⁸ V přípravě mystifikačních pořadů pokračovala i armádní redakce pořadem Dnes opět Vinárna U pavouka – Cimrmanův Liptákov.

Tradičním vrcholem snažení redakce zábavy se stávaly silvestrovské pořady. V případě přípravy silvestrovského pořadu v roce 1968 se dlouho rozvažovalo, zda by nebylo lépe na protest proti okupaci nevysílat jej vůbec. Nakonec však připraven a odvysílán byl. Obsahoval četné velmi zřetelné politické narážky a satirické šlehy, které reflektovaly aktuální situaci a společenskou náladu. Právě tento silvestrovský program se stal v pozdějších kritických pohledech na působení rozhlasu v letech 1968–1969 pro normalizátory exemplárním příkladem působení tzv. pravicově-oportunistických tendencí.

Cenzurní zásahy a omezování programu začaly po dubnovém plénu ÚV KSČ. Vzdor tomu poslala redakce rozhlasových her ještě na podzim roku 1969 do prestižní soutěže Prix Italia hru Jiřího Vilímka Neodvratný skon maratónského běžce (režie J. Horčíčka, zvuková spolupráce R. Nikodém), politickou morálitu na téma falšování pravdy a historie ve jménu údajně dobré, pokrokové věci. Hra získala v Mantově hlavní cenu Prix Italia.

Ostré kádrování přineslo rychlou frekvenci výměn na postech středních řídících pracovníků: z funkce šéfredaktora Slovesného uměleckého programu byl rychle odstraněn **Josef Balvín** a na jeho místo dosedl **Václav Hons**, který útvar rozdělil na dva úseky: redakci A-Zet a redakci humoru a satiry svěřil řediteli krajského studia v Ústí nad Labem (v šedesátých letech) **Miroslavu Kratochvílovi**, který měl důvěru stranických orgánů. Druhý úsek, zahrnující dramaturgii rozhlasových her a literární redakci, dostal na starost **Miroslav Stuchl**. Ten byl začátkem roku 1970 z této funkce odvolán a přearán na post dramaturga, posléze v roce 1972 dostal z rozhlasu z politických důvodů výpověď.

Ve své funkci nezůstal dlouho ani Václav Hons. Po něm na místo šéfredaktora HRLDV nastoupil 15. dubna 1970 **Oldřich Rafaj**. Ten si k témuž datu do funkce vedoucího dramaturga přivedl **Josefa Jelena**, někdejšího

katolického kněze. Polovina dubna 1970 je datem, kdy došlo k pronikavému obratu. Rafaj jako nesmlouvavý normalizátor bedlivě střežil, aby se do vysílání nedostalo jediné jméno osoby, která se byt nepatrně ocitla v aktivním kontaktu s obrodným procesem. Z vysílání mizela jména nejen autorů, ale také mnoha herců. U repríz nebyla hlášena a v rozhlasovém časopisu uváděna jména „nepohodlných“ redaktorů, dramaturgů, režisérů a účinkujících.

Rafajova normalizační horlivost se však časem ukázala přílišná i pro vedení rozhlasu. V roce 1974 ho ve funkci šéfredaktora nahradila jeho dosavadní zástupkyně (někdejší vedoucí redakce sovětských literatur) **Lýdie Vernerová**.

Ani post vedoucího dramaturga nebyl poklidným místem. Josef Jelen na něm vydržel něco málo přes rok (byl odvolán k 31. červenci 1971 – patrně proto, že redakci rozhlasových her řádně nezakormidloval k dostatečné angažovanosti). Ve funkci šéfdramaturga se pak v rychlém sledu vystřídali (vždy na základě pověření) **Dalibor Chalupa**, **Karel Gissübel**, **Jaroslava Strejčková**. V polovině roku 1972 se vedoucím dramaturgem stal **Vladimír Remeš**, který přišel z mimorozhlasového prostředí a bez podstatnějších rozhlasových zkušeností.

Také na postech redaktorů a dramaturgů prodělaly redakce slovesného programu četné změny. Z redakce A-Zet byli k odchodu donuceni její vedoucí **Alena Maxová**, **Ivo Fischer** (jeho pořad Piš a slyš skončil stým vydáním na konci roku 1969) a **Dita Skálová**. V redakci humoru a satiry nastoupil do funkce vedoucího **Karel Bradáč** namísto dosavadního vedoucího **Vladimíra Rohleny**. Odešli odtamtud **Jiří Melíšek** a o něco později **Jiří Štuchal**.

Literární redakci začal místo **Josefa Štefánka** řídit její dřívější redaktor **Donát Šajner**, pozdější tajemník Svazu čs. spisovatelů. Odešel odtud **Jindřich Pokorný**.

Z režisérů byli propuštěni **Josef Henke**, **Jan Fuchs**, **Viktor Dusil**, **Jiří Josek**. Všechny tyto personální změny se do značné míry odrazily v poklesu úrovně programu.

Kontakty se zahraničím, které úspěšně navázala díky mezinárodním úspěchům dramaturgie rozhlasových her, se zpřetrhaly. Od roku 1971 se výměna textů uskutečňovala pouze s rozhlasem socialistických zemí.

Československý rozhlas se v sedmdesátých letech (podobně jako tomu bylo po roce 1948) nezúčastňoval

prestižních světových přehlídek rozhlasové tvorby Prix Italia. Systematicky vybudovaný potenciál kvalitních autorů původních rozhlasových her se postupně redukoval, většina z těch, kteří tvořili špičkovou kvalitu v této oblasti, se dostala na neoficiální, de facto neexistující, ale přesto vedením rozhlasu bedlivě střeženou a horlivě doplňovanou listinu zakázaných a neuváděných jmen. Rozšiřoval se i seznam nežádoucích herců, mnozí z nich nesměli v rozhlasových nahrávkách po dlouhá léta vystupovat.

Důvody těchto zákazů činnosti byly často zcela iracionální, mnohdy motivované osobními účty a mstami. Nechvalně známou osobou, která pomocí úzkých kontaktů s tehdejší normalizačním vedením HRLDV určovala a hojně doplňovala seznam herců, kteří nesměli v rozhlasových pořadech vystupovat, byla bývala herečka vinohradského divadla Světlá Amortová. V protikladu k tomu se vytvořila určitá úzká skupina „angažovaných“ herců, kteří aktivně projevovali loajalitu režimu. Tato skupina byla naopak vedením doporučována. (Jména herců, jakými byli J. Švorcová, V. Švorc, B. Pastorek, J. Mixa, K. Beníško, S. Amortová, jsou v křesťnících listech rozhlasových her natáčených v té době frekvencována velmi často.) Po jistou dobu se projevoval jistý „odstředivý“ efekt – obsazení do stejných inscenací, ve kterých hráli tito „angažovaní“ herci, odmítali ti, kteří s těmito herci nechtěli mít nic společného. Tato pasivní resistance však postupem doby slábla, až vymizela, bojkot prorežimně angažovaných herců pominul stejně jako bojkot her ruských či sovětských a her autorů dalších zemí socialistického bloku.

Zúžení tematických oblastí provázelo i omezení formálních postupů. Jakýkoli odklon od přísně realistického postupu byl považován za projev podezřelého směřování k poetice šedesátých let, která byla šmahem kritizována především proto, že (údajně) pojímala jedince jako abstraktní bytost vytrženou ze sociálních vazeb, že špěla k formalistickému pojetí. Za této situace počet původních rozhlasových her rapidně klesal. V repertoáru naopak přibýly dramatizace literárních předloh a adaptace divadelních her (se zdůrazněným akcentem na klasiku, zejména pak na klasiku socialistických zemí).

V této době se už začínala projevovat praxe tzv. pokrývání, tedy skutečnost, že autorství osob, jež se ocitly na seznamu zakázaných jmen, kryly svým jménem osoby

jiné, často zcela neznámé. Tato praxe se v poměrně hojně míře uplatnila po celé období normalizace.

Vznik rodinného seriálu

V polovině sedmdesátých let se začaly projevovat snahy vedení rozhlasu podpořit tvorbu dramatických pořadů, zejména původní rozhlasové hry. V září roku 1974 se v rámci v té době už tradičního Měsíce socialistické kultury vysílala **Celostátní přehlídka rozhlasových her** spojená se soutěží pro posluchače (17.–29. září 1974). Na okruzích Praha a Bratislava byly postupně vysílány čtyři hry české, čtyři slovenské, z toho vždy po dvou premiérách. Od toho roku se přehlídka rozhlasových her stala pravidelnou součástí podzimního programu českého i slovenského národního okruhu.

Vedení rozhlasu cítilo, že v případě původní tvorby jde o prestižní oblast, která ovšem svoje ideologické úkoly neplní v takové míře, v jaké si to stranické orgány přejí. Akcent na původní tvorbu se zesiloval mj. podporou řady autorských soutěží, v té době však už také dožal plán odstartovat **nekonečný rodinný seriál**.

Úvodní díl seriálu **Jak se máte, Vondrovi?** měl premiéru 25. prosince 1975 v 15.30 na stanici Praha. Úkolem koncipovat základ rodiny, jednotlivé typy, připravit sérii prvních dílů byla pověřena nejzkušenější dramaturgyně redakce rozhlasových her **Jaroslava Strejčková**.

Jaroslava Strejčková (1924)

Absolvovala FF UK. Od roku 1954 až do odchodu do důchodu v roce 1982 dramaturgyně redakce rozhlasových her. Významně se podílela na konstituování nové éry české rozhlasové hry v šedesátých letech. Pravidelně spolupracovala s režisérem Jiřím Horčíčkou. Do vysílání uvedla hry L. Aškenazyho, M. Stehlíka, M. Kubátové a mnoha dalších. Dramatizovala Čapkovu Válku s mloky, Merleho Až delfin promluví, spolu s manželem Šolochovův Tichý Don, Tolstého Vojnu a mír atd. Rozhlasová hra Linka důvěry M. Stehlíka a Aškenazyho hra Bylo to na váš účet z její dramaturgické dílny získaly významná ocenění v soutěži Prix Italia.

Pro rozjezd seriálu zvolila J. Strejčková osvědčenou dvojici autorů – spisovatelů Jiřího Marka a Jana Otčenáška. Společně koncipovali úvodní díly, v nichž v podobě uzavřených epizod představili postupně jednotlivé členy rodiny Vondrových a jejich nejbližšího okolí. Seriál získal brzy značný posluchačský ohlas. Spokojenost

Představitelé hlavních postav seriálu *Jak se máte, Vondrovi?* – zleva J. Švorcová, K. Urbánek, S. Hozová, M. Eben

vyslovalo i rozhlasové vedení, a tak vznikl předpoklad pro to, aby se seriál rozvíjel a větvil dál. Jeho původně zamýšlená „nekonečnost“ pak trvala až do konce osmdesátých let.³⁹

Na samém počátku bylo rovněž zvoleno základní herecké obsazení, které zůstalo až do konce existence rodinného seriálu neměnné: čtveřici hlavních postav ztvárňovali Jiřina Švorcová, Slávka Hozová, Karel Urbánek a Marek Eben.

Seriál se časem rozrostl o velké množství postav, které se základní rodinou často souvisely jen velmi volně a umožňovaly otevírat příběhy z nespočetných typů prostředí. Postupně začaly vznikat „miniseriály“, tedy uzavřené celky a odbočky ve vztahu k základní linii. Především však se postupně rozrůstal i kolektiv autorů, kteří se na přípravě jednotlivých dílů a „vsunutých“ miniseriálů podíleli.

V roce 1977 byla od původní redakce rozhlasových her odčleněna samostatná skupina dramaturgů, která si do záhlaví vetkla název **oddělení rozhlasových seriálů**. Množné číslo nebylo náhodné – ambicí této redakce bylo vytvářet postupně další samostatné dramatické a komediální seriály. S jistými překážkami se tento úmysl dařilo realizovat.

Vedoucím nově vzniklé redakce se stal dosavadní dramaturg rozhlasových her **Vladimír Gromov**. Dra-

maturgy byli někteří dosavadní dramaturgové redakce rozhlasových her (**Jaromír Ptáček**, **Ivan Chrz**), dále redaktori dosud pracující v jiných redakcích (**Jarmila Konrádová**, **Marie Skoumalová**), později přibyli další dramaturgové (**Jana Weberová**, **Jan Kolář**, **Oldřich Knitl**, **Svatopluk Štefl**).

Základní seriál *Jak se máte, Vondrovi?* psalo postupně velké množství autorů, přičemž někteří se stali pravidelnými přispěvateli, jiní byli autory jen příležitostnými. Seznam autorských jmen by byl dosti obsáhlý, jmenujme jen některá: Josef Nesvadba, Karel Steigerwald, Alex Koenigsmark, Nataša Tanská, Jana Knitlová, Helena Benešová, Viktorie Hradská, Roman Ráž, Marie Šedivá, Zuzana Kočová, Zdeňka Psůtková, Jan Vedral, Ivan Bednář, Petr Markov, Helena Albertová, Jaromír Ptáček, Oldřich Knitl, Lucie Bělohradská, Jan Uhrin, Ivan Kříž, Pavel Kraus...

Do dramaturgické praxe přípravy seriálu se velmi brzy začala promítat už zmíněná praxe tzv. **pokrývačství**, tedy maskování jmen režimu nepohodlných skutečných autorů. Tato praxe umožnila psát jednotlivé díly seriálu i takovým autorům, kteří by se jinak v rozhlasovém kontextu ocitnout nemohli. (Několik dílů napsal například Pavel Landovský, jehož kryl svým jménem Alex Koenigsmark – až do okamžiku, kdy sám Koenigsmark upadl v nemilost a začal se také krýt falešným jménem: řadu dílů napsal pak pod jménem Josef Kučera.) Vý-

hradně pod cizími jmény psali Jaroslav Šedivý, Miroslav Stuchl a další.

Jedním z autorů byl také Karel Hvíždala. Napsal nejprve několik dílů pod vlastním jménem, později byl spoluautorem – spolu s Ivanem Bednářem – samostatného seriálu o záchranné službě a osudech posádky jedné sanitky Záchranka. V době, kdy byla odevzdána první verze seriálu, Karel Hvíždala emigroval. Seriál byl dokončen ve spoluautorství Alexe Koenigsmarka a Karla Steigerwalda a uveden pod jmény Karel Steigerwald a Ivan Bednář.

Koncem sedmdesátých let se rozhlasový seriál stal předmětem britkého zhodnocení. Šlo o rozsáhlou kritickou recenzi, kterou o třiceti dílech seriálu Jak se máte Vondrovi?, o sedmidílném seriálu Záchranka a o dalších sedmadvaceti samostatných rozhlasových hrách napsal v letech 1979–1980 **Jan Lopatka**. Vzhledem k tomu, že Lopatka (v té době už signatář Charty 77) měl od počátku sedmdesátých let zakázanu veškerou oficiální publikační činnost, vyšla tato studie pouze v samizdatu (edice Expedice).⁴⁰

V průběhu osmdesátých let se příprava seriálů ustálila do tří základních dramaturgických linií. Hlavní procházela celým rokem, bylo to zpravidla 15–20 příběhů, jejichž protagonisty byli členové rodiny Vondrů. Druhou linií tvořily příběhy jiných rodin, popřípadě osob, které se na základní postavy vázaly jen nepřímo, často velmi vzdáleně a které tvořily samostatné, zpravidla několikadílné celky, jež posluchače zaváděly do nejrůznějších prostředí a otevíraly různé tematické okruhy. Třetí linií pak byly seriály samostatné, uzavřené celky, které s Vondrovými nesouvisely vůbec a nebyly vysílány pod „hlavičkou“ Vondrových (například Jan Vedral: Orfeus 38–45, Viktorie Hradská: Rytíř světlého rozumu, Josef Nesvadba: Ukradené fantazie atd.). Tyto (a některé další) samostatné dramatické seriály patřily k tomu nejlepšímu, co redakce vyprodukovala.

Redakce rozhlasových her

V letech 1975–1980, tedy v období, kdy se ve vysílání zakotvil týdenní rytmus premiér seriálových dílů, odvysílal Český rozhlas v premiéře 273 dalších dramatických pořadů. Z toho bylo 115 původních her, 66 přeložených zahraničních rozhlasových her, 25 dramatizací literárních předloh a 67 adaptací divadelních her (klasického i současného repertoáru).⁴¹

Tuto produkci připravoval kolektiv osmi až deseti dramaturgů: vedoucí dramaturg **Vladimír Remeš**, od roku 1977 **Vlastimil Brtěk**, dramaturgové **Jaroslava Strejčková**, **Josef Hlavnička**, **Jaromír Ptáček**, **Ivan Chrz**, **Zuzana Kočová**, **Vladimír Gromov**, **Pavel Minks**, **Jiří Hubička**, **Ivan Škapa**, **Jiří Souček**, **Jiřina Vavřínová**. Kolektiv se v průběhu let proměňoval – V. Gromov, J. Ptáček a I. Chrz přešli v roce 1977 do redakce rozhlasových seriálů, Z. Kočová a J. Vavřínová odešly do důchodu.

Škála dramatických prací, které v tomto období vznikly, byla pestrá. Především ve sféře dramatizací literárních předloh byla vytvořena řada titulů, které vycházely z ověřených kvalit české i světové literatury a byly připraveny s nespornou rozhlasovou profesionalitou. To platí na prvním místě o čtyřdílné dramatizaci románu **L. N. Tolstého Vojna a mír** (dramatizace Jan Strejček, Jaroslava Strejčková, dramaturg Jaroslava Strejčková, režie **Jiří Horčíčka**). Jde o dílo, nad kterým se po letech opět ke spolupráci sešli J. Strejčková a režisér J. Horčíčka – stejná tvůrčí dvojice připravila v roce 1958 přelomovou rozhlasovou dramatizaci Čapkovy Války s mloky. Způsob ryze rozhlasového dramatického zpracování rozsáhlé epické látky a objevná práce se zvukem (**Radislav Nikodém**) učinily z této inscenace patrně nejvýznamnější rozhlasovědramatický počín druhé poloviny sedmdesátých let (premiéra v prosinci 1978).

Uvedeme-li si vedle toho ještě několik jmen autorů, jejichž díla se stala předlohou dramatizací (J. Heller, W. Styron, T. Capote, R. Merle, H. Balzac...), je zřejmé, že rozhlasová dramaturgie nabízela posluchačům četná kvalitní díla, jež nebyla zatížena nánosem ideologické prvoplánovosti.

Vedle toho (jako daň ideologickým požadavkům) vznikly však ve stejné době také dramatizace Olbrachtovy Anny Proletářky, Majerové Sirény, několika sovětských románů (Bondarev, Smirnov) – a také sedmidílná dramatizace románu Marie Pujmanové Lidé na křižovatce. Šlo o nové nastudování již dříve realizované adaptace stejného díla, tentokrát o více částech. V tomto zpracování jednoho z kmenových děl socialistického realismu autor dramatizace (byl jím opět Jaromír Ptáček – tentokrát psal ovšem pod pseudonymem) při jeho přípravě mistrně využil ryze rozhlasových prostředků, metody rychle stříhaných, často nechronologicky řazených krátkých scén.

Diskuse na festivalu Prix Bohemia 1983; zleva redaktor J. Wiendl, herec M. Masopust, režisér J. Berger

Ve stejném období vznikly také velmi kvalitní nahrávky adaptací české i světové divadelní klasiky, díla, která se ve vysílání uplatňují dodnes – jde o hry Tylovy, Vrchlického, Klicperovy, o Goethova Urfausta, Wildeovu komedii Jak je důležité mít Filipa, Shakespearova Krále Jindřicha V. a řadu dalších. Vedle toho však byly také natočeny adaptace tzv. sovětské klasiky, které byly rovněž úlitbou oficiálním požadavkům (Kornejčuk, Pogodin, Ivanov, Treněv...). Objevil se zde ale už také v té době odvážný pokus představit proud soudobé sovětské dramatiky, která předjímala atmosféru „perestrojky“ – šlo o Gelmanovy hry *My*, níže podepsaní a *Kdo je pro*.

Nejobtížnějším a vedením rozhlasu nejbedlivěji sledovaným úkolem se stala příprava původních rozhlasových her. Po nuceném odlivu zkušených autorů, který nastal v první polovině sedmdesátých let, hledala dramaturgie nové dramatiky. Rozhlas vypisoval řadu autorských soutěží, velký počet začínajících autorů s sebou ovšem nesl riziko neúspěchu. Objevila se řada konjunkturálních psavců, kteří se prosazovali snahou „plnit společenskou objednávku“ (například V. Hons: *poéma Lenin*, V. Brtěk: *Hlídka únorové noci*, L. Dvořák: *Klíč k milionům*, S. Vyskočil: *A roztála zima v zafatě pěsti...*, J. Souček – pod pseudonymem Jiří Hájek: *Obroditelé, Stavbyvedoucí*).

Vedle toho však s rozhlasem spolupracovala celá řada autorů, kteří dokázali napsat kvalitní text. Dařilo se zejména tam, kde se autor soustředil na osud konkrétního člověka, na příběh a téma, které, byť třeba neefektivní a mnohdy úzce komorní, mělo schopnost rezonovat se zkušenostmi a pocity posluchačů. Tyto hry nesklidily sice vždy oficiální ocenění, přesto však pomáhaly udržet kredit rozhlasové dramatiky. K těm, kdo psali kvalitní texty, patřili Jiří Šotola, Jiří Hubač, Helena Šmahelová, Jana Knitlová, Josef Bouček, Rudolf Ráž, Nataša Tanská, Vlasta Dvořáčková, J. A. Novotný, František Nepil, Zdeněk Mahler, Břetislav Hodek, Jiří Just, Alex Koenigsmark, Karel Steigerwald, Helena Benešová, Pavel Hanuš... V přísné konspiraci a na cizí jména pro rozhlas psali například František Pavlíček, Milan Uhde, Karel Tachovský, Josef Balvín, Miloň Čepelka a řada dalších.

Ve dnech 7.–11. června 1976 se v Mladé Boleslavi uskutečnil první ročník festivalu původní české rozhlasové hry nazvaný **Prix Bohemia**. Od té doby byl festival pořádán v pravidelných dvouletých intervalech. Od třetího ročníku (1980) se jeho působiště přesunulo do Plzně (zde se konalo šest ročníků, poslední v září roce 1989). Dalším sídlem festivalu, který po roce 1989 rozšířil titul na **Prix Bohemia Radio**, se staly Poděbrady.

Od druhého ročníku, tedy od roku 1978, byla založena samostatná soutěžní kategorie her pro děti mládež a pohádek.⁴²

Ve vztahu k produkci rozhlasových her v období 1980–1989 uvedme opět stručnou statistiku: s výjimkou seriálu a tzv. her faktu bylo ve sledovaném období realizováno kolem 350 titulů. Z toho připadají téměř tři pětiny (skoro 200) na tituly původních rozhlasových her. Zbývající tituly doplňují dramaturgie literárních látek, často vícedílné – celkem 42 titulů, překlady zahraničních rozhlasových her – 46, adaptace divadelní dramatiky – 65, benefice hereckých osobností – 10.

Z hlediska rozhlasového vedení byly požadavky na dramatickou tvorbu formulovány striktně: kromě povinností slavit nejrůznější výročí v průběhu osmdesátých let vykrystalizovalo několik specifických požadavků, které můžeme zahrnout pod následující hesla: hra z pracovního prostředí, oslava prostého pracujícího člověka, konstruktivní kritika, pozitivní vyznění – a především: hledání kladného hrdiny.

O tom, jak má tento **kladný hrdina** vypadat, jaké má mít vlastnosti, aby svým příkladem strhával, aby jeho postoje byly veskrze pozitivní, aby však při tom všem jeho podoba „nešustila papírem“, nebyla schématem, o tom se v celém období vedly hojné a převážně plané diskuse. Při vši snaze autorů a dramaturgů a při vši intenzivní podpoře ze strany rozhlasového vedení se tento pomyslný kladný hrdina nezrodil. Jistě v tom sehrálo roli to, jak úzké a svazující parametry byly jeho existenci vymezeny zmíněnými ideologickými limity.

Produkce rozhlasových her se zejména v první polovině osmdesátých let vyznačovala zřetelnou podvojností. Některé tituly mluví samy za sebe (Kandidát, Přístupové cesty, Výkop, Poslední stožár, Právním národního výboru) a prozrazují snahu autorů dostat požadavku tzv. angažovanosti. Šlo však o práce průhledně konjunkturální, mnohdy ryze amatérské, postrádající často základní řemeslné dovednosti. Vedle této „angažované tvorby“ však redakce produkovala značné množství titulů, které se vyznačovaly profesionálními parametry. S dramaturgií nadále spolupracovali četní autoři, které jsme uvedli v souvislosti s vývojem v druhé polovině sedmdesátých let. Většina z nich psala pro rozhlas sice víceméně příležitostně, ale bylo mezi nimi několik, kteří v rozhlasové dramatické tvorbě postupně našli doménu svého působení.

K nejúspěšnějším hrám tohoto období patří především komorně laděné příběhy v různých žánrových polohách. V centru autorské výpovědi byla zpravidla etická otázka, konfrontace odlišných morálních principů. Šlo povětšinou o příběhy, které se odvíjely v obzoru rodinných vztahů, často v nich však zaznívaly signály vážných společenských problémů. Postupně byla exponována donedávna tabuizovaná témata (delikvence mládeže – Helena Benešová: Někdy člověk nevypadá), problém drogové závislosti mladých lidí (Anna Smetanová: Prozatímní čekárna), neblahých důsledků života ve lži (Daniela Fischerová: Zapřený Albert). Dramaturgem všech těchto titulů byl Josef Hlavnička.

V druhé polovině osmdesátých let ostrážitost vedoucích složek mírně ochabuje, ve vysílání se začínají objevovat autorská jména, která zde ještě v první polovině osmdesátých let zaznít nesměla.

Dříve však, nežli k tomuto uvolnění došlo, prošla redakce rozhlasových her několika peripetiemi, které svěd-

čily o tom, že normalizační duch, který vedl rozhlasové vedení k neustálé bdělosti a snaze odhalovat v pořadech skryté a z hlediska vládnoucí ideologie nežádoucí podtexty, neztrácí na své síle. Nejmarkantnějším dokladem se v tomto směru stal „případ“ **Ivana Škapy**.

Dramaturg Škapa nastoupil do redakce rozhlasových her 1. prosince 1978. Byl absolventem filmové scenáristiky a dramaturgie na FAMU, měl v té době za sebou krátkou kariéru dramaturga Filmového studia Barrandov a úspěšný autorský rozhlasový debut. (Pohádková Hastrmancká komedie byla oceněna na festivalu Prix Bohemia v roce 1978. Teprve mnohem později vyšlo najevo, že Ivan Škapa tehdy kryl skutečného autora, jímž byl Vladimír Semrád.) V redakci se Škapa velmi rychle zapracoval, přinášel řadu zajímavých původních her. Hlavní cenu Prix Bohemia získala např. na 4. ročníku této přehlídky v roce 1981 hra Jiřího Justa Případ Avogadro. Po slibném rozběhu přišla však kauza Klauni a vlastenci. Tuto hru poslal její autor Jiří Just do soutěže, kterou rozhlas vypsal v roce 1982 k 35. výročí únorového vítězství. Porota hře sice neudělila žádnou cenu, ale doporučila ji k dopracování a uvedení. Ivan Škapa text s autorem dopracoval, předložil k běžnému (trojstupňovému) schválení, jímž hra prošla, následně byla natočena a zařazena do vysílacího plánu na březen 1983. K uvedení hry vyšel dokonce ještě Škapův článek, v němž dramaturg vysvětluje: „(...) hra je pečlivě zasazena do určitého historického kontextu, ale činí si nárok vypovídat nejen o této určité době (šlo o dobu protektorátu – pozn. aut.), ale i obecně o lidských charakterech tváří tvář ohrožení (...), o podstatě humoru v Čechách“.43 Hru však necelý měsíc před premiérou vyslechlo vedení Českého rozhlasu, které konstatovalo, že „se nejedná o tvůrčí omyl, ale promyšlenou ideodiverzi, ve které autorovi nejde o boj proti fašismu“, a uvedení hry zakázalo. Kromě ideových výhrad, jež dokazovaly, že autor měl na mysli skrytou satiru na současné společenské poměry, zazněla i upozornění na to, že autor má kontakty s tzv. pravicovou opozicí. Následovala série „trestných“ poslechů, všichni zúčastnění – vedoucí dramaturg V. Brtěk, šéfredaktor HRLDV S. Neubert, jeho zástupce J. Lexa – byli povoláni na stranický aktiv vedoucích pracovníků, kde se měli ke hře vyjádřit. V podstatě šlo o uměle vyvolanou kauzu, v níž osoba Ivana Škapy nebyla původně v centru pozornosti. Justova hra poskytla nejvyšším představitelům rozhlasu, konkrétně řediteli Českého rozhlasu K. Hrabalovi, vhodnou záminku prokázat ideovou ostražitost a posílit tak své – v té době už poněkud slábnoucí – pozice. Ivan Škapa však před vytvořeným tribunálem vystoupil s úvodním slovem, v němž se pokusil o obhajobu. Přitom si nejen neposypal hlavu pope-

lem, jak učinili všichni ostatní mluvčí, ale rozvinul úvahu o postavení Československa za druhé války, o síle humoru v těžkých dobách... Jeho slova však byla dezinterpretována, na jeho hlavu se strhly ostré výpady. Nastala série dlouhých jednání, jejichž výsledkem bylo, že Ivan Škapa dostal 15. listopadu 1983 výpověď s odůvodněním, že při práci prokázal „faktické neznalosti základních údajů o českém a slovenském odboji za 2. světové války a o účasti komunistů v něm, (...) (jeho) ideové postoje jsou v přímém rozporu s hledisky platnými v Čs. rozhlase“.44

Ivan Škapa podal na Čs. rozhlas žalobu z důvodu neoprávněnosti výpovědi. Výsledkem bylo sice stažení výpovědi i žaloby, ale pod neustálým tlakem vedení a při neústupnosti nejvyšších představitelů rozhlasu Škapa z rozhlasu odešel na základě dohody k 31. srpnu 1984. V jeho pracovním posudku je akcentována ideová nespolehlivost, což způsobilo, že nemohl najít zaměstnání odpovídající jeho kvalifikaci.

Hra Klauni a vlastenci byla uvedena až 28. listopadu 1989. Dne 3. ledna 1990 dostal Ivan Škapa dopis od rehabilitační komise Českého rozhlasu s nabídkou na novou spolupráci; v té době byl ale už vážně nemocen. Zemřel 23. ledna 1990 ve věku 40 let.

Ivan Škapa se tak stal patrně poslední obětí normalizačních čistek, jedním z posledních rozhlasových pracovníků, kteří byli vyhozeni z ideových důvodů, obětí v plném slova smyslu tragickou.⁴⁵

Kromě původní tvorby byly důležitou složkou dramatického programu ve zmíněném období **dramatizace literárních předloh**. Zde vznikala řada kvalitních děl. Při práci na dramatizaci Šolochovova románu Tichý Don (šest částí, natočeno 1982) či napínavého příběhu A. Haileya Let do nebezpečí (pět částí, 1981) se opět sešel osvědčený a rozhlasově zkušený tým (dramaturgyně a dramatizátorka Jaroslava Strejčková, režisér Jiří Horčíčka, zvukový mistr Radislav Nikodém). Vznikaly tak nahrávky, které bohatě využívaly rozhlasová specifika, těžily z možností, jež nabízí stereofonie. K významným počinům této doby v oblasti dramatizací patří dále například nahrávka Dostojevského Idioty (režisér Josef Melč), Dreiserovy Americké tragédie nebo Čapkovy Továrny na absolutno (J. Horčíčka).

Ani oblast dramatizací se však nevyhnula titulům, jejichž realizace byla vyvolána potřebou reagovat na „společenskou objednávku“, a tak byla natočena také dramatizace Zápotockého románu Vstanou noví bojovníci (1984), Kozákovy Mariany Radvakové (1984) či Pluhařova románu Opustíš-li mne... (1988).

Přestavba v Sovětském svazu přinesla několik divadelních titulů, které – jistěže v mezích „daného zákona“, tedy aniž by zpochybňovaly samu podstatu režimu – poukazovaly na řadu společenských nešvarů s otevřeností, jaká by tuzemskému autorovi beztrestně neprošla. (V druhé polovině osmdesátých let uvedla redakce rozhlasových her v úpravách dramata Gelmanova, Šatrovova, Dumbadzeho, Radzinského, Gorinova, Dozorčevova, Abdullinova...)

Linie adaptací divadelní dramatiky se uplatňovala zejména v pravidelných řadách **Nedělních divadelních večerů** na stanici Praha. Soustavné mapování české divadelní dramatiky za hojného využití archivních nahrávek připravila redakce zejména v roce 1983 (Rok českého divadla).

V průběhu osmdesátých let pracovali v redakci v různém časovém sledu a ne vždy po celé období tito dramaturgové: **Jaroslava Strejčková**, **Josef Hlavnička**, **Vlastimil Brtěk** (od října 1977 do února 1984 vedoucí dramaturg), **Pavel Minks**, **Ivan Škapa**, **Jiří Hubička** (od března 1984 do června 1989 vedoucí dramaturg), **Jiří Souček**, **Jan Vedral**, **Hynek Pekárek**, **Dušan Všelicha**, **Bohumíra Preussová**.

Literární redakce

se snažila i v obtížné situaci normalizačního omezení svobodné tvorby zachovat co nejvíc z kvality, kterou vytvářela v druhé polovině šedesátých let.

Skutečnost, že se redakci po celé dvacetiletí dařilo produkovat v převažující většině kvalitní repertoár, byla především zásluhou jejích řadových pracovníků, kteří v redakci přečkali zemětřesení normalizačních čistek počátku sedmdesátých let. Kontinuitu redakční práce po celé období zajišťovali **Václav Daněk** a **Rudolf Matys** (oba se věnovali pořadům poezie), prózou se v různých jazykových oblastech zabývali **Václav Cibula**, **Dagmar Hubená**, **Jan Kuneš**. K nim se v průběhu sedmdesátých let přidali **Stanislav Neubert**, **Jana Kopecká**, **Marie Kábrtová**, **Dagmar Jaklová**, **Bohumíra Preussová** a **Yveta Pavlíková (Labská)**.

Vývoj managementu literární redakce byl v první části sedmdesátých let poměrně pestrý. Po odchodu **Donáta Šajnera** vedla redakci **Lýdie Vernerová**, jež byla roku 1972 pověřena vedením celé HRLDV. Do redakce nakrátko coby její vedoucí nastoupil v roce 1972

na několik měsíců polonista **Zdeněk Rejdlák**. Po jeho odchodu ho zastupoval **Stanislav Neubert**. Tento, měřeno ovšem jen dobovými srovnáními, „relativní liberál“ zůstal v literární redakci poměrně dlouho a byl po odchodu **Lýdie Vernerové** v červenci 1978 jmenován šéfredaktorem HRLDV.

V roce 1976 přišla do redakce **Jana Kopecká**. Ta se v roce 1978 – poté co se v krátké epizodě zcela neodborným řízením neosvědčil **Jiří Souček** – stala vedoucí literární redakce a na tomto postu setrvala až do svého odchodu z rozhlasu v březnu 1990.

Václav Daněk (1929)

Redaktor, básník, překladatel. Absolvoval obor dramaturgie na DAMU. V rozhlase od roku 1954 v literární redakci, od roku 1990 vedoucí tzv. Audiostudia. Autor a redaktor pořadů a cyklů převážně zahraniční poezie. I v době normalizace se nerozpokoval říci svůj kritický názor a kryl svým jménem i jinými jmény řadu zakázaných autorů. V letech 1989–1991 předseda komise pro rehabilitaci rozhlasových pracovníků. Básník, překladatel a editor zejména ruské a sovětské poezie.

Rudolf Matys (1938)

Redaktor, básník. Studoval VŠ pedagogickou a fakultu společenských věd UK. V rozhlase od roku 1967 v literární redakci. Autor mnoha set pásem, kompozic a adaptací, esejů, pohledů do literární historie, dramatických útvarů apod. Věnoval se zejména české a slovenské poezii. Mimořádně erudovaný redaktor s velkou šíří společenského a kulturního přehledu. Autor několika básnických sbírek.

Václav Cibula (1925)

Redaktor, spisovatel. Absolvoval FF UK, žák V. Černého. V rozhlase od roku 1964. Pro III. program koncipoval spolu s D. Maxovou cykly Antická knihovna, Etická knihovna, 33 otázek pro... atd. Autor a redaktor literárních pořadů, kompozic a dokumentů. Po odchodu do důchodu se soustavně věnoval přípravě pořadů z rozhlasového zvukového archivu (Fonogramy). Napsal řadu rozhlasových a televizních her (Svět před námi, Obyčejná sobota, Něco jako hvězda, Lavina aj.). Četné dramaturgie, překlady (Clair: Velké manévry, Mérimée: Tamango a další). Autor mnoha knih (Pražské pověsti, Hrdinské legendy staré Francie, Cid a jeho věrní, Život v manéži, Španělské pohádky atd.).

Literární redakce dokázala úspěšně čelit snahám o úplné politické „zglajchšaltování“ programu (nej-

méně 80 % pořadů bylo možno bez jakýchkoli změn reprizovat i v polistopadové době). Od samého počátku normalizace se jí pak dařilo zabránit tomu, aby se stala poslušným přívěskem Svazu čs. spisovatelů, usilujícího o monopol na literaturu. Z toho důvodu se stávala často terčem kritiky jak funkcionářů svazu, tak občas také vedení rozhlasu. Dominantně se orientovala na klasické hodnoty našeho a světového písemnictví, dbala o vysokou úroveň textovou i realizační, vysílala však i autory málo žádoucí a dávala mnoho příležitostí i řadě autorů vysloveně zakázaným (samozřejmě pod krycími jmény). Chartista Josef Hiršal byl například pod dvěma desítkami jmen v normalizačním dvacetiletí nejvysílanějším překladatelem!

Redakce připravovala (měřeno stopáží) velký objem pořadů. K nejposlouchanějším pořadům s nejdelší tradicí patřily večerní třicetiminutové **čtby na pokračování**, v nichž se v úpravách a krácení představovalo velmi široké spektrum literárních děl počínaje literaturou klasickou až po díla současná, a to z nejrůznějších jazykových a kulturních oblastí. Pravidelné časy byly určeny **povídkové tvorbě**, kterou redakce částečně čerpala z děl už vydaných, do jisté míry však iniciovala i povídkovou tvorbu původní, a to vypisováním soutěží, jejichž podnětem bylo zpravidla některé výročí. Spoluřadatelem soutěží býval Český literární fond, který poskytoval prostředky na ocenění autorů.

V redakci vznikaly také pořady komponované. Největší tradici měly v tomto směru **Schůzky s literaturou**, které redakce považovala za jakousi vizitku své práce. Zde se uplatňovaly poměrně pestré tvary a možnosti prezentace literárních děl, například novela upravená jako herecký monolog, průřez románovým dílem koncipovaný jako komentovaná četba, medailony významných osobností české i světové literatury apod.

V roce 1988 vznikl náročný komponovaný typ pořadu v rozsahu 90 minut. Pod názvem **Klaviatury** v něm redakce posluchači nabízela takové kompozice slova a hudby, „*které mu umožnily vychutnat nejrůznější podoby a varianty vztahů, souvislostí a souzvuků mezi oběma sesterskými uměními a poskytly mu přitom i dostatečný časový prostor k jejich zažití.*“⁴⁶

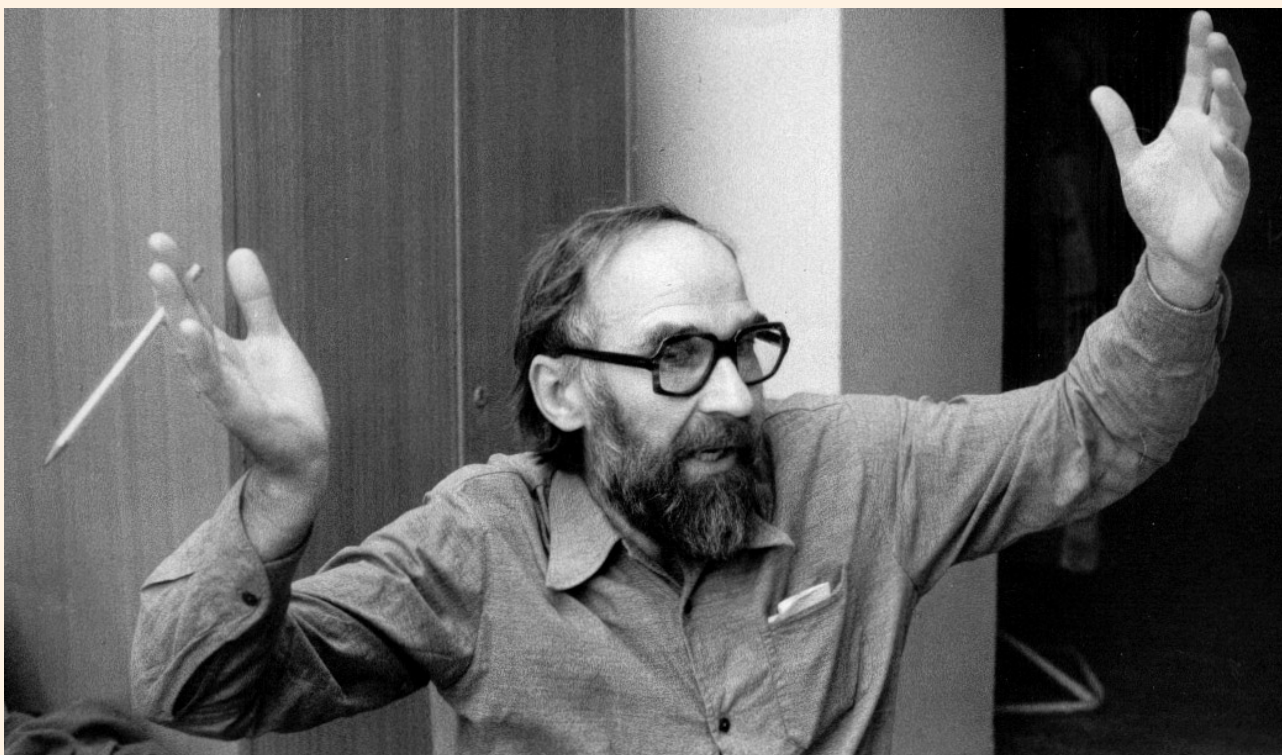
Posluchačsky velmi oblíbeným pořadem se staly **Stránky na dobrou noc** (vysílány od 20. června 1976 – nejprve jako letní program, od července 1977 se staly

pravidelnou součástí vysílání), zařazené na pozdní večer na stanici Praha. V desetiminutovém pořadu a ve špičkové interpretaci zaznívaly v pořadu ukázky prózy i poezie, úryvky z literatur všech kontinentů a dob od antické literatury až po díla současná.

Rozhlas se zásluhou literární redakce věnoval systematicky též **poezii**. V rámci sdělovacích prostředků měl v tom směru nesporný primát a dlouholetou tradici. Uváděny byly pořady pěti-, patnácti- a třicetiminutové. Dále byly koncipovány dlouhodobé cykly pod názvem **Básník mého srdce** (výběr a interpretace poezie známými hereckými osobnostmi), **Básník nad svým rukopisem** (autorská čtení a konfese), **Básník a překladatel** (o principech tlumočení zahraniční poezie).

Ani literární redakce se přirozeně nemohla vyhnout nekompromisní společenské objednávce, tedy povinnosti přispívat svým programem k uctívání a připomínkám nejrůznějších výročí, podporovat linii stranické politiky. S těmito úkoly se redakce vypořádávala formou různých cyklů. Mezi ně patřila například řada Poezie bojující, dále několik cyklů představujících prózu autorů ze Sovětského svazu, neboť v té době velkých výročí „vystoupila do popředí zejména propagace úspěchů SSSR, což v podmínkách HRLDV znamená především systematické seznamování posluchačů s pokrokovým odkazem slavné ruské klasické literatury i s novými vývojovými trendy současné tvorby“⁴⁷. Z těchto motivů vznikl v rámci Schůzek s literaturou v roce 1982 cyklus Pamět krajiny, „jakýsi literární místopis, volný triptych literárních pásem, v nichž autorka (překladatelka Zdeňka Psůtková) sledovala postupně tři krajinné okruhy – střední Rus, jižní oblast kolem Oděsy a Sibiř – ve snaze postihnout, jak se jejich genius loci odráží v díle významných spisovatelů.“⁴⁸ Jakkoli redakce vždy zaštitila podobně orientované cykly nezbytnou „uvědomělou“ frazeologií, výběr autorů a uváděná díla představovala v naprosté převaze skutečně kvalitní literatury té které oblasti – v Paměti krajiny byly zařazeny úryvky z próz Leskova, Bunina, Pausovského, Katajeva, Šiškova, Šukšina... Podobně je možno charakterizovat také cyklus Mosty s podtitulem Procházka literaturami národů SSSR (14 částí, vysíláno na přelomu let 1982–1983).

Pouhé vyjmenování titulů či autorských jmen by vytvořilo neobyčejně dlouhý seznam. Redakce neopomněla přinést portrét a ukázky z děl každé významné osobnosti české prózy i poezie. Byla recitována díla i těch básníků, které z nejrůznějších důvodů představitelé oficiální

Režisér J. Melč

kultury příliš rádi nepřijímali (Vladimír Holan, Jaroslav Seifert...). Řadu kvalitních premiérových titulů chystala redakce každoročně pro vánoční vysílání.

V uvedeném období vzniklo v literární redakci několik děl, která zůstanou trvalou součástí tzv. zlatého fondu Českého rozhlasu. Byla to díla, v nichž autorský vklad v přístupu k výchozímu dílu v mnohém přesáhl úroveň tradiční úpravy. Šlo o tzv. **dramatizované četby na pokračování** (například Turbína K. M. Čapka-Choda – stereofonně nastudoval režisér Josef Melč). Při bohatém využití rozhlasových specifik, zejména stereofonní techniky, a v tvořivě spolupracujícím týmu redaktor–autor předlohy–režisér (v konkrétním případě D. Jaklová–A. Smetanová–A. Adamcová) byla nastudována například velmi úspěšná rozhlasová kompozice **Taras Bulba** (na základě Gogolovy předlohy).

V roce 1986 vznikla v literární redakci nová nahrávka Máchova **Máje**. V pozorné a současně odvážné drama-

turgii Rudolfa Matyše, ve vynikající interpretaci (V. Ráž, R. Lukavský, J. Somr, V. Preiss) a v citlivé režii Josefa Melče se zrodila nahrávka, která patří mezi klenoty rozhlasové literární produkce.

Josef Melč (1934–2002)

Režisér. V letech 1952–1956 studoval režii na DAMU v Praze, po absolutoriu působil jako divadelní režisér; od roku 1962 rozhlasový režisér. Věnoval se pořadům poezie, myšlenek a úvah a dramatickým předlohám. Ze stovek režii např.: Vančura: Rozmarné léto, Alchymista; Havel: Anděl strážný; Rejnuš: Urhamlet; Goethe: Urfaust; Dostojevskij: Idiot, Bratři Karamazovi; Vrchlický: Drahomíra; Racine: Britannicus; Tyl: Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové. V roce 1994 získal zvláštní prémii Prix Bohemia Radio za režii hry F. Pavlíčka Třetí výstřel.

Pro dlouhodobé onemocnění šéfredaktora HRLDV Stanislava Neuberta v roce 1988 ho ve funkci zastupoval

Režisérka H. Kofránková

Josef Hajdučík (současně šéfredaktor redakce zábavy), v červenci 1989 byl do této funkce jmenován **Jiří Kamen** (do té doby redaktor redakce zábavy).

Slovesní režiséři

Po poměrně častém střídání osob, jež stály v čele režiséřského oddělení v průběhu sedmdesátých let (**Stanislav Vyskočil**, 1974–1978, **Karel Linc**, 1978–1980), setrval po téměř celé následující období v této funkci režisér **Jan Lorman**. Soubor režisérů tvořili **Alena Adamcová**, **Jana Bezdíčková**, **Hana Kofránková**,

Olga Valentová, **Markéta Jahodová**, **Jana Klimentová** (v závěru osmdesátých let), **Josef Červinka**, **Jiří Horčíčka**, **Josef Melč**, **Petr Adler**, **Vladimír Tomeš**, **Jan Tůma**, **Michal Pavlík**, **Pavel Linhart**. Ze starší generace pracoval v první polovině sedmdesátých let, byť externě, ještě **Miloslav Jareš**. Řadu pořadů režíroval také **Josef Hajdučík**.

Josef Červinka, vl. jménem Josef Schwarz (1915)

Nedokončil herecké oddělení státní konzervatoře. Spolu s P. Tigridem utekl před Němci do Velké Británie. V letech

1941–1945 hlasatel, překladatel, redaktor v BBC, od roku 1947 člen hereckého souboru Čs. rozhlasu, od roku 1958 režisér literárních pořadů, od roku 1963 režisér rozhlasových her. I po odchodu do důchodu v roce 1976 externě spolupracuje s rozhlasem. Z hereckých rolí: četby na pokračování Wells: Neviditelný, Waltari: Egyptan Sinuhet, Jirotko: Saturnin, z režijních prací: Aškenazy: Piškot, Hawthorne: Šarlatové písmeno, Shakespeare: Richard III. Pod jménem J. Schwarz přeložil mj. téměř celé literární dílo E. A. Poea, překládá též z němčiny.

Hana Kofránková (1949)

Absolvovala FF UK a DAMU. V rozhlase od roku 1972. Kmenová režisérka her Daniely Fischerové (Zapřený Albert, Tři mikrohy, Velká vteřina). Za rozhlasovou režijní práci obdržela řadu ocenění, mj. cenu Prix Bohemia Radio 2000 za režii pořadu Papírové děti, v roce 2002 cenu za realizaci Ibsenova dramatu Heda Gablerová. Jako režisérka a recitátorka trvale spolupracuje s Lyrou Pragensis, Violou a amatérskými recitátory. Externě působí také pedagogicky.

Příležitostně literárně-dramatické pořady HRLDV natáčeli také režiséři, jejichž hlavní působiště bylo v oblasti vysílání pro děti a mládež, například **Karel Weinlich** či **Jan Berger**.

Karel Weinlich (1930)

V letech 1949–1953 studoval režii na DAMU, žák Josefa Bezdičky. Do rozhlasu nastoupil v roce 1952 a působil zde do roku 1989 jako režisér, od roku 1989 až do odchodu do důchodu v roce 1995 jako vedoucí režisér vysílání pro děti a mládež. Režioval stovky pořadů, především pohádky, hry pro mládež a umělecké četby (Wilde: Šťastný princ, K. J. Erben: Jablonoň panna, H. Ch. Andersen: Sněhová královna, A. de Saint-Exupéry: Malý princ, V. Hugo: Devadesát tři). Režijně připravil také řadu her pro dospělé (Šotola: Pérák, Lebovič: Hledání v popelu, Benešová: A just věřím na duchy). Z ocenění: Prix Bohemia Radio 1994 (za hru Bakův příběh), 1996 (za realizaci Máchova Máje v podání DRDS), čestné uznání v roce 2001 (za pohádku Zlaté tajemství). V listopadu 1989 působil jako mluvčí OF Čs. rozhlasu. S rozhlasem spolupracuje jako externí pracovník dosud.

Zaznamenat je ovšem také třeba práci mistrů zvukových efektů **Karla Tieftrunka** (působil do roku 1976), **Radislava Nikodéma**, **Antonína Jouji** a dalších.

Součástí Hlavní redakce literárně-dramatického vysílání byla od konce sedmdesátých let **redakce literatury**

a dramatu faktu (RLDF). Vznikla v září 1977 z původní redakce A-Zet. Jejím vedoucím se stal Vladimír Remeš. (Na jeho dosavadní židli vedoucího dramaturga dosedl Vlastimil Brtěk, který byl zbaven šéfredaktorského postu v Hlavní redakci zábavy.)

Vedení Českého rozhlasuuložilo RLDF orientovat se na původní rozhlasovou tvorbu, především na hru faktu, v přebírané literatuře na literaturu memoárovou. RLDF v prvních letech rozvíjela velmi ambiciózní činnost, snažila se reagovat na požadavek hry ze současnosti a svými pokusy (Vl. Remeš publikoval velmi často články, v nichž zvolené dokumentaristické postupy označoval za experiment) se vehementně stylizovala do role zachránce skutečně správné a živé rozhlasové dramatické tvorby.

Práce redakce se ubírala dvěma směry. Prvním byla dramatická tvorba, vznikající tzv. od stolu, tedy vesměs čirá fikce, která byla autentickými jevy pouze do jisté míry inspirována. Příkladem může být velmi rychle zpracovaný příběh požáru v královéhradecké továrně. Aby byl posílen dojem autenticity, často byly do literárních a dramatických pasáží začleňovány výpovědi reálných osobností. Výsledky těchto postupů byly rozpačité, neboť kombinace fikce a reality nebyla navzájem kompatibilní, ani v nejmenším nepřispívala k hlubšímu poznání reality.

Druhý směr se ubíral reportážní cestou. V tomto případě se dosahovalo působivější autenticity, zato však často chyběla přirozeně působící vnitřní dramatická stavba. Bylo zřetelné, že tvůrci se inspiroují postupy západních rozhlasových dokumentaristů. Zatímco však zahraniční pořady skutečnost úzkostlivě respektovaly, metody uplatňované v RLDF, opírající se o tezi, že fičr (tak se začal prepisovat termín do té doby známý jako „feature“) může sloužit jako výchovný prostředek a ideologická zbraň, realitu nerespektovaly v její celé šíři a v některých případech ji dokonce vytvářely. Extrémně vysoké literárně-dramatické ambice způsobily, že výsledky podávaly deformovaný obraz současnosti.

Představiteli literární větve byli talentovaní Emil Feuereisl (zemřel v roce 1984 ve 33 letech), František Mareš, Svato-pluk Štefl aj., druhou, autentičtější reportážní větev zastupovali například Lea Slámová, Luda Marešová a částečně i Boris Riegler (oba posledně jmenovaní působili ve vztahu k redakci jako externí autoři). Střed zaujímal Miloslava Háková. Vysoký standard si udržovaly rozhlasové dokumentární práce Evy Svobodové.

RDLF se nejprve těšila poměrně příznivým ohlasům, více od rozhlasového vedení nežli od posluchačské obce,

ale to bylo pro činnost redakce rozhodující. Tato interní popularita stoupala až do roku 1983, kdy hlavní cenu na V. ročníku Prix Bohemia v Plzni dostala dokumentární hra Řetěz života (autorský text Luďa Marešová a Lea Slámová, režie Alena Adamcová, dramaturgie František Mareš a Vladimír Remeš). Poté se při hodnocení činnosti redakce začaly stále častěji objevovat kritické výtky – redakce vytrvale produkovala nehotové tvary, za hry faktu vydávala zcela fiktivní příběhy s ambiciózně formulovanými záměry, avšak ve velmi nevydařených výsledcích. Vladimír Remeš byl na konci roku 1984 z funkce vedoucího odvolán, do vedení redakce se dostal **Jan Kolář**.

Začátkem roku 1985 založil šéfredaktor Neubert tzv. scenáristickou skupinu. Tento útvar neměl statut samostatné redakce a byl pod přímým řízením šéfredaktora. Jejími členy byli Vladimír Remeš, František Mareš (redaktor a autor) a Oldřich Knítl (autor). Hlavním cílem tohoto týmu mělo být dovést zdánlivě slibné náměty (rozumějme: náměty obsahující žádaná témata) do podoby profesionální kvality, která by opravňovala jejich realizaci. Činnost této skupiny nepřinesla prakticky nic.

RDLF pokračovala v činnosti pod vedením Jana Koláře v oblasti původní dokumentární tvorby v podobném duchu, jako tomu bylo dosud. Nadále produkovala převážně tzv. psané (tedy fabulované) dokumenty. Její program však nabyl větší žánrové pestrosti, objevil se magazínový pořad **Depeše F** (devadesátiminutová revue literatury a dramatu faktu). Svatoopluk Štefl přenesl ze svého bývalého působiště v krajském studiu v Hradci Králové počátkem roku 1987 seriál **Jak to vidím já**, „malé rozhlasové hry s výrazným publicistickým poselstvím, navíc v živém vysílání za aktivního, nepředstíraného a nestylizovaného dialogu s posluchačem“.⁴⁹ Vznikla tu snaha provokovat diskuse nad nejrůznějšími kritickými postřehy mířícími především do výrobní sféry. Pořady působily v dobovém kontextu poměrně odvážně, jejich míra otevřenosti byla však dána stejnými limity, jaké jsme konstatovali u jiných pokusů vyrovnat se v rozhlasovém vysílání s požadavkem doby, tedy s perestrojkou.

Pozitivem bylo, že RLDF získala k externí spolupráci okruh autorů a herců spjatých s některými malými pražskými scénami (Semafor, Studio Y).

Činnost této redakce, která svými aktivitami stále častěji zasahovala do sfér působnosti ostatních redakcí

(literární, ale zejména redakce rozhlasových her), skončila v této podobě v červnu 1989, kdy se Janu Kolářovi podařilo RLDF sloučit s redakcí rozhlasových her.

Rozhlasová zábava

Oblast rozhlasové zábavy byla vedením rozhlasu označena za jednu z dominant programu. Zábava byla vnímána jako potřebné vyvážení ideově závažného propagandistického působení rozhlasu. Pozornost této „odlehčující“ složce programu věnoval dokonce i ÚV KSČ. Na jeho podnět byla v polovině roku 1974 založena **Hlavní redakce zábavy** (HRZ). I do jejího poslání byly ovšem vloženy prvky tzv. socialistické výchovy. První šéfredaktor HRZ **Vlastimil Brtěk** to formuloval slovy: „(...) pořady pokládáme nikoli jen za jakési zpestření programu, ale za nový kulturně-politický prvek, který organicky zapadá do současného pojetí socialistického rozhlasu.“⁵⁰ Redakční počiny, zejména toporná politická satira a tzv. kontrapropaganda (propaganda namířená proti ideologickému působení ze Západu), však nesly zřetelné rysy politického konjunkturalismu a nevkusy.

Později se objevily soutěžní a kontaktní pořady, například víkendový **Teď něco dobrého ať každý dá**, **Hrajeme za dobrou práci**, **Hrajeme mezi třetí a čtvrtou**. Obnoven byl model veřejně natáčených estrád, na jejichž vzniku se podílela krajská studia. Součástí redakce se stal oblíbený **Kolotoč**, oživený nyní pravidelnou poradnou. Citelně chyběl rozhlasový kabaret. Ten vznikl po nástupu nového šéfredaktora **Josefa Hajdučíka** (v říjnu 1977 vystřídal Vlastimila Brtka a brzo se rozloučil s některými pracovníky, například s Jaromírem Čermákem a Radomírem Vrzákem). Tvůrčí část redakce (**Helena Novotná**, **Zdenka Vlašimská**, **Václav Bálek**, **Ilja Kučera**, **Bedřich Zelenka**, **Zdeněk Bouček** aj.) Hajdučík posílil mladými redaktory (**Jiří Kamen**, **Michal Madry**). K dřívějším cyklům **Hlásíme se...** přibýly soutěžní pořad **Kdy to bylo?**, rodinný magazín **Kalendář**, **Kaleidoskop humoru**, satirický **Forčeking** a především již zmíněný **Kabaret**, který při premiéře sledovalo 1 750 000 posluchačů (vysílal se v neděli, stopáž 30 minut, od 1. ledna 1980 60 minut).

S redakcí začali pravidelně spolupracovat zkušení autoři: Ondřej Suchý, Oldřich Dudek, Darek Vostřel, Jiří Melíšek, Miroslav Plzák, Miloslav Švandrlík...

Hajdučík si svým razantním a suverénním vystupováním dokázal ve vztahu k vedení rozhlasu získat respekt a pro redakci zábavy vydobýt poměrně výhodné postavení a slušné pracovní podmínky. Redakci přestěhoval do paláce Metro na Národní třídě, do prostor, které kdysi rozhlas získal se záměrem vytvořit zde veřejné nahrávací studio. Tento záměr se sice nikdy neuskutečnil, v Metru se však podařilo vybudovat technické zázemí – vlastní studio pro nahrávání menších pořadů.

Úroveň autorských pořadů a rozhlasových kabaretů se postupně zvyšovala. Stěžejním programovým typem se od roku 1982 stal dopolední blok **Na nedělní vlně Prahy**, pořad, který postupně připravovala také jednotlivá krajská studia Čs. rozhlasu. Na poměrně široké žánrové nabídce se podílely pokusy o tzv. **talk show** (Waldemar Matuška, Jiřina Bohdalová, Vladimír Dvořák atd.). V roce 1988 ve spolupráci se Slovenským rozhlasem vznikl pořad **Haló, Praha – haló, Bratislava**, zábavný měsíčník obou redakcí zábavy, dále nedělní pořad **Večer s humorem**, **Galerie humoru** zařazená na páteční podvečer na stanici Vltava, sobotní dopolední kabaret aj.

Pořady redakce zábavy, zejména kabaretní typy, vznikaly stále častěji v podobě nahrávek za účasti publika, což zvyšovalo životnost a dojem bezprostřednosti pořadů.

V rámci redakce zábavy se připravoval rovněž oblíbený týdeník pro fonoamatéry **Halali** (redaktor **Z. Bouček**, později **V. Valenta**).

Rozhlasová zábava v osmdesátých letech působila za stejných ideologických podmíněných omezení jako veškerá ostatní tvorba. Pochvalný tón, který se na její adresu snašel z rozhlasových vedoucích postů, signalizuje, že zábavný program plnil z hlediska zadavatelů uspokojivě společenskou objednávku, vypořádal se s nároky na „angažovanost“. Jistá míra spokojenosti, kterou redakce u vedení vyvolala, však umožnila, aby se vytvořil prostor pro přípravu programu, který byl v převažující části posluchačsky přijatelný, skutečně zábavný a oproštěný od prvoplánové proklamativnosti (například obsáhlý objevený cyklus o kabaretu Červená sedma atd.). V závěru osmdesátých let se pak redakci dařilo přivádět ke spolupráci některé osobnosti, které po roce 1968 měly rozhlasové působení zakázané (D. Pokorný, V. Dusil atd.), ale i mladší tvůrce z řad malých alternativních divadelních scén a seskupení (například Sklep, bratři Justové, J. Burian, J. Dědeček). Šlo o osobnosti, které produkovaly v rozhlasových podmínkách umírněně nezávislý humor.

Programové bloky aneb 3 x 60, a to stereo, Dveře dokořán

Speciální programové skupiny, které vznikly na sklonku sedmdesátých let při Hlavní redakci programu, přinesly do vysílání nové typy stereofonně realizovaných pořadů. 3 x 60, a to stereo (odpovědný redaktor **Milan Rykl**, moderátoři **Ota Nutz**, **Pavel Tumlíř**, **Václav Čapek**, **Bronislava Znamenáčková**) poprvé vysílaly stanice Vltava a Děvín 8. října 1977. Dveře dokořán se vysílaly od roku 1978, původně jako čtrnáctideník, od ledna 1980 třikrát měsíčně, od roku 1982 pak pravidelně jednou týdně.

V obou pořadech vznikl „nadredakční“ prostor pro uplatňování především stereofonně realizovaných pořadů. Právě tato okolnost představovala výraznou proměnu v dosud striktně rozvržené organizaci a ve sférách působení tzv. hlavních redakcí (jejich šéfové si občas stěžovali, že tyto pořady zasahují do kompetence některých dílčích redakcí), ale vysílání mělo velký posluchačský ohlas, takže se o jeho existenci redaktori nemuseli obávat. Navíc oba pořady od počátku zaštitil svou autoritou jeden z nejmocnějších mužů normalizačního rozhlasového vedení Pavel Nykles. V průběhu osmdesátých let se oba bloky zařadily mezi nejoblíbenější a nejposlouchanější pořady stanice Vltava. V roce 1987 poslouchalo například 3 x 60, a to stereo pravidelně přibližně 160 000 lidí. Typově šlo o náročnější uměleckou publicistiku (besedy ve studiu, sondy, reportáže apod.), hudební a slovesné programy koncipované od svého základu stereofonně.

V průběhu času se podoba obou pořadů ustálila. Do Dveří dokořán začala přispívat jednotlivá krajská studia – Brno, Ostrava, Hradec Králové – a také Bratislava. Pořady přestaly být prezentovány jako experiment, jak tomu bylo zpočátku.

Pořad 3 x 60, a to stereo měl tyto pravidelné rubriky: Hudební kuchyně, Hovory s posluchači, Chvilky s vážnou hudbou, literární část (připravovaná a dodávaná literárně-dramatickou redakcí), Dálnice pro písničku (nahrávky TOČRu a populární hudba z jiných zdrojů). Obsahovou část Dveří dokořán tvořily převážně umělecká publicistika a tzv. dominanty, tedy většinou rozhlasová kompozice, případně pásmo složené z autentických příběhů, forma fičru, dále pak vhodně volená hudba. V obou případech se rozhodujícím prvkem stávala

osobnost průvodce-moderátora. Ten byl sjednocujícím elementem, kontaktní osobou a současně také hlavním dramaturgem stavby celého pořadu.

Ota Nutz (1939–2000)

Absolvoval fakultu osvěty a novinářství UK. V letech 1960–1964 působil v krajském rozhlasovém studiu v Ústí nad Labem, v letech 1964–1970 v Čs. televizi, odkud musel odejít. Od roku 1978 se datuje jeho stálá externí spolupráce s Čs. rozhlasem (3 x 60 a to stereo, Dveře dokořán, Káva u Kische). V roce 1990 uváděl Hovory z Lán s prezidentem V. Havlem. V posledním desetiletí úzce spolupracoval s Jiřím Vejdou, s nímž vytvořil profesionálně vytříbenou publicistickou dvojici.

Vysílání pro děti a mládež

Péče o mladého posluchače patřila vždy mezi hlavní úkoly, které normalizační vedení rozhlasu hlasitě deklarovalo při každé příležitosti jako prioritu.

Pozornost rozhlasového vedení se nesoustředila tolik na vysílání pro nejmladší věkové kategorie, důraz byl kladen především na kategorii tzv. dospívající mládeže. Na vnímatele ve věkové kategorii cca 15–20 (ale i více) let byly soustředěny četné pořady, které měly za cíl nejen bavit, ale i vychovávat v duchu vládnoucí ideologie.

Produkce **Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež (HRDM)** sestávala z části orientované na program umělecký (pohádky, hry, hudební pořady) a na pořady vzdělávací a publicistické. Tvarové a žánrové inovace byly patrné především v oblasti publicistiky.

Skutečnost, že rozhlas v polovině sedmdesátých let ve sféře publicistiky postupně dospěl k tendenci uplatňovat živé vysílání, otevírala mimo jiné také prostor pro vznik řady **kontaktních pořadů určených mládeži**. Dlouhou tradici má v tomto směru **Mikrofórum**, denní pořad, který vznikl už v polovině šedesátých let (poprvé se vysílalo 12. července 1965 na ČS I, tehdy pouze ve všední dny). Po srpnu 1968 bylo jeho vysílání zastaveno, ale na začátku roku 1969 bylo opět obnoveno – byť v jiném obsahovém duchu. V sedmdesátých letech bylo Mikrofórum vysíláno na okruhu Hvězda, takže se do jisté míry muselo přizpůsobit charakteru proudového vysílání. Pořad si zachoval formu zpravodajského deníku určeného mládeži (připravovalo ho v té době Ústřední vysílání politického zpravodajství a publicistiky). Byl koncipován jako sled krátkých, průměrně tříminutových

vstupů, informací nebo rozhovorů, proložených populární hudbou.

Vedle Mikrofóra postupně vznikly nebo v působení pokračovaly další pořady určené mladé generaci posluchačů, převážně týdeníky (**Meteor**, zaměřený na přírodní vědy – vysílán už od roku 1962, objevily se **Pa-prsek**, magazín vědy a techniky, **Listárna** zabývající se především otázkami lidských vztahů, dále pak hudební pořady **Start**, **Toulky za písničkou**, **Metronom** – od 7. ledna 1975). Dominantní postavení v první polovině sedmdesátých let získaly především dva pořady: **Mládežnický pondělník** a **Kontakt**, které společně obsáhly 110 minut programu týdně.

Od 7. ledna 1974 k nim přibyl čtyřhodinový blok určený mládeži **Vysílá studio mladých** (vždy v pondělí 19.00–23.00 hod. na stanici Praha).

Takto rozsáhlá plocha umožnila pořad vnitřně pestře strukturovat a zahrnout do něj celou škálu témat, velké množství žurnalistických žánrů, pořady určené rozdílným sociálním skupinám. Co do systému přípravy se autoři rozhodli pro spojení živého vysílání se stáčenými, tedy předem připravenými, částmi. Pořad měl vybudované vnitřní schéma jednotlivých částí, to však platilo pouze orientačně, zůstával tu poměrně velký prostor pro změny, improvizaci.

Pořad byl podroben ostrému dohledu vedení. Míra kritičnosti a otevřenosti byla přirozeně limitována striktně formulovanými požadavky. Přesto však – posuzováno v kontextu ostatních médií – se Studio mladých postupně stalo velmi oblíbeným a poslouchaným pořadem. Dočkávalo se čas od času pochvaly od nejvyššího vedení, kritizována byla však uváděná hudba, která se vedení nezdála dostatečně „ideově“ nezávadná.

Redakci vysílání pro děti a mládež vedl v sedmdesátých letech šéfredaktor **Svatopluk Dolejš**, jeden z představitelů nejostřejší normalizační linie. Jeho zástupcem byl **Bořivoj Horák**. V redakci, která připravovala pořad Vysílá studio mladých, působili: **Josef Segeth**, vedoucí Studia mladých, **Jaroslav Šturma**, **Boris Riegler**, **Daniela Sedlářová**, **Vladimíra Bohatová**, **Bronislava Žemličková (Znamenáčková)**. V redakci her pro děti a pohádek byla nejzkušenějším dramaturgem **Eva Košlerová**, v redakci Pionýrské jitřenky pracovaly **Hana Rudášová** a **Alena Sekerová**, v redakci vzdělávání a výchovy **Vladislav Cvekl**, **Jaroslava Veitová**

(redakce jazykových kurzů), **Libuše Gabrielová**, v hudební redakci pro děti a mládež **Miroslav Turek**, **Čestmír Stašek** a **Libor Mathauser** a hudební režisér **Milan Baginský**.

Početně velkou žeň nových pořadů přinesla HRDM zejména v roce 1979, který byl vyhlášen Mezinárodním rokem dítěte (redakce Pionýrské jitřenky připravila několik seriálů a dílčích pořadů, literárně-dramatická redakce pro děti a mládež přichystala dopravní soutěž Dobrý chodec, řadu četeb a pohádek z celého světa).

Od podzimu 1979 začalo Studio mladých vysílat **Kontakt**, čtrnáctidenní stereofonní publicistický pořad zaměřený na mládež od 15 do 25 let (vysíláno na stanici Vltava).

Literárně-dramatická redakce HRDM (v osmdesátých letech ji vedl **Jan Czech**) připravovala jednak pořady pro nejmenší posluchače – tuto linii reprezentoval tradiční a oblíbený pořad **Dobrou noc, děti** (od 6. ledna 1969 **Dobrý večer, děti**, obecně však známý spíše pod jménem **Hajaja**), který byl uváděn tradiční flétnovou znělkou, v mnoha vydáních byl spojen s nezaměnitelným projevem Vlastimila Brodského a vysílal se od ledna 1961 v 18.50 na stanici Praha. Jeho redaktorkou byla v prvních letech **Vlasta Čtvrtková**, po jejím úmrtí v roce 1968 se jejím nástupcem stal **František Nepil**. Ten v redakci pracoval (v interním vztahu) pouze dva roky, po odchodu zůstal stálým spolupracovníkem a autorem. František Nepil byl autorem velkého množství drobných povídek, pohádek a příběhů pro děti i dospělé, fejetonů, v druhé polovině osmdesátých let pak i oblíbeným moderátorem ranních bloků na stanici Praha.

Pravidelný vysílací čas si nadále uchovávaly **nedělní odpolední pohádky** a **sobotní hry pro mládež**. Pohádky dramaturgicky připravovaly **Eva Košlerová**, později **Václava Ledvinková**, **Markéta Zinnerová**, hry **Ivan Hubač**, **Marie Říhová**, **Viktorín Šulc** a další. Pohádkový repertoár byl velkou měrou uchráněn před jinak všudypřítomným požadavkem ideově-výchovného působení. Převaha pohádek čerpala z klasického odkazu, autory byli vesměs zkušení tvůrci, v některých případech do této oblasti přispívali i zapovězení autoři pod cizími jmény, například František Pavlíček.

Hry pro mládež byly vystaveny kritice daleko častěji. Vedení od nich požadovalo větší podíl příběhů ze současnosti

F. Nepil

a exponování příkladného „kladného“ hrdiny. Vzhledem k tomu, že normalizační vedení dlouhodobě kladlo výchovu socialistické mládeže na jedno z nejdůležitějších míst rozhlasového působení, je zřejmé, že nad podobou her pro mládež byla svedena nejedna diskuse. Přes řadu pokusů o postižení současnosti ve hrách pro děti a mládež se redakce setkávala s mnohem větším posluchačským ohlasem v případě titulů, jež čerpaly z klasické dobrodružné literatury či z adaptací látek ze sféry science fiction (například série dramatizací románů Julese Verna).

Režii literárně-dramatických pořadů pro děti a mládež se věnovali zkušení režiséři **Karel Weinlich**, **Jan Berger**, dále pak **Ivan Holeček**, **Jiřina Martínková**, **Jan Uhrin**, **Ladislav Rybišar** (v období sedmdesátých let po jistý čas také herec **Gustav Heverle**).

Vysokou kvalitu měly dlouhodobě **vzdělávací pořady**, které redaktor **Kamil Horák** zaměřil především na rodiče, na snahu postihovat výchovné problémy. **Hovoříme s rodiči**, pořad, který měl více než pětadvacetiletou tradici, byl v roce 1980 nahrazen pořadem **My a děti**.

Specifické výchovné zaměření mělo pravidelné **vysílání pro školy**.

Řada výchovně orientovaných pořadů byla koncipována se zřetelem na působení v konkrétních oblastech – ochraně životního prostředí byl věnován v roce 1981 cyklus dvacetiminutových pořadů **Otvírání studánek**, na zdravotní osvětu se soustředil cyklus **ABC malých doktorů**, bezpečnosti silniční dopravy byl pak zasvěcen desetidílný cyklus **Zlatá zebra** s podtitulem Abeceda budoucího motoristy. Tvůrcem a redaktorem těchto tří výchovných cyklů byl **Bohumil Kolář**, který působil jako redaktor dětské publicistiky, počátkem osmdesátých let jako zástupce šéfredaktora, od roku 1985 jako šéfredaktor HRDM (vystřídal v této funkci Svatopluka Dolejše). Bohumil Kolář se stal hlavním iniciátorem každodenně vysílaných pořadů **Domino**, později také **Rádio na polštář**. Podílel se také na založení stanice **EM** v roce 1989.

Do roku 1982 se vysílání pro děti ve všední dny spojkilo pouze s Hajajou a vysíláním pro školy. Vznikem **Domina** (s podtitulem Rozhlasový klub dětí vysíláno od 4. ledna 1982) se objevila denní hodinová plocha koncipovaná jako pestrý moderovaný blok, který zahrnoval příspěvky publicistické, výchovně-vzdělávací, umělecko-slovesné i hudební. Pořad představoval výrazné novum především svou kontaktností. Na přípravě Domina se postupně podílela i krajská studia Čs. rozhlasu.

K víkendovým pořadům určeným dětem školního věku patřila **Pionýrská jitřenka** (vznikla v roce 1953).

Pro přípravu publicistických pořadů určených kategorii tzv. mládeže, tedy mladých lidí věkové skupiny zhruba od 15 do 30 let, byla v roce 1980 ustanovena v rámci HRDM **Redakce mládežnické publicistiky**. Její činnost zahrnovala čtyři programové řady, jež reprezentovaly čtyři typy pořadů: **Mikrofórum** (každý všední den odpoledne, stanice Praha), **Studio mladých** (pondělí večer, Praha), **Studentský chlebiček** a **Kontakt** (Vltava). Mikrofórum (od ledna 1987 se rozšířilo o **Noční linku mikrofóra**, charakterizovanou jako „dia-

logy o životě“) a Studio mladých si uchovávaly vysokou přízeň posluchačů. Mikrofórum mělo podle tehdejších výzkumů pravidelně 1 200 000 posluchačů, Studio mladých jen o něco méně – kolem jednoho milionu.

Redakce (pod vedením **Daniely Sedlářové**, s redaktory **Ivanem Jablonským**, **Ivanem Rösslerem**, **Janem Fraňkem**, **Jitkou Götzovou**, **Josefem Prouzou**) se s uvolňováním a přestavbovými tendencemi, které se do vysílání prosazovaly zejména po roce 1986, velmi často pouštěla do poměrně otevřených kritických pohledů na stav našeho hospodářství. Míra této otevřenosti v řadě případů zřetelně překračovala odvahu, s níž společensko-kritické náměty pojednávaly ostatní publicistické redakce. Zde lze hledat jednu z příčin faktu, že to byli právě redaktori Mikrofóra (Sedlářová, Jablonský, Rössler), kteří byli z celého Čs. rozhlasu prvními reportéry, již po listopadových událostech v roce 1989 vědomě překročili direktivy vedení Čs. rozhlasu a otevřeně referovali o dění ve společnosti.

V rámci HRDM byl v roce 1988 realizován cyklický pořad, který zaznamenal mimořádný společenský ohlas. **Šanci pro 3 milióny** s podtitulem „Rozhlasový experiment pro všechny, kdo kouří“ připravili Jana a Boris Rieglerovi. Pod režijním vedením Karla Weinlicha vznikl projekt, který oslovil velké množství lidí a stal se příkladem pozitivního vlivu rozhlasového vysílání.

Dne 4. září 1989 zahájil činnost nový programový okruh určený mladým posluchačům: ve spolupráci HRDM v Praze a Hlavní redakce pro mládež a vzdělávání v Bratislavě vznikla **stanice EM**. Vysílala v pásmu VKV II (evropská norma CCIR – současně ovšem šířeno i na středních vlnách), byla koncipována jako osmihodinové vysílání (15.00–23.00 hod.) a spojovala úspěšné programové typy obou stanic (Mikrofórum, Noční linka Mikrofóra, resp. Rádio Elán a Modrá vlna). Základem bylo živé vysílání, informace o politice, ekonomice a kultuře; 65–70 % vysílání tvořila hudba, zejména tzv. menšinových žánrů. Tento projekt skončil se závěrem roku 1990.

Hudební vysílání

V celém sledovaném období tvořila hudba přibližně padesát procent vysílání Čs. rozhlasu.

V základním dělení je třeba sledovat výrazně odlišný vývoj oblasti tzv. vážných hudebních žánrů a tzv. žánrů populárních.

Sledujeme-li vývoj rozhlasového dění na přelomu šedesátých a sedmdesátých let v jednotlivých programových oblastech, táhne se celým spektrem jako červená nit ostrý předěl. Ve srovnání s jinými oblastmi programu se tento zlom dotkl nejméně výrazně vysílání vážné hudby. Svědčí o tom i fakt, že v několikrát už citovaném materiálu Analýza činnosti pravicově-opportunistic- kých sil není o oblasti **vážné hudby** ani slovo.

Redakci vážné hudby sice také postihla kádrová čistka, ale v daleko menším rozsahu, nežli tomu bylo v případě jiných útvarů. Na seznamu vyškrtnutých straníků, kteří v rozhlase zůstali se zárukou, byl například hudební redaktor **Václav Břešťák**. Jistý důsledek normalizačního dopadu pocítili redaktoři, kteří se starali o soudobou vážnou hudbu. V tomto oboru, v němž docházelo vždy k lobbystickým tlakům a urputné snaze prosadit své skladby, získali rozhodující slovo představitelé skupiny skladatelů, kteří si už před rokem 1968 vysloužili vlídné přijetí režimu „socialisticky angažovanou tvorbou“ – například Jan Seidl, Zdenko Nováček, Václav Felix, Václav Dobiáš a další.

O co méně na sebe soustředila pozornost redakce vážné hudby, o to větší spory a diskuse proběhly (včetně mnohých represivních důsledků) v oblasti tzv. **hudby populární**. Tě je ve výše zmíněném kritickém materiálu věnováno hodně pozornosti. Redakce populární hudby byla zahrnuta mezi jedno z „pravicově-opportunistic- kých“ center.

„(...) skupina v hudebním vysílání – Kostovová, Macourek –, která měla spojení s koordinačním výborem uměleckých svazů, po léta v rozhlase pěstovala a rozšiřovala anglosaskou pop-music, vytvářela zejména mezi mladší generací ideovou atmosféru zaměřenou proti socialismu a nakonec přispěla k využití této oblasti otevřeně ve prospěch pravicového oportunismu.“⁵¹

„Tento žánr i většina lidí, kteří ho vytvářejí, žije z obdivu k zemím, kde se jeho módní směry rodí, k jejich tvůrcům a populizátorům. Převzali jejich terminologii, např. big-beat, big-band, sweet, hitparade, evergreen, dixieland apod. Texty písní oplývají mnoha v češtině už zdomácně- lými termíny, např.: darling, spleen, O. K., lady aj. I názvy písní naznačují, k čemu se hlásí: Good bye, Oh, baby, baby, Můj táta Jack, Svatojanský happening a mnohé další. Není náhodou, že tolik zpěváků, špičkové nevyjímaje, zpívá

rádo anglicky, i když většina neví, co zpívá. (...) Velkou postavou pravicové fronty v hudební oblasti byl dlouho- letý vedoucí pracovník v rozhlasovém hudebním vysílání Harry Macourek. Byl aktivním členem koordinační komise uměleckých svazů a jeho zásluha na bloudění řady pracovníků hudebního vysílání, včetně vedoucích, je mimořádně velká. Z televizní obrazovky jsou známy scény, kdy např. Helena Vondráčková zpívá na manifestaci (...) Josefu Smrkovskému, Y. Simonová zpívá na předscéně (...) A. Dubčekovi „Zase přijde máj“. (...) pracovníci hudební redakce Čs. rozhlasu dopustili a někteří aktivně přispěli k tomu, že se především tato hudební oblast dala plně do služeb pravice, došlo zde k hlubokému úpadku národní kultury a k negaci socialistické zábavné hudby, byly zde otevřeny dveře ideologické diverzi a vulgárně pravicové, často i pro- izraelské agitaci.“⁵²

Démonizace zhoubného vlivu populární hudby západní provenience je přirozeně zcela v duchu ideolo- gického pohledu na kulturu. Jestliže však materiál zdůrazňuje, že se v oněch „krizových letech“ v rozhlase natáčelo velké množství hudebních snímků západní pop-music a jazzu, zatímco se téměř nenatáčely skladby pocházející ze socialistických zemí, pak je to argument ve své podstatě pravdivý – je si však třeba uvědomit, že v předchozích více než patnácti letech se naopak nena- táčelo nic jiného než hudba socialistických zemí a že na- příklad sovětských skladeb byl už v té době plný archiv.

Na poradě vedení ČRo byl 9. února 1971 projednán a schválen materiál Poslání zábavné hudby v Čs. roz- hlase, který zpracoval Jiří Štilec. Šéfredaktor HRHV se v materiálu obrací na vedení rozhlasu:

„Žádám, aby byla urychleně přijata tato opatření:

a) nepřipustit další narůstání zábavné hudby v rozhlasovém vysílání,

b) stanovit celostátní rozhlasovou orientující normu proporcí domácí a zahraniční hudby, a to v rámci týdenního objemu 50 % domácí hudby, 25 % hudby socialistických zemí, nejvíce 25 % hudby ostat- ních zemí.“⁵³

Důslednou „očistou“ prošel celý fond nahrávek písní popu- lární hudby. Komise, která byla vytvořena k prověrce fondu zábavné hudby, ukončila svou práci 31. března 1971. Měla za úkol vyřadit písně nevhodné jak po stránce textové, tak hudební. Výsledky jejího úsilí shrnují Seznamy písní, které lektorská komise nedoporučila k vysílání v Čs. rozhlase v českých zemích. Obsahují celkem 745 písní. Tituly, které

se na seznamech ocitly, budí často naprostý údiv a jen stěží si lze dnes představit, čím mohly komisi vadit. (Vyřazeny byly například písně repertoáru Karla Gotta Korunou si hodím, Zpíval jsem rád, Mám rozprávkový dom, Pošli to dál... a mnoho dalších.)⁵⁴

Vedle prověrek repertoáru a stanovení kvót přišlo vedení Čs. rozhlasu také s iniciativou podporovat tvorbu nových písní, jež měly (podobně jako ostatní program) plnit především propagandistickou roli. Důkazem masivní podpory tzv. nové angažované tvorby je vznik četných soutěží a festivalů, které rozhlas buď sám pořádal (**Písničky pro Hvězdu**), nebo na jejichž organizaci se podílel. Většinu z nich přebíral do vysílání – například **Festival politické písně Sokolov**.

Hudební vysílání – situace v druhé polovině sedmdesátých let

Redakce vážné hudby tvořila svůj program i nadále ve vyvážené podobě. Svoje dominanty nacházela (kromě pravidelných hudebně-vzdělávacích pořadů a cyklů přenosů a záznamů významných hudebních událostí – operních sezon, festivalů Pražské jaro a dalších, tedy programů, které si držely naprosto nezpochybnitelnou kvalitu) především v akcích, jež připomínaly důstojnou formou výročí slavných hudebních velikánů. Po roce 1974, který byl na výročí českých hudebníků zvlášť bohatý a stal se proto **Rokem české hudby**, byl pak například rok 1978 věnován jubileu Janáčkovu atd.

Hudební vysílání té doby plnilo svoji základní úlohu v produkci a reprodukci kvalitní hudby všeho druhu, zvyšovalo obecný hudební vkus, podporovalo zájmovou uměleckou činnost. Redakce byla však přirozeně současně nucena vysílat a propagovat také tzv. politickou píseň a společensky angažovanou hudbu. Vznikaly nové nahrávky dělnických, budovatelských a revolučních písní a také nová sborová díla a kantáty, které se pokoušely oslavovat památná data (a osobnosti) související s historií dělnického hnutí. Tento typ tvorby se ve vysílání uplatňoval především u příležitosti různých výročí – 1. a 9. května, 25. února, ve dnech stranických sjezdů a o volbách. Tato oblast hudebního vysílání byla na programových konferencích hodnocena jako vrchol působení redakce. Neméně velký důraz kladlo vedení rozhlasu na sféru folkloru, který byl prosazován jako součást bohatého odkazu lidové kultury.

Oblast zábavné (tzv. populární) hudby byla nadále vystavena ostrému doзору a kritice. Sledovaly se nejen poměry zastoupení české a zahraniční hudby, nýbrž stanoven byl i ideální poměr orchestrálních a zpívaných skladeb (60 : 40). Normovány byly i principy výběru skladeb. Na programové konferenci v roce 1975 ústřední ředitel Čs. rozhlasu Ján Riško stanovil mimo jiné tři základní principy, jimiž každý programový pracovník musí hudební dílo zkoumat, a to zda je realistické, lidové a stranické. Z fonotéky a z katalogů byly výběrovými komisemi dále vyřazovány „nevhodné“ skladby. Často proti vůli hudebních redaktorů byli do vysílání prosazováni tzv. angažovaní umělci a tělesa (například zpěvák Pavel Liška či svazácká skupina Plameny)

Velký prostor byl ve vysílání věnován **dechové hudbě** s nadprodukcí tzv. **lidovek**.

Čs. rozhlas byl v té době provozovatelem celé řady **hudebních těles** (Symfonický orchestr Československého rozhlasu v Praze, Symfonický orchestr Československého rozhlasu v Bratislavě, Plzeňský rozhlasový orchestr, Taneční a Jazzový orchestr Čs. rozhlasu v Praze, Taneční orchestr Čs. rozhlasu v Bratislavě, Orchester Studio Brno, Ostravský rozhlasový orchestr, Košický rozhlasový orchestr, Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů, Orchester lidových nástrojů v Bratislavě, dále pak Pěvecký sbor Čs. rozhlasu v Praze).

Hudební vysílání – situace v osmdesátých letech

Podobně jako tomu bylo v předchozí dekadě, i v průběhu osmdesátých let byla oblast hudby tzv. vážné považována za v zásadě neproblematickou, zatímco zábavná a populární hudba činila tehdejšímu rozhlasovému vedení neustále starosti: „*Nejzávažnější je smutný fakt, že nežádoucích vlivů (komercializace, lascivita, kýčovitost, primitivismus aj.) nebyla ušetřena naše autorská tvůrčí fronta. Tak se shledáváme s tím, že místo, aby zábavná a populární hudba plnila funkci aktivizující, určitá její část spíše plní funkci ‚drogující‘.*“⁵⁵

Rozhlas participoval na přípravě a realizaci rostoucího počtu festivalů určených populárním písním (Děčínská kotva, Bratislavská lyra, Zlatý palcát...). Populární písňová tvorba zemí socialistického tábora byla prezentována v pravidelném mezinárodním pořadu **Osm písní ve studiu**, který vysílaly rozhlasové všechny členské země OIRT.

V druhé polovině osmdesátých let však i ve sféře zábavné hudby prezentované Čs. rozhlasem docházelo k jistému uvolnění. Zásady formulované pod pojmem Koncepce jednotné hudební politiky sice nikdo neodvolal a nezrušil, jejich dodržování však přestávalo být tak striktně sledováno, pozornost rozhlasového vedení vůči této sféře poněkud umdlávala. Do vysílání byly daleko častěji zařazovány skladby z dosud odsuzované anglosaské oblasti, ve větší míře se prosazovala rocková hudba, především v pořadu s dlouhou tradicí **Větrník** (vysílal se od července 1973 na stanici Vltava), ale i ve vysílání **Hvězdy**. Liberálnější vztah k hudbě se projevoval nenápadně, formou postupného a pokusného zkoumání půdy.

V pravidelných anketách, které pro posluchače pořádal pořad **Větrník**, vítězila v české části ankety několik let po sobě skupina Citron, na dalších místech se umísťovaly skupiny **Pražský výběr**, **Stromboli**, **Arakain**, **Vitacit**, **Tublata**, v zahraniční části pak skupiny **Metallica**, **U 2**, **King Diamond**, **Pink Floyd**, **Cure**, **Iron Maiden**, **Deep Purple**. Posluchači tak samozřejmě hlasovali o produkci, kterou znali především z poslechu soukromých nahrávek, případně z poslechu zahraničních rozhlasů, ale šlo současně o skupiny, které jim v malých dávkách už nabízelo i vysílání Čs. rozhlasu.

Přípravu pořadů z oblasti vážné hudby zajišťovaly v rámci Hlavní redakce hudebního vysílání dvě dílčí redakce: **Redakce symfonické, vokální a komorní hudby (SVK)** a **Redakce hudební publicistiky a vzdělávání (HPV)**. Obě části redakce byly – i když v menší míře nežli redakce ostatní – nuceny připomínat a oslavovat nejrůznější výročí, přispívat k „výchově socialistického člověka“. A tak vznikaly cykly a řady, které akcentovaly tzv. pokrokové tradice české hudební kultury, představovaly tvorbu „angažovaných“ tvůrců našich i z ostatních socialistických zemí. O něco snazší úlohu měla v tomto směru SVK, která se s daným úkolem často mohla vypořádat zařazením nahrávek v interpretaci špičkových sovětských hudebníků a celý záměr podepřela patřičně zformulovaným úvodem. Poněkud složitější to bylo však u jiných tzv. vyhrávacích pořadů (interní žargon pro hudební pořady bez obsáhlého průvodního slova), v nichž se redakce zavazovala (v daném případě na počest 40. výročí osvobození republiky So-

větskou armádou) „*přednostně uvádět díla našich soudobých skladatelů (...) spjatá s bojem proti fašismu a válce, spojená s budováním socialistické společnosti, bojující za lepší život na naší planetě*“.⁵⁶

Kromě takto orientovaných řad měla SVK ve vysílání (především na stanici Vltava, méně už na stanici Praha) dostatek prostoru, aby koncipovala posluchačsky zajímavé a žánrově pestré programy složené z děl autorů všech stylových období, nabízející nahrávky ve špičkové interpretaci. Ze škály pravidelných pořadů jmenujme alespoň některé: **Polední koncert**, **Noční koncert**, **Krásy hudebních mistrů**, **Hudba starých mistrů**, **Soudobá hudba**, **Hudba 20. století**, **Slavné operní árie**, **Hraje vám Symfonický orchestr Čs. rozhlasu**, ale také pravidelné přenosy z nejvýznamnějšího domácího festivalu **Pražské jaro**, z **Bratislavských hudebních slavností**, z **Mezinárodního hudebního festivalu Brno**. V roce 1988 byla do programu zařazena **Hudba z Atria**, měsíční prezentace děl našich mladých skladatelů v provedení mladých interpretů. Dále redakce připravovala monotematické cykly, například z komorního díla **L. Janáčka**, **B. Martinů** a **A. Dvořáka**, symfonie a instrumentální koncerty **W. A. Mozarta**, slavná oratorní a kantátová díla atd.

Pro redakci hudební publicistiky bylo plnění „angažovaných“ úkolů obtížnější. Výkladové a populárně-naučné cykly, které redakce v hojném počtu chystala, musely čas od času, zejména v letech kulatých výročí, obsahovat série pořadů zaměřených na „pokrokové tradice“ v české i světové hudbě. Tak tomu bylo například v roce 1980 s přesahem do roku 1981, kdy do tradičního měsíčníku **Echo** (vysílal se od roku 1962 s premiérou na stanici Vltava, reprízou na stanici Praha) zařadila osmnáctidílný cyklus o socialistické hudební kultuře **Rodná země zpívá**, věnovaný XVI. sjezdu KSČ, v dalším výročním roce 1985 byl připraven devatenáctidílný hudebně publicistický cyklus **Hlas hudby – hlas míru**, vysílaný simultánně na českém i slovenském národním okruhu, který „*zdařile uskutečnil svůj záměr ukázat na reálných dokumentech z praxe našeho hudebního života realizaci kulturněpolitické linie KSČ v jejím čtyřicetiletém vývoji, s hlavním těžištěm v současnosti*“.⁵⁷

Čtyřicáté výročí osvobození si vyžádalo přípravu desetidílného cyklu **Zápas s fašismem v české hudbě 30. a 40. let**, XVII. stranický sjezd pak byl oslaven cyklem **O tvořivé spolupráci českých a slovenských**

M. Barvík (vlevo) s redaktorem M. Hršelem

umělců, který „uváděl poslanec Federálního shromáždění a předseda Svazu čs. skladatelů dr. Zdenko Nováček“⁵⁸.

Obecně však o produkci této redakce platí totéž co o tvorbě SVK – těžiště její tvorby spočívalo ve velkém množství kvalitní hudební publicistiky soustředěné na významné jevy české i světové hudební kultury v širokém spektru námětů. Redakce produkovala tzv. složené pořady typu rozhlasové montáže nebo rozhlasového pásma v rozsahu 25–60 minut. Pořady využívaly formu rozhovorů, besed, poznámek, objevily se komentáře, přednášky i fejetony, zařazovány byly ankety, glosy, osobní zpovědi, vyprávění. Mnoho pořadů mělo magazínový tvar, složený z drobných příspěvků.

Mezi nejoblíbenější pravidelné hudebně publicistické pořady té doby kromě již jmenovaného Echa patřily: Světem hudby, Minulost hudby očima dneška, Zaostřeno na operu, Operní kapitoly, Gramoolymp, Pro radost sobě i druhým (zaměřeno na amatérské hudební soubory). Koncem osmdesátých let se objevily další: Tribuna mladých umělců (ve spolupráci s krajskými studii přinášela nejzajímavější hudební akce, například Beethovenův Hradec, Chopinův festival v Mariánských Lázních a další), Rozhlasová hudební univerzita, první ročník tříletého cyklu nazvaný Hudba kolem nás. Velkou posluchačskou oblibu si v osmdesátých letech získaly hudebněvzdělávací cykly, které uváděl profesor Miroslav Barvík: Večerní hovory o hudbě, Poslouchejte s námi, Obrázky z dějin hudby pro každého, Maminky, na slovíčko...

HRHV se velkou měrou podílela na přípravě programu, který byl určen Roku českého divadla (1983), ale zejména **Roku české hudby** (1984).

Ve vztahu k vážné hudbě je z celorozhlasového hlediska důležité datum 1. května 1986 – tehdy zahájila vysílání nová bratislavská rozhlasová stanice **Melódia**.

Dne 24. listopadu 1985 se Český rozhlas zapsal významným způsobem do světové historie radiotechnického vývoje – toho dne se uskutečnil **první digitální přímý přenos koncertu**, a sice z pražské Dvořákovy síně do japonského Tokia. Rozhlasoví symfonikové hráli skladby Beethovenovy, Smetanovy a Sukovy, přičemž signál putoval do Japonska poprvé za pomoci komunikační družice.

Z hlediska **technického vývoje** je třeba zaznamenat, že od počátku roku 1988 začal rozhlas vysílat hudební nahrávky z nových nosičů – z kompaktních disků. Tento dnes běžný a ve vysílání dominantně využívaný digitální způsob záznamu se zpočátku prosazoval pomalu. V první fázi se z CD nosičů zkušebně vysílalo na Vltavě jednou za 14 dnů.

V průběhu osmdesátých let se nadále každoročně konaly dvě významné hudební akce, jež se v té době dočkaly dvacítky let své existence – v roce 1986 to bylo dvaceti-letí hudebního festivalu **Prix musical de Radio Brno**, o dva roky později pak si stejné výročí připomněl festival určený mladým interpretům **Concertino Praga**, konaný v Jindřichově Hradci. Tyto úspěšné akce organizovala hudební redakce pro děti a mládež, redakčně se soutěží a festivalu v té době věnoval **Vratislav Beránek**.

Trvalou součástí hudebního programu byly rovněž pořady připravené Redakcí malých hudebních žánrů, zaměřené na hudbu folklorní. Folklor byl nadále spojován s nánosem ideologické zátěže (důraz na pokrokové tradice lidové kultury), což se promítalo do některých cyklů, například do několika částí tříletého cyklu **Barvený zpívající svět** (vysílán od roku 1982), který v rámci širokého spektra zahrnoval i oddíly věnované dělnické písní, hudebním aktivitám souborů v rámci SSM atd. Většina pořadů orientovaných na lidovou hudbu ovšem přinášela kvalitní nahrávky, které v mnoha případech záslužně mapovaly a také pro rozhlas uchovávaly často nenávratně mizející projevy lidové hudebnosti.

Z pořadů jmenujme alespoň dlouhodobý každodenní cyklus na stanici Vltava **Cesty za folklorem**, pravidelně

vysílané nahrávky Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů **Na pěknú notečku**, dále **Špalíček**, **Klenotnice lidových písní**, **Hrají a zpívají Plzeňáci** a další. Takzvaně menšinovým hudebním žánrům byly věnovány pořady **Dostavník folk a country hudby**, **Šansony**, **Melodické nokturmo**, **Polední koncerty dechových orchestrů**, pořad využívající archivních snímků populární hudby **Melodie z mládí** a již zmíněný **Větrník** zaměřený na rockovou hudbu.

Šéfredaktory Hlavní redakce hudebního vysílání postupně byli **Antonín Dvořák** (1971–1980), **Ladislav Kubík** (1980–1983), **Milan Kašpárek** (1983–1989), **Jiří Štílec ml.** (1989–1990).

Jednotlivým hudebním oblastem se redakčně věnovali například Miloslav Nedbal (v letech 1964–1984 vedoucí redaktor SVK), Milena Suhradová (komorní a vokální hudba), Elena Dušková, Alena Möbiová, Anna Vaňková (pro obor opery), Václav Břešťák, Ludmila Čermáková, Rafael Brom (pro obor symfonické hudby), Jiří Teml (dramaturg), Olga Jelínková, Marta Jiráčková, Miroslav Hršel, Květa Svobodová, Jana Vašatová, Alena Daňková, Zdeněk Sobotka, Ivan Ruml (pro oblast hudební publicistiky). V redakci malých hudebních žánrů (RMHŽ) působili mj. Dalibor Basler, Jaroslav Navrátil, Vladimír Truc, Jiří Eliášek, Vladimír Brand, Pavel Vaculík, Vladimír Bár, Petr Hannig, Petr Fink, Emil Strašek, Daniel Dobiáš, Libuše Laštovková, Jana Merhautová. V hudební redakci HRDM pracovali mj. Vratislav Beránek, Jana Hlinková, Otomar Kvěch. Hudební složce zahraničního vysílání se redakčně věnovali Karel Mlejnek a Jiřina Jirásková. Hudebními režiséry ve sledovaném období byli Zdeněk Petr, Bohumil Čipera, Jan Málek, Svatopluk Rychlý, Igor Tausinger. Sbormistrem Pěveckého sboru Čs. rozhlasu byl Milan Malý, TOČR vedl Josef Vobruba, od roku 1983 Felix Slováček. K pracovníkům hudební kartotéky patřili Štěpán Charvát, Jana Jiráková, Eva Hrozná. (Součástí HRHV po celé období byly gramoarchiv a fond hudebnin.)

Hlasatelé

Velmi důležitou složkou rozhlasového programu jako celku byli vždy hlasatelé. V osmdesátých letech začal být kladen velký důraz na jejich moderátorské schopnosti. S výjimkou ryze hlasatelského (tedy stroze objektivního) projevu při tlumočení zpráv začali být oceňováni a vyzdvižováni ti z hlasatelů, kteří byli schopni živého, „kontaktního“ projevu, projevovali autorské schopnosti, dovedli

vést rozhovor, improvizovat, stávali se posluchači partnerem. Souvisí to s nárůstem počtu živě vysílaných pořadů. Z řad hlasatelů, kteří do té doby často působili v roli „pouhých“ tlumočnicků předem připravených textů, se mnozí časem stávali moderátory a průvodci publicistických pořadů (například Studia 7) nebo moderovaných bloků (Dobré jitro). V tomto období postupně zesilovala snaha odlišovat hlasatelský projev na jednotlivých stanicích.

Vedoucím oddělení hlasatelů byl v osmdesátých letech Stanislav Vokál. Sbor hlasatelů prodělával přirozeně v průběhu let proměnu. Prostor této práce dává příležitost pouze některé z nich vyjmenovat, aniž bychom se mohli pokusit o bližší osobní charakteristiky: Hana Mašková, Magda Jančíková, Helena Vernerová, Eva Mastná, Irena Novotná, Marie Poláková, Blanka Langerová, Alexandra Merunková, Eva Smetanová, Eva Odstrčilová, Eliška Vallová, Adelheid Procházková, Květa Tůmová, Jiřina Krupičková, Dana Hofmanová, Jana Kopřivová, Ludmila Kunešová, Anna Švejnhohová, Jana Hrachovcová, Dušica Zimová, Roman Mihina, Jiří Hrubec, Jiří Kubec, Jiří Kubeš, Antonín Langer, Viktor Brehovský, Jiří Hrabák, Miroslav Ullman, Jaroslav Mastil, František Dočkal, Ladislav Vít, Dalibor Stuchlý, Jan Rosák, Vladimír Fišer, Jaroslav Hausdor, Jiří Maxmilián, Josef Rajchl a další. Za hlasatelské působení byla v roce 1988 udělena Cena Čs. rozhlasu Jiřímu Valentovi.

Závěrem

Ve dvacetiletí vymezeném lety 1969 a 1989, tedy v době, kterou označujeme jako normalizace, se rozhlas znovu ocitl v roli nástroje stranických a vládních orgánů. Po nástupu Husákova stranického vedení byla téměř třetina zaměstnanců v důsledku stranických a pracovně-politických čistek propuštěna. Nastalo období direktivního řízení, které bylo založeno na praktických padesátých let. Nastolena byla autocenzura, která se projevila účinněji než dřívější oficiální cenzura. V požadavcích na přijímání nových pracovníků převládaly ve velké většině případů argumenty kádrové nad profesními schopnostmi.

V důsledku masivní proměny zaměstnanců docházelo k vytrvalému úpadku rozhlasového řemesla, zejména v oblasti zpravodajství a publicistiky. Politického tlaku nebyly však ušetřeny ani redakce tzv.

uměleckého programu, které sice nebyly personálními čistkami postiženy tolik, přesto však byly donuceny alespoň část programu zasvětit politickým a propagandistickým cílům.

Na začátku sedmdesátých let došlo k významné programové přestavbě. Vznikla celostátní zpravodajská stanice Hvězda, namísto dosavadního III. programu vznikly další dva národní okruhy – Vltava a Děvín – určené pro kulturní program. Objem vysílání se zvolna rozšiřoval. Program se postupně oživoval o prvky živého vysílání.

Přes velký tlak na podobu vysílané populární hudby se normalizátorům nikdy nezdařilo zcela zlikvidovat vliv západních vzorů, zejména ve sféře popu a rocku. Redakce připravující vysílání vážné hudby, literární a dramatické pořady dokázaly vzdor nesvobodným poměrům produkovat ve velké míře kvalitní repertoár – a to zejména v oblastech, ve kterých těžily z hodnot přebíraných z klasického odkazu. Původní tvorbě ve sféře rozhlasové dramatiky se sice dostalo značné

podpory (soutěže, přehlídky, festival Prix Bohemia), kvalita her však vlivem striktních ideologických požadavků byla nevyrovnaná, mnohdy sporná. V polovině sedmdesátých let vznikl „nekonečný“ rozhlasový seriál Jak se máte, Vondrovi?, který se zařadil mezi nejposlouchanější pořady Čs. rozhlasu vůbec.

V osmdesátých letech se vlivem Gorbačovovy „perestrojky“ začaly prosazovat nesmělé náznaky větší otevřenosti a kritičnosti.

Třebaže se technické vybavení částečně zlepšilo, rozpor mezi domácí technikou a technikou západních rozhlasů vzrůstal. Dokončena byla nová budova rozhlasu v Bratislavě a po několika odkladech se začal stavět nový rozhlasový objekt v Praze na Pankráci.

V listopadových dnech roku 1989 rozhlasové vysílání – s výjimkou vysílání Mikrofóra a vysílání pro hlavní město Prahu – zůstávalo na opatrnických pozicích a pravdivě začalo své posluchače informovat až v situaci, kdy bylo o změně společenského systému rozhodnuto.

Přílohy k VIII. kapitole

Příloha č. 1

Slovo do vlastních řad

Pod prvním zveřejněním tohoto prohlášení v Rudém právu dne 17. května 1969 jsou podpisy těchto rozhlasových pracovníků:

Původní zařazení (do roku 1969)

Karel Hrabal	- vedoucí ZV
Vladimír Vipler	- hlavní redaktor ZV
Svatopluk Dolejš	- vedoucí arabské sekce ZV
Josef Skála	- vedoucí italské sekce ZV
Květoslav Faix	- redaktor ZV
Luboš Šimek	- technik
Michal Šramm-Žížala	- technik ZV
Vladimír Brunát	- reportér
Miroslav Kratochvíl	- redaktor, později ředitel studia Ústí
Josef Merunka	- reportér
Pavel Nykles	- šéf programového ústředí

Funkce v novém vedení ČsRo

- náměstek ústř. ředitele ČsRo a ředitel ČRo
- ředitel ZV
- šéfredaktor HRDM
- šéfredaktor politického vysílání
- ředitel politického vysílání
- šéf techniky ZV
- předseda ZV ROH
- ředitel krajských studií
- ředitel okruhu Hvězda
- ředitel studia Brno
- náměstek ředitele ČsRo, šéfr. progr. ústředí

Příloha č. 2

Bývalí rozhlasoví pracovníci zařazení na tzv. černou listinu („Jednotná centrální evidence představitelů, exponentů a nositelů pravicového oportunismu, organizátorů protistranických, protisocialistických a protisovětských kampaní a akcí“), vypracovanou v letech 1971–1973 ÚV KSČ

Výběr ze soupisu, který uveřejnily Lidové noviny v období mezi 21. červencem a 30. říjnem 1992.

Praha: BALVÍN Josef, BEDNÁŘOVÁ Otká, BÉHAL Rostislav, BRANISLAV Vladimír, BRANŽOVSKÝ Josef, CUHRA Ivan, ČERNÝ František, DROZDOVÁ Růžena, FUCHS Jan, FUCHS Vilém, HAVLÍČEK Josef, HEJZLAR Zdeněk, HONČÍK Vladimír, HONS Rudolf, HONZOVIČ Richard, HRÁBKOVÁ Jiřina, CHEJLAVOVÁ Marta, ILK Mario, JANDOVÁ Věra, JANÍČEK Jeroným, JEZDINSKÝ Karel, JUNEK Miloš, KAZDA Miloslav, KLEMENT Karel, KLÍR Jiří, KOPECKÁ Eva, KOTÍKOVÁ-MAJEROVIČOVÁ Ruth, KRATOCHVÍL Igor, KRYŠTOFEK Oldřich, KUBÍNOVÁ Božena, KYNCL Karel, LÁNSKÝ Karel, LEDERER Jiří, LUSTIG Arnošt, MAXOVÁ Dagmar, MOUČKOVÁ Kamila, NEUMANNOVÁ Jana, NUTZ Otto, PANCHÁRTEK (PÁTEK) Miloslav, PAVLÍČEK František, PETRÁNEK Jan, PETŘINOVÁ Irena, PODANÝ Josef, PRAŽÁK Čeněk, PRÍKAZSKÝ Vladimír, REIF Karol, RUMML Jiří, SKÁLOVÁ Dita, SOBÍŠKOVÁ Jindra, SOVÁK Čeněk, SUCHÝ Čestmír, SVEJKOVSKÝ František, SVEJKOVSKÝ Jiří, SVOBODA Alois, ŠIKTANC Karel, ŠLEISOVÁ Helena, ŠNEKOVÁ Libuše, ŠTŮVÍČKOVÁ Věra, UTITZ Bedřich, VACULÍK Ludvík, VÁLEK Ladislav, VALENTA Jiří, VINAŘ Jan, VOLNÝ Sláva, VONDRÁŠEK Slavomil, VRABEC Václav, VOSECKÝ Slavomír, ZEMAN Rudolf. **České Budějovice:** EMR Ivo, HLINKA Bedřich, JELÍNEK Miroslav, JOHN Josef, NOUSEK Milan, TÝROVÁ Stanislava. **Hradec Králové:** BALCAR Břetislav, ŠMÍDOVÁ Irena, TOMÁŠ Ivo, ZÁŘECKÝ Stanislav. **Plzeň:** PANZER Karel, PRAŽÁK Miroslav, SEMRÁD Vladimír, TALÁB Bedřich. **Ústí nad Labem:** BOEHM Antonín, DUŠEK Jan, KOVAŘÍK Miroslav, PREISLER Karel, STRNAD Antonín. **Ostrava:** KACHEL Alois, NOVÁČKOVÁ Marie. **Brno:** JURČA František, MENŠÍKOVÁ Jiřina, TUČKOVÁ Alena, VEČEROVÁ Irena. **Jihlava:** DANĚK Lubomír, HOLOUBEK Luboš. **Gottwaldov:** HRADIL Vladimír.

Poznámky:

- ¹ Dienstbier, Jiří–Lánský, Karel: Rozhlas proti tankům. Informace výzkumného oddělení Čs. rozhlasu č. 83, Praha 1989, s. 15.
- ² Běhal, Rostislav: Záznam o některých nezveřejněných skutečnostech, které předcházely srpnovému vysílání ČsRo 1969. Rukopis z roku 2002. AČRo, nezařazeno, s. 10.
- ³ Junek, Miloš–Havlíček, Josef: Zůstaňte u svých příjimačů... Rozhlasová práce, 1991, č. 3, s. 50.
- ⁴ Dienstbier–Lánský: c. d., s. 25–26.
- ⁵ Junek–Havlíček: c. d., s. 54–56.
- ⁶ Junek–Havlíček: c. d., s. 58–60.
- ⁷ Nesmírně významný podíl na organizování a udržování této štafety měla četná krajská studia, zejména plzeňské a ostravské. O konkrétních okolnostech této spolupráce viz části věnované jednotlivých regionálním studiím.
- ⁸ Dienstbier–Lánský: c. d., s. 38.
- ⁹ O tom více: Smitka, Václav: Vysílání „legálního“ Čs. rozhlasu 21.–27. srpna 1968. Rozhlasová práce, 1991, č. 1.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ Tamtéž.
- ¹² Dienstbier, Jiří: in: Pacovský, Jaroslav: Na vlnách rozhlasu. Český rozhlas, Praha 1993, s. 129.

- ¹³ Zápis ze zasedání předsednictva ÚV KSČ 28. 8. 1968. In: Vondrová, Jitka–Navrátil, Jaromír: Komunistická strana Československa (Kapitulace). Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, Praha–Brno 2001, s. 127.
- ¹⁴ Otáhal, Milan: Opozice, moc, společnost 1968/1989. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Maxdorf, Praha 1994, s. 32.
- ¹⁵ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Celý text uveřejněn na webové adrese: <http://webquick.cz/pr/history/poucení.htm>
- ¹⁶ Otáhal, Milan: c. d., s. 30.
- ¹⁷ Podle publikace Charta 77. Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury, Praha–Bratislava 1990.
- ¹⁸ Otáhal, Milan: c. d., s. 46–47.
- ¹⁹ Tamtéž, s. 50–51.
- ²⁰ Měchýř, Jan: Velký převrat či snad revoluce sametová. Progetto, Praha 1999, s. 42–43.
- ²¹ Tamtéž, s. 60.
- ²² Směrnice k uplatnění tiskového zákona a dodržování pokynů Úřadu pro tisk a informace 10. 9. 1968. AČRo, nezařazeno.
- ²³ V pasážích o zákonných opatřeních a legislativním postavení Čs. rozhlasu v té době využito pokladů shromážděných v publikaci: Ješutová, Eva–Nováková, Jaroslava: Normalizace v Československém rozhlase. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998.

- ²⁴ Závěrečná zpráva o přípravě, průběhu a výsledcích státně-politických prověrek podle usnesení vlády ČSSR 202/70 v Československém rozhlasu. AČRo, nezařazeno.
- ²⁵ Materiál vedení ČsRo, 1970. AČRo, nezařazeno.
- ²⁶ Použité údaje viz statistika uveřejněná v Rozhlasové práci, 1977, příloha 1/1, s. 6.
- ²⁷ Zápis ze schůze vedení ČRo, duben 1977. AČRo.
- ²⁸ Viz Ješutová, Eva–Nováková, Jaroslava: Čs. rozhlas na cestě k demokracii. Od perestrojky k svobodným volbám. Interní materiál APF, Čs. rozhlas 2001 – počítačová verze.
- ²⁹ Ješutová–Nováková: Čs. rozhlas na cestě k demokracii, c. d.
- ³⁰ Informace (interní tisk ČsRo), 1989, č. 12, s. 1, 30. 6.
- ³¹ Běhal, Rostislav: Vzpomínka na rok 1969. 2002, AČRo, nezařazeno.
- ³² Rámcové směrnice pro tvorbu vánočních, silvestrovských a novoročních programů. Vedení ČRo, duben 1975. AČRo.
- ³³ Protokol Programové konference ČsRo konané na Konopišti 3.–4. září 1976. AČRo.
- ³⁴ Řiško, Ján: Protokol programové konference na Dobříši 1986. AČRo.
- ³⁵ Tomášek, Alois: Záleží na nás. Rozhlasová práce, 1989, č. 1, s. 3.
- ³⁶ Ješutová–Nováková: Čs. rozhlas na cestě k demokracii, c. d.
- ³⁷ Řiško, Ján: Protokol programové konference v Gottwaldově 1978. Rozhlasová práce, 1978, příloha 1, s. 17.
- ³⁸ Oblíbený pořad Šťastnou cestu byl později přejmenován na Šťastný víkend v odpočinku, sportu i zábavě. Jiří Štuchal ho uváděl naposledy 18. 11. 1972. Na konci roku 1972 pořad zanikl, nahradil ho – opět na stanici Praha – pořad Šestý den je sobota, hodinka pro výletníky a rekreanty. To už ovšem bez Jiřího Štuchala.
- ³⁹ Stručná rekapitulace základních postav fiktivní rodiny Vondrových: Otec Karel Vondra byl vedoucím topenářského střediska (hrál Karel Urbánek), matka Milena pracovala v sociálním odboru ONV (Jiřina Švorcová), dcera Jana (Slávka Hozová) měla v době vzniku seriálu těsně před maturitou a syn Mirek (Marek Eben) byl žákem 8. třídy základní školy. Děda Vondra (Josef Patočka) byl zedníkem na šachtě v důchodu, rodiče paní Vondrové (Jarmila Krulišová, František Hanus) pracovali v zemědělství ve vesnici Prosečná na Moravě, strýc Václav, bratr otce Vondry (Miloš Hlavica), byl vedoucím rekreační chaty v Krkonoších.
- ⁴⁰ Lopatka, Jan: Radiojournal v ko(s)mickém věku. Inverze, Praha 1993.
- ⁴¹ Statistika byla vypracována pro účely této práce z podkladů redakce rozhlasových her. Zahrnuje pouze produkci pražské redakce rozhlasových her. Vedle toho se ve vysílání uplatňovala také dramatická tvorba několika krajských studií, nejhojněji brněnského, ale také plzeňského, ostravského, méně pak česko-budějovického.
- ⁴² Detailněji o historii a vývoji festivalu viz bakalářská práce Hanusová, Veronika: Minulost a současnost soutěže Prix Bohemia Radio. Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK, Katedra žurnalistiky, Praha 2002.
- ⁴³ Škapa, Ivan: Jiří Just – Klauni a vlastenci. Rozhlas, roč. 83, č. 11, s. 4.
- ⁴⁴ Z textu výpovědi, osobní spis I. Škapy, AČRo.
- ⁴⁵ Rozhlasové tvorbě Ivana Škapy je věnována diplomová práce Borovcová, Barbora: Nedokončené dílo Ivana Škapy. FF UP, Olomouc 1994.
- ⁴⁶ Rozhlas, 1988, č. 23, s. 4.
- ⁴⁷ Jaklová, Dagmar: K dramaturgii některých dlouhodobých literárních textů. Rozhlasová práce, 1984, č. 1.
- ⁴⁸ Tamtéž.
- ⁴⁹ Štefl, Svatopluk: Jak to vidím já... Rozhlas, 1987, č. 9.
- ⁵⁰ AČRo.
- ⁵¹ Analýza činnosti pravicově-opportunistickejch sil v letech 1968–1969 v Čs. rozhlase. Materiál vedení ČsRo, 1970. AČRo, nezařazeno.
- ⁵² Citováno ze stejného materiálu.
- ⁵³ Materiál vedení ČRo Poslání zábavné hudby v Čs. rozhlase, projednaný a schválený 9. 2. 1971. AČRo.
- ⁵⁴ Seznamy písní, které lektorská komise nedoporučila k vysílání v Čs. rozhlase v českých zemích. Oběžníky č. 1–27 z 10. 2.–17. 5. 1971. AČRo.
- ⁵⁵ Dvořák, Antonín: Koncepce jednotné hudební politiky v ČsRo. Rozhlasová práce, 1982, č. 1.
- ⁵⁶ Horák, Antonín, vedoucí redakce SVK. Rozhlas, 1985, č. 2.
- ⁵⁷ Ruml, Ivan: Vystoupení na programové konferenci Dobříš 1986. AČRo.
- ⁵⁸ Tamtéž.